

ΝΕΑ ΖΩΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΑΡΚΟΥ ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΥ «Δεκάστιχα» (Ποιήματα).	ΜΙΜΗ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ «Κι' Όμως» (Ποίημα).
Ι. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ «Γή, Πνεύμα, Δαός».	Ε. ΚΟΥΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ «Κωνσταντίνος Καβάφης».
ΗΘΟΥ ΔΕΛΦΟΥ «'Η Ἄμαρτία, 'Η Γαλέρα». (Ποιήματα).	Γ.Δ.ΚΑΣΟΛΑ «Τραγουδάκι» (Ποίημα)
ΤΕΛΛΟΥ ΑΓΡΑ «'Η Κερένια Κούκλα» Του Κ. Χρηστομάνου.	Δ. ΑΠ. ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗ «Πέρ' απ' τή Νύχτα, Σιωπή» (Ποιήματα).
Θ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗ «Don Juan» (Ποίημα)	Β. ΜΟΣΚΟΒΗ «Μιά συνάντηση» (Διήγημα).
ΜΙΜΗ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ «Μοίρα» (Ποίημα)	ΑΛΚΙΒΙΑΔΗ «Επιγράμματα
Θ. Μ. ΣΟΥΛΤΑΝΗ «Τό Σπίτι» (Διήγημα).	ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ
Γ. Κ. ΒΛΑΧΟΥ «Τριλογία» (Ποίημα)	ΚΡΙΤΙΚΑ (Μίμη Κυριακίδη «Δεκάστιχα και Βιλανέτες», Θ. Σόδη «Γύρω στον Παλαμά», Γ. Κ. Βλάχου «'Αφωνες Φωνές, Τα Τραγούδια τής Ζωής», Σ. «Χαρωπές Νότες», Μ.Δ. Στασινοπούλου «'Ο Προορισμός τής Μαρίας Πάρνη», Τέλλου Ἄγρα «'Επί Γῆς Ειρήνη»).
ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΚΑΪΡΗ.	ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ—Βιβλία που λάβαμε—'Αγγελίες.
Γ. Δ. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ «Ζητώντας τό' έαυτό μου» (Διήγημα).	

ΤΙΜΗ ΔΡΑΧ. 7

ΧΡΟΝΙΑ Α΄.

ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 2

ΙΟΥΛΙΟΣ 1933

ΝΕΑ ΖΩΗ

ΔΙΜΗΝΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ & ΤΕΧΝΗΣ

Υπεύθυνος

ἐπὶ τῆς ὑλης

Γ. Δ. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ

Μ. Βόδα 190 α

ΓΡΑΦΕΙΑ:

ΒΟΥΛΗΣ 5.

ΧΑΡΤΟΠΩΛΕΙΟΝ

ΓΕΩΡΓ. Α. ΜΑΡΙΝΟΥ

Διαχειριότης

ΜΙΜΗΣ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Συνδρομὴ Ἑσωτερικοῦ Δρχ. 40

» Ἐξωτερικοῦ σελ. 5

Ἐμβάσματα :

Μίμην Κυριακίδην

Βουλῆς 5. — Ἀθῆναι

Δ Ε Κ Α Σ Τ Ι Χ Α

1

Στιγμές! τόσο απαλές, σὰ μύρα
τῶν λουλουδιῶν, σὰν τὰ πουλιὰ
ποῦ κελαῖδουν μ' ἀναμελιὰ
τοῦ πόθου τὴν κρυφὴ πλημύρα·
Στιγμές! γλυκιές σὰν τὰ φιλιὰ
οὐ κόσμου ἄλλοτινὸν τοῦ ὄνειρου,
πῶς λαχταρῶ σας! μυστικὲς
Στιγμές, γοργές, διαβατικές,
ποῦ μ' ἀνεβάσατε στοῦ ἀπείρου
τὸ κατόφλι· Στιγμές θεϊκές!

3

Σὰν ξένος ἔζησα στὴ γῆ,
μ' ἀλλιότικη χαρὰ καὶ λύπη.
Λὲς κ' ἡ ψυχὴ μου νοσταλγεῖ
ἐν' ἄλλον κόσμ' ὅπου δὲ λείπει
ποτὲ τὸ φῶς, κ' ἔχουν οἱ κῆποι
πολύχρωμους ἀνθούς καὶ μύρα.
Μιὰν ὥρα μ' ἔρριξεν ἡ μοίρα
ξένο στὴ γῆς ἀπὸ ν' ἀστέρι,
κι ἔρμος ἀναζητῶ τριγύρα,
τοῦ κάκου! πρόσχαρο ἓνα τέρι.

2

Δὲν εἶναι μιὰν εὐχή,
ποῦ πέφτει σὰ σταλίδα
δρόσου μὲς στὴν ψυχὴ.
Κι οὔτε ποτὲ τὴν εἶδα
σὰ μιὰν ἀστροβολίδα,
ποῦ σβήνεται γοργὴ
στον ἥρεμο οὐρανὸ της.
Στὴν ἔρημη τὴ γῆ
αἰώνιας εἶναι νιότης
ἡ Ἀγάπη της πηγῆ.

4

Τῶν ψυχῶν μας ἡ ἀναγλία,
τ' ἀνιλάρισμα ἀπὸ τ' ἄστρα
στῆς ἀγάπης τ' ἀκρογιαλία,
φῶτα γαλανὰ, φῶτ' ἄσπρα,
σ' ἡμερῶν νερῶν τὴν πάστρα.
Οὔτε ὁ πόθος δὲ σαλέβει
τὰ φτερά, μὰ γ' υκονέβει
σιωπηλοὶ νὰ προσδοκάμε....
ποῦ μεστὸ στοῦ φῶς θ' ἀνέβει
τὸ τραγούδι π' ἀγροικᾶμε.

ΜΑΡΚΟΣ ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΣ

ΓΗ, ΠΝΕΥΜΑ, ΛΑΟΣ

Ἀπὸ τὴν λαοκρατία τῆς γῆς βγαίνει κάθε γερὸς πολιτισμὸς. Ἡ γῆ εἶναι ἡ μάννα ὅχι μονάχα τῆς ζωῆς ἀλλὰ καὶ τοῦ πνεύματος. Γῆ εἶναι ζωντανὴ ἕλν, εἶναι χυμὸς, εἶναι φύση. Χῶμα, χροῶμα καὶ φῶς εἶναι στοιχεῖα τῆς γῆς. Γῆ εἶναι ἡ γεννήτρα τῶν μορφῶν.

Τὸ πνεῦμα ἐνὸς πολιτισμοῦ, ἐνὸς λαοῦ, κοιμᾶται πρῶτα μέσα στὴ γῆ, κοιμᾶται κι' ὀνειροῦνται τὴν ζωὴν τὴν ἐπίγεια, τὴν χαρὰ καὶ τὸ φῶς, τὸν πλοῦτο καὶ τὴν ἀφθονία τῶν μορφῶν του, ὀ ν ε ι ρ ε ῦ ε τ α ι τ ῆ ν λ ε υ τ ε ρ ι ἄ τ ο υ. Τὰ πρῶτα ἔργα, τὰ πρῶτα μορφώματα ἐνὸς πνεύματος εἶναι δυνατά, ἀκαμπτα καὶ κλειστά ὅπως τὰ μπουμπούκια. Εἶναι τὰ πρῶτα βήματα ἀπὸ τὸ ἔρεβος εἰς τὸ φῶς κι' ἔχουνε κάτω ἀπὸ τὸν αἰῶνιον ἕπνο μέσα στὴ γῆ. Ὅλα τ' ἀρχαῖκά ἔργα ὄλων τῶν πολιτισμῶν, ἀρχαῖκὴ τέχνη, ἀρχαῖκὴ φιλοσοφία, ἀρχαῖκὴ θρησκεία κι' ἀρχαῖκὴ πολιτεία εἶναι ὡδὴν νᾶχουν ξυπνήσει ἀπὸ ἕναν ἀπέραντον ἕπνο. Ὅταν τὰ θωρεῖς θαρρεῖς πῶς θαυμάζοντε τὸ φῶς κι' ἀποροῦνε γιὰ τὸ θαυμαστὸ γεγονός τοῦ ξυπνήματος. Ἀποροῦνε πῶς ξυπνήσανε, τί τάφερε εἰς τὸ φῶς, προσπαθοῦνε νὰ θυμηθοῦνε τί ἔγινε, πῶς λυθῆκανε ἀπὸ τὸ σκοτάδι, μὰ ἡ μνήμη τους σταματᾶει κάπου, φθάνει ὡς ἐκεῖ ποὺ ἀρχινᾶει τὸ ἔρεβος, ὁ ἕπνος.

Ὅλα τ' ἀρχαῖκά ἔργα δὲν ἔχουνε εἰς τὸ νοῦ τους τὴν μνήμη τοῦ ἕπνου κάτω ἀπὸ τὴν γῆ, μὰ ἔχουνε ἐπάνω τους τὰ φανερά ἴχνη τοῦ μακροῦ ἕπνου τῶν μέσα στὴ γῆ ποὺ τὰ κρατοῦσε ἀκίνητα κι' ἀμίλητα.

Γῆ εἶναι ἡ μάννα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πνεύματος κι' αὐτὸ θὰ εἰπεῖ πῶς ἡ γῆ εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὴν ψυχὴ. Ἡ ψυχὴ εἶναι ἀχώριστη ἀπὸ τὸ χῶμα, τὴν ἕλν, τὴν γῆ. Ψυχὴ χωρισμένη ἀπὸ τὸ χῶμα, ἀπὸ τὴν γῆ, τὴν ζωντανὴ ἕλν, εἶναι ἕνα φάσμα ψυχῆς. Ψυχὴ πραγματικὴ, δηλαδὴ γεννήτρα τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἔργου εἶναι ἐκεῖνη ποῦχει τ' ἀμέτροντο βᾶθος τῆς γῆς, ψυχὴ εἶναι τὸ φῶς τῆς γῆς.

Κάθε πνεῦμα ποὺ ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ ἔρεβος εἰς τὸ φῶς, ἀπὸ τὸν ἕπνο εἰς τὴν ἐργήγορση, ἀρχινᾶει νὰ πλάθει τὰ στοιχεῖα τῆς γεννήτρας μάννας, τὸ χῶμα, τὴν πέτρα, τὸ οἶδρον, τὸ ξύλο, ἀρχινᾶει νὰ δουλεύει εἰς τὸν κόλπο τῆς μάννας, κι' αὐτὸ θὰ εἰπεῖ ἀρχινᾶει νὰ μορφώνει τὸν ἑαυτὸ του, νὰ ὀρίζει τὸ εἶναι του, νὰ δένεται μέσα εἰς τὸ φῶς καὶ νὰ φωτίζεται μὲ τὸ ἴδιο του τὸ φῶς, ποὺ ἀνάβει εἰς τὴν ἀκμὴ τῆς δουλειᾶς, μονομιᾶς καὶ φωτίζει τὰ πάντα, τὰ κάνει ὄλα μορφές. Μορφὴ εἶναι τὸ ἴδιο τὸ φῶς.

Ἀπαξ ἀνάβει αὐτὸ τὸ φῶς τῶν μορφῶν δὲν βῆνει πιά ποτέ. Γιγαντώνεται, γίνεται ἀπέραντη φωτιὰ ποὺ κατακαίει τὸ ἔρεβος ποὺ πρὶν ἐσφίγγε τὴν γῆ. Μονάχα ἐκεῖ ποὺ δὲ φθάνει ἀκόμα ἡ λάμψη τῆς φωτιᾶς ἀπομένουνε μερικὰ ἀπομεινάρια ἀπὸ τὸ πρὶν πανίσχυρο ἔρεβος καὶ κείνα ὄμως τρέχουνε γιὰ νὰ κρυφθοῦνε καὶ νὰ μὴν τ' ἀρπάξει ἡ φλόγα, γιὰ νὰ μὴν τὰ ἰδεῖ τὸ φῶς καὶ λυώθουνε.

Ὅπως ἡ γῆ ἔτσι καὶ τὸ πνεῦμα ποὺ ἀνασταίνεται ἀπὸ τὰ βᾶθη τῆς ἔχουνε κατὰ τόπους ξεχωριστὴ μορφὴ, ἔχουν ἰδιαιτέρο πρόσωπο, εἶναι φυσιογνωμίες ἰδιαιτέρες.

Ἄν καὶ ἡ γῆ εἶναι μίᾳ—ἕνας πανίσχυρος καὶ ἐνιαῖος ὀργανισμὸς— ἔχει ὄμως πολλὰ πνεύματα—πολλοὺς πολιτισμοὺς—πολλὰ μάτια γιὰ νὰ βλέπει τὸν ἑαυτὸ της, τὸν πόνο της καὶ τὸ μεγαλεῖο της.

Ἄν καὶ τὸ πνεῦμα εἶναι ὅσο βᾶθος τοῦ εἶναι τοῦ ἕνας μονοκρατητὸς κόσμος, ἔχει ὄμως πολλοὺς τρόπους νὰ φανερώναται ποὺ φαινομενικὰ ὁ ἕνας ἀντιμάχεται τὸν ἄλλον, μὰ ποὺ οὐδιαστικὰ εἶναι ὁ ἕνας καὶ ἀδιαίρετος σφύγγος τοῦ ἐνὸς ὀργανισμοῦ, τοῦ πνεύματος.

Ἡ πολυτροπία τοῦ πνεύματος εἶναι ἀναπόσπαστα δεμένη μὲ τὴν πολυμορφία τῆς γῆς.

Τὰ πολλὰ πνεύματα εἶναι παιδιὰ τῆς ἰδίας μάννας, τῆς γῆς, ὅρει μέσα τους τὸ ἴδιο αἶμα τῆς ῥέας κι' ὄμως, ἂν θελήσεις νὰ μεταφέρεις ἕνα πνεῦμα ἀπὸ τὸν ἕνα τόπο εἰς τὸν ἄλλον καὶ νὰ τὸ μεταφερθεῖς, ἂν θελήσεις νὰ τὸ «κουβαλήσεις» ἀπὸ τὴν μίᾳ ἀκρὴ τῆς γῆς εἰς τὴν ἄλλην θὰ σοῦ πεθάνει εἰς τὸ δρόμο—καὶ θὰ πεθάνεις καὶ οὐ πνευματικὰ μαζί του—γιατί ἐπῆγες νὰ παραβεῖς τὸ νόμο τὸν οἰδορένιο τῆς μοῖρας, ποὺ μοῖρασε κι' ὄρισε τοῦτο νᾶναι δικό σου καὶ τᾶλλα ν' ἀνήκουνε εἰς ἄλλους.

Μὰ ἂν εἶναι ἀδύνατο νὰ «κουβαλήσεις» ἕνα πνεῦμα ἀπὸ τὸ μνητρικό του χῶμα εἰς τὸ ξένο χῶμα—γιὰ δοκιμάσε νὰ «κουβαλήσεις» Wagner εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ βιάσεις τὸ ἐλληνικὸ πνεῦμα ποὺ ζεῖ λιτότατα κι' ἀπέριστα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς κλαστικῆς του μορφῆς εἰς τὴν ὥρα τοῦ ἄθλου καὶ τοῦ ἕπνου τῆς λευτεριᾶς καὶ νὰ δεχθεῖ τὸν οἰδορένιο τοῦ Wagner—εἶναι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἀπὸ τὴν μοῖρα τῆς γῆς ὄρισμένο τὸ ἕνα πνεῦμα ν' ἀναγνωρίζει εἰς τὸ πρόσωπο τοῦ ἄλλου τὴν ἰδία τὴν μάννα, τὴν ἰδία καταγωγή.

Εἶναι νόμος τῶν πνευμάτων ν' ἀναγνωρίζει τὸ ἕνα εἰς τὸ ἄλλο, νὰ μαθαίνει τὸ ἕνα ἀπὸ τ' ἄλλο καὶ νὰ γονιμοποιεῖται τὸ ἕνα μὲ τ' ἄλλο—μὰ εἶναι καὶ νόμος τῶν πνευμάτων ἄλλο τόσο δυνατὸς νὰ κρατᾶει τὸ καθένα τὸν χαρακτῆρα του, τὴν μορφὴν του, τὴν θωριά του. Πόδα δὲν ἔμαθε τὸ βόρειο πνεῦμα ἀπὸ τὸ μεσογειακὸ, πνεῦμα τῶν ἐλλήνων καὶ λατίνων; καὶ πόδα βαθεῖα γονιμοποιήθηκε τὸ χριστιανικὸ πνεῦμα ἀπὸ τ' ἀρχαῖο ἐλληνικὸ πνεῦμα! Μὰ τὸ καθένα ἔχει ἰδιαιτέρο χαρακτῆρα, ἰδιαιτέρον φυσιογνωμία, ξεχωριστὸ ἕφος.

Φορέας τοῦ πνεύματος εἶναι πάντοτε ὁ λαός. Αὐτὸς εἶναι τὸ ὄργανο τοῦ πνεύματος. Λαὸς ὄμως δὲν εἶναι μάζα ἀτόμων, ἀλλὰ ἐνότητα πνευματικὴ, εἶναι πνευματικὸς, ψυχικὸς καὶ φυσικὸς ὀργανισμὸς, ποὺ μιλάει ὄρισμένη γλώσσα, δουλεύει ὄρισμένη γῆ, ἀναπνέει ὄρισμένον ἄερα, χαιρετᾶ ὄρισμένο φῶς καὶ χροῶμα.

Λαὸς εἶναι ψυχὴ ζευγαρωμένη μὲ ὄρισμένους σκοποὺς κι' ὄρισμένους τόπους. Λαὸς εἶναι ψυχὴ ζευγαρωμένη μὲ μίᾳ κεντρικὴν ἰδέαν, μίᾳ πνευματικὴν ἀρχὴν ποὺ γίνεται ἡ ρίζα γιὰ ὄλες τις μορφές ποὺ παίρνει ἡ ἐκφρασὴ της. Λαὸς εἶναι ἕνα ὄρισμένο πνεῦμα συνδεμένο μὲ ὄρισμένους τόπους. Προσπάθησε νὰ χωρήσεις τὸ πνεῦμα τὸ ἐλληνικὸ ἀπὸ τὴν γῆ ποὺ τὸ γέννησε καὶ τὸ λαὸ ποὺ τ' ἀνάθρεψε γιὰ νὰ ἰδεῖς πῶς τὸ τέρας τοῦ χωρισμοῦ θᾶναι ὁ θάνατος τοῦ πνεύματος. Ἐκεῖνο ποὺ θὰ μείνει ἕστερα ἀπὸ τὸν χωρισμὸν θᾶναι ἕνα μαγαμένον κορμὶ, ἕνα σκέλεθρον, εὐ μεί-

νει τὸ φῶς καὶ θὰ χαθεῖ τὸ πνεῦμα. Προσπάθησε νὰ κωρύξεις τὸν ὕμνο τῆς ἐλληνικῆς λευτεριάς ἀπὸ τὸν ἄθλο πόκανε ὁ λαός, γιὰ νὰ τὴν ἀποχτήσῃ καὶ θὰ ἰδεῖς πῶς ἐκεῖνο ποῦ θὰ μείνει στὸ νοῦ σου θὰνε μιὰ σκιά, θὰ χαθεῖ τὸ φῶς ποῦ δίνει τὴν λάμψη στὸν ὕμνο.

Ἄλλα τὰ μέλη ἐνὸς λαοῦ μετέχουν στὸ ἐνιαῖο πνεῦμα ποῦ εἶναι ἡ βαθύτερη ἐκφράση τοῦ λαοῦ—μὰ δὲν ἐκφράζοντε ὅλα τὸ πνεῦμα αὐτὸ μὲ τὴν ἴδια ἐντασὴ—ἂν καὶ θὰ μπορούσαντε ὅλα νὰ τὸ ἐκφράσουντε—ὅλα εἶναι φορεῖς τῆς κεντρικῆς ἰδέας—μὰ δὲν φανερόνεται εἰς ὅλα ἐξ ἴσου πλούσια καὶ πλήρη.—Βέβαια ὁδο περισσότερο δουλεύεις τόσο καὶ πλουσιώτερα θὰ σοῦ φανερωθεῖ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ σου, μὰ δὲν φθάνει αὐτό· γιὰ νὰ ἰδεῖς τὸν πλοῦτο τὸν πνευματικὸ καὶ νὰ χαρεῖς ὅλο τὸ μεγαλεῖο του, νὰ ξαναζήσεις ὅλους τοὺς πόνους ποῦ ὠδηγήσανε εἰς αὐτὸ τὸ μεγαλεῖο—πρέπει νὰ χεῖς ἰδιαίτην συνθετικὴ δύναμιν, νὰ χεῖς συνθετικὴ δραση καὶ δυνατὸ χαρακτῆρα κι' αὐτὰ θὰ εἰποῦνε νὰ σοῦ προσωπικότητα.

Τὸ μεγάλο πρόσωπο εἶναι ἡ συγκεντρωτικὴ ἀρχὴ τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ—αὐτὸ βλέπει ὅλον τὸν δρόμο τὸν περασμένο τοῦ πνεύματος κι' αὐτὸ χαράζει τὸν μελλοντικὸ δρόμο, αὐτὸ τὸ πρόσωπο ἐρμηνεύει τὰ περασμένα καὶ προφητεύει τὰ μελλούμενα.

Λαὸς χωρὶς μεγάλα πρόσωπα δὲν εἶναι λαός, ὅπως καὶ λαὸς χωρὶς μεγάλην ἰδέαν δὲν εἶναι λαός. Μεγάλῃ ἰδέᾳ θὰ εἰπεῖ κεντρικὴ πνευματικὴ ἀρχὴ ποῦ νὰ κρατᾷ ὅλη τὴν πράξιν, ὅλη τὴν σκέψιν κι' ὅλη τὴν ποίησιν τοῦ λαοῦ. Τέτοια μεγάλην ἰδέαν τῶν ἐλλήνων εἶναι ἡ ἰδέα τῆς λευτεριάς τῆς γῆς, τοῦ σώματος, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος.

Στὸ μεγάλο πρόσωπο μαζεύονται καὶ συγχωνεύονται οἱ δυνάμεις ἐνὸς λαοῦ. Ὅταν γεννηθεῖ τὸ μεγάλο πρόσωπο τότε γεννιέται πραγματικὰ κι' ὁ λαός, τότε ξυπνάει τὸ πνεῦμα τῆς γῆς καὶ ἀποχτᾷ πλῆρη δραση. Ὡς τότε ἔβλεπε θαμπὰ κι' ἄκουε ὑπόκωφα. Τώρα ὅλη ἡ ψυχὴ του καὶ ὅλη ἡ γῆ του εἶναι φῶς.

Τὸ μεγάλο πρόσωπο εἶναι ἔργον μακροῦ χρόνου, εἶναι ἡ συνθετικὴ μορφή τοῦ πόνου τῶν αἰώνων, δὲν γεννιέται ἀπὸ σήμερον ὡς αὔριο, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ λαός τὸ μεγάλο πρόσωπο. Εἶναι ὁ καρπὸς μακροχρονίας ἱστορίας.

Ὅπως εἶναι πολλὰ τὰ πνεύματα τῆς γῆς, γιὰτι κατὰ πολλοὺς τρόπους ἐκδηλώνεται ἡ ἴδια ἡ γῆ, ἔτσι καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐνὸς λαοῦ δὲ μπορεῖ νὰ φανερωθεῖ ὀλίγερα μὲ τὸ ἓνα μεγάλο πρόσωπο, ἀλλὰ μὲ περισσότερα. Ὁ πόνος τῶν αἰώνων ποῦ τείνει νὰ ἐκφράσῃ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ καταλήγει εἰς πολλὰς μεγάλας μορφὰς συνθετικῆς. Τὸ μεγάλο πρόσωπο μπορεῖ νὰ εἶναι ὀρθοδόξος, ποιητῆς, πολιτικός, μύστης.

Ὁ νόμος τῆς πολυτροπίας τοῦ πνεύματος δὲν ἰσχύει μονάχα ἀνάμεσα εἰς τοὺς πολλοὺς λαούς, ἀλλὰ καὶ μέσα εἰς τὸν ἓνα καὶ μόνον λαό. Κι' ἐδῶ πολύμορφα καὶ πολύτροπα θὰ ἐκφρασθεῖ τὸ πνεῦμα—γιὰτι ἀλλοιῶς δὲν φθάνει τὴν ἀκεραιότητα τῆς μορφῆς του.

Λαὸς εἶναι ἄπειρη ἀόρατη δυναμικότητα, μεγάλο πρόσωπο εἶναι ἡ ὀρατὴ ἐκφράση αὐτῆς τῆς δυναμικότητας, εἶναι ἡ αἰσθητὴ μορφή τῆς πλῆρους λευτεριάς τοῦ λαοῦ. Τίποτα δὲν πάει χαμένο ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ λαοῦ καὶ τὸ μικρότερον ποδὸν τοῦ πόνου καὶ τῆς χαρᾶς λογαριάζεται ἀπὸ τὴ μοῖρα τὴν ὥρα ποῦ θὰ φέρῃ τὸ μεγάλο πρόσωπο εἰς τὴν ζωὴν γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν λευτερίαν ἐνὸς λαοῦ.

I. N. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΑΜΑΡΤΙΑ

Θεέ μου, τὸ λέω, τ' ὁμολογῶ· μαῦρος ἁμαρτωλός!
Μέσα μου ἀκούω στριγγὸ τὸ κραξιμό σου, τιμωρία!
Βλέπω καθάρια, κι' ἄς κυλάει ὁ χεῖμαρρος θολός,
τις πέτρες ποῦ ἀργοστοίβαξεν ἐντός μου ἡ ἁμαρτία.

Ντρέπομαι τὸ χαμόγελο καὶ τὴν ἀναπνοή,
ποῦ κλέβει ἀπὸ τὴν ἀνοιξὴ τις ἄγιες μυρωδιές της.
Μακριὰ ἀπ' τῆς λήθης τὴ δροσιὰ φυλάκισα τὴ ζωή,
ἀτέλειωτη, ἴδια πάντα ζωή! Ὁ τιμωρὸς καὶ ὁ φταίστης.

Η ΓΑΛΕΡΑ

Στὸν ὠκεανὸ καταμεσίς, μὲ τὰ τριπλὰ κουπιὰ
φεύγει ἡ γαλέρα ὀλόϊσα, βουβὸς θυμὸς, καὶ πάει·
πάει πρὸς τὰ ἐκεῖ ποῦ δὲ θὰ βρῆ ποτέ της μιὰ στεριά,
καὶ πλώρη ἔχει τὸν ἄνεμο καὶ τοὺς ἀφρούς ξεσχάει

Γαλεριανοί, στὰ κάτεργα δετοί, τραβᾷν κουπιὰ
κι' ὁ καπετάνιος τῶν ψηλὰ πρὸς τ' ἄπειρο κοιτάζει.
Τὸ στήθος του ἄδειο· τ' ὄφραγαν οἱ γλάροι. Κι' οὔτε ἡ γῆ
κι' οὔτε ἡ σκλαβιά κι' οὔτε τὸ φῶς κι' οὔτε ποῦ
[πάει τὸν νοιάζει.

ΗΒΟΣ ΔΕΛΦΟΣ

Τὸ ἑλληνικὸ ρεαλιστικὸ μυθιστόρημα (1)

Ἡ κερένια κούκλα

† τοῦ Κωνστ. Χρηστομάνου

Κυρίες καὶ Κύριοι,

Ὁ τίτλος τῆς σημερινῆς μου ὁμιλίας, πού τὸν ἐσκέφθηκα πολὺ, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι: «ἀνάλυσις καὶ κριτικὴ ἑνὸς ἑλληνικοῦ ρεαλιστικοῦ μυθιστορήματος». Ἀληθινά, διὰ τὴν ἔλαβα τὴν τιμητικὴ πρόσκληση τοῦ «Ἀκαδημαϊκοῦ Ὁμίλου» νὰ εἰτοιμάσω κάτι γιὰ τὴ σειρά τῶν ὁμιλιῶν πού διοργανῶναι φέτος, μὲ θέμα τὸ ἔργο τοῦ Κ. Χρηστομάνου, δὲν εὐρέθηκα ἀπασχολημένος ὅλος διόλου μακρὰ ἀπὸ τὸ ζήτημα. Ὁρισμένες ἄλλες ἀφορμὲς μὲ εἶχαν κάμει νὰ μελετήσω συστηματικώτερα μερικὰ στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὸ μυθιστόρημα, τὸ ξένο καὶ τὸ ἑλληνικόν, νὰ μάθω μερικὰ πράγματα καὶ νὰ συμπεράνω μερικὰ ἄλλα. Σ' αὐτὲς τίς γνώσεις μου, τίς κρίσεις μου καὶ—θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε—τὰ συμπεράσματά μου θέλω νὰ σᾶς κάμω κοινωνοὺς.

Τὸ προλέγω ὅμως ἀμέσως ὅτι δὲν θὰ πάγω μακρύτερα.

Ὅλοι ξέρουμε ὅτι πολλὰς πλευρὰς ἔχει τὸ ἔργο τοῦ Χρηστομάνου. Ἐγραψε συμβολιστικὰ ποιήματα σ' ἐλεύθερο στίχο, τὰ «Ὀρφικά», ἔγραψε τὸ περίφημο ἡμερολόγιον, τὸ λυρικὸ βιογράφημα τῆς «Αὐτοκρατορίσσης Ἐλισάβετ». Ἐγραψε θεατρικὰ ἔργα, τὰ «Τρία φιλιὰ», τὸν «Κοντορεβιθούλη». Ἰδρυσεν τὴ «Νέα Σκηνή» πού ἀναμόρφωσε τὸ ἑλληνικὸ θέατρο στὶς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος. Λοιπὸν, ἂν ἐπιχειροῦσε κανεὶς νὰ ἐξαντλήσῃ ὁλόκληρον αὐτὸ τὸ ἔργο τοῦ συγγραφέως, θὰ καταντοῦσε τὸ περισσότερο πληροφορικὸς καὶ πολὺ λίγο ἀναλυτικὸς καὶ κριτικὸς. Οἱ πληροφορίες θ' ἀπορροφοῦσαν ὅλον τὸ διαθέσιμο χρόνον. Μὰ ὅπωςδήποτε αὐτὸς δὲν ἦταν ὁ σκοπὸς μου. Ὅσο δὲ εἰδικώτερα, γιὰ τὴ θεατρικὴ συμβολὴ τοῦ Χρηστομάνου, νομίζω ἐπίσης ὅτι πολὺ σύντομα πρόκειται αὐτὴ ν' ἀποτελέσῃ τὸ περιεχόμενον εἰσιτηρίου λόγου σεβαστοῦ μου ἀκαδημαϊκοῦ, πού ὑπῆρξε προσωπικὸς καὶ ἀγαπητὸς του φίλος, πού εἶναι ἐπίσης θεατρικὸς συγγραφεὺς καὶ πού ἤμπορεῖ νὰ χειρισθῇ μὲ ἀπόλυτην ἀρμοδιότητα τὸ σχετικὸν θέμα.(2)

Λοιπὸν ἄς μὴ ἀργοποροῦμε νὰ περάσωμε στὴν ὀρισμένη μας περιοχὴ. Τί

(1) Ὁμιλία στὴν σειρά τῶν ὁμιλιῶν τοῦ «Ἀκαδημαϊκοῦ Ὁμίλου». Νοέμβριος 1931.

(2) Τοῦ κ. Ξενοπούλου, πού πρὸ ὀλίγου εἶχε ψηφισθῆ ἡ εἰσοδὸς του στὴν Ἀκαδημία. Ὁ κ. Ξενοπούλου μίλησε πραγματικῶς, ἀλλ' ὄχι τότε, γιὰ τὸν «Κωνσταντῖνον Χρηστομάνον καὶ τὴ Νέα σκηνή». Ἡ ὁμιλία του ἐγένετο στὰ 1933 καὶ ἐτυπώθηκε σὲ βιβλίον ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρινὴν «Ἐρευνα» τοῦ κ. Ἀγγ. Κασσιγόνου.

εἶναι «ἡ Κερένια Κούκλα», μυθιστόρημα, καλὰ αὐτό. Ποιὸς ὅμως εἶναι ὁ ἰδιαιτέρος φιλολογικὸς τῆς χαρακτῆρας; Ποιὰ εἶναι ἡ ὑπόθεσις, τὸ σχέδιον, οἱ χαρακτῆρες, ἡ τεχνικὴ; καὶ ποιὰ ἡ φιλολογικὴ ἀξία τῆς;

Τὸ νεώτερον μυθιστόρημα

Στὴν ἀρχαιότητα, τὸ μυθιστόρημα ἔρχεται ὄχι μὲ τὴν κλασικὴν, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀλεξανδρινὴν ἐποχὴν, πού καλὰ δὲν ξέρω ἀκόμη ἂν θὰ τῆς ταίριαζε καὶ νὰ τὴν ἔλεγα: ρωμαντικὴν, ἢ ρεαλιστικὴν; Στὴν Εὐρώπην ὅμως τὸ μυθιστόρημα φανερώνεται, ἂν ὄχι βεβαίως ἀπὸ τὸν μεσαίωνα, ἀλλὰ εὐθὺς μὲ τὴν Ἀναγέννησιν, καὶ ἀκριβέστερα μὲ τὴν ἐποχὴν πού ὁ κόσμος, ὠρμισμένος στὴ διδασκαλίαν τοῦ Οὐμανισμοῦ, περᾶ στὴν κλασικὴν περίοδον τῶν γραμμάτων, τῆς τέχνης καὶ τῆς σκέψεως. Τὸ πρῶτον νεώτερον μυθιστόρημα, ἐπικὴ πεζογραφία συγχρονισμένη ὅμως μὲ τὸ περιβάλλον τῆς, εἶναι, καθὼς ξέρω, τὰ «Ὀνειροπολήματα» τοῦ Ἰσπανοῦ Κουεβέδο, πού ἔγραψε γύρω ἀπὸ τὰ 1600. Ὁ τίτλος του λέγει πολλὰ γιὰ τὸ περιεχόμενον τοῦ μυθιστορήματος, τοῦ μυθιστορηματοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἄσχετο δὲν εἶναι καὶ τὸ περιβάλλον, ὅπου πῆγασεν τὸ πρῶτον ἔργον τῆς καθαυτῆς δημιουργικῆς φαντασίας, περιβάλλον ἀσιατισμοῦ, ἰπποτισμοῦ καὶ μυστικοπαθείας, ἢ Ἰσπανία τοῦ 16ου αἰῶνος. Ὀλίγον ἀργότερα ἢ Ἰσπανία ἔχει κιόλας τὸν μεγαλύτερόν της μυθιστοριογράφον καὶ ἓναν ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους τοῦ κόσμου, τὸν Θερβαντές, πού ἔγραψε τὸν «Δὸν Κιχώτην». Ἀλλ' εὐθὺς ἀμέσως τὸ μυθιστόρημα τοῦ Κουεβέδο εἶχε μεταφρασθῆ στὰ γαλλικὰ καὶ ἔπειτα στὰ γερμανικά. Τὸν μιμῶνται λοιπὸν, πενήντα χρόνια ἀργότερα, καὶ οἱ γερμανοί, ὁ Γκριμμελσχαούζεν, ὁ Μόλσερος καὶ ἄρκετοὶ ὁμότεχοι τους. Στὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος, μέσα στὴν ὀριμότητα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κλασικισμοῦ, μυθιστόρημα φανερώνεται καὶ στὴν Ἀγγλίαν. Ὁ Κράμπε καὶ ὁ Δανιὴλ Δεφόε, ὁ πασίγνωστος φιλολογικὸς πατέρας τοῦ Ροβινσώνοιο Κρούσου, εἶναι οἱ πρῶτοι ἄγγλοι μυθιστοριογράφοι, περὶ φημοὶ καὶ ἀξιολόγηστοι ἕως τὰ σήμερα.

Τὸ μυθιστόρημα λοιπὸν ξεκινᾷ ἀπὸ χώρα λατινικὴν, τὴν πιὸ ἀλλοιωμένην ὅμως ἀπὸ μυστικισμὸν καὶ ἀνατολικὸν ἀσιατισμὸν, εὐθὺς ἀμέσως γίνεται ἀνάρπαστον ἀπὸ τίς ἀγγλοσαξωνικὰς χώρας. Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἰταλία, ἀπόσπορες στὰ ἔργα τῆς καθαρῆς φαντασίας, νεολατινικὰς φυλὰς αὐτῆς, πού ἐκλήρονόμησαν περισσότερο τὴν διανοητικὴν σύστασιν καὶ τὴν καλλιτεχνικὴν ἀντίληψιν τῆς ρωμαϊκῆς, καὶ ἔμμεσα τῆς ἑλληνικῆς, ἀρχαιότητος, αὐτῆς ἐκαλλιέργησαν ἀργότερα τὸ εἶδος, διακόσια χρόνια ἀφ' ὅτου πρωτοφανερώθη.

Ὅταν τὸ καλλιέργησαν, ὁ κλασικισμὸς εἶχε περάσει. Ἦταν ἡ αὐγὴ τοῦ ρωμαντισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐσάλπιζε τὴν ἐπιστροφὴν στὴν Ἀναγέννησιν καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὴν, στὸν Μεσαίωνα, πού τὸν ἐθεωροῦσε ὡς γνησιώτερη πηγὴ ἐμπνεύσεων, θησαυρὸν λαμπρῶν καὶ μεγάλων αἰσθημάτων. Τὸ ἀπολλώνιον πνεῦμα, ἃς εἰποῦμε ἔτσι, τῶν νεολατινικῶν φυλῶν ἀνοιξε τοὺς κόλπους του στὸν ἀγγλοσαξωνικὸν διονυσιασμὸν, καὶ ἐβγῆκεν ἐκεῖθεν μέγα καὶ ὀρμητικὸν λυρικὸν ρεῦμα πού σάλεψε τὰ βάθρα τῆς παραδόσεως καὶ τὰ συνεπῆρε. Ὑπῆρξαν καὶ ὅμως πρὶν οἱ πρωτοπόροι τοῦ μυθιστορηματοῦ στὴ Γαλλίαν, ὁ Μαριβὼ καὶ ὁ ἀββὰς Πρεβὼ. Ἀλλὰ τὸ ὀριστικὸν εἶδος ἐβγῆκε τὸν ἐπόμενον αἰῶνα, ἀπὸ τὸ 1800 καὶ πέρα, ἀρχίζοντας μὲ τὸν Σατωβριάνδον, τὸν Λαμαρτῖνον, τὸν Μυσσέ, τὸν Οὐγγώ. Στὴν Ἰταλίαν τὸ μυθιστόρημα εἶναι ἀκόμη ὀψιμότερον: οἱ «Ἀρραβωνιασμένοι» τοῦ ρωμαντικοῦ Μαντζόνι—στὸ Βέλγιον, πού ἡ φιλολογία του, ἡ γλῶσσα του, ἡ νοοτροπία του εἶναι κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος

νεολατινικές, τὸν ἴδιον καιρὸ φανερώθηκε τὸ μυθιστόρημα μὲ ἀντιπροσώπους ὑποδεστέρους. Τέλος γιὰ τὴ Ρωσσία τὸ μυθιστόρημα ὑπῆρξεν ἀποτελεσμα μιμήσεως ἀπὸ τὸν δυτικὸ πολιτισμό. Ὁ ρομαντικὸς Καραμζὶν τοῦ 19ου αἰῶνος εἶναι ὁ πρῶτος ρώσος μυθιστοριογράφος.

Τὸ εὐρωπαϊκὸ λοιπὸν μυθιστόρημα ἦταν στὴν ἀρχὴ ἐπικὴ πεζογραφία, ξένη ὅμως πιά ἀπὸ τὰ θρυλικά καὶ τὰ ὑπερφυσικά στοιχεῖα τοῦ ἔπους. Ἐπειτα πέρασε στὴν ἱστορία, πού εἶναι ἡ γέφυρα μεταξὺ ἔπους καὶ πραγματικότητας. Μυθιστορήματα ὅμως ἱστορικορομαντικά, καθὼς ὁ Δουμᾶς ἔδωκεν ὑποδείγματα, δὲν ἠμπόρουν νὰ σταθοῦν γιὰ πολὺν καιρὸ στὶς νεολατινικὰς χῶρας.

Σήμερα πιά, στὴν ἐποχὴ μας, τὸ διήγημα, τὸ Μυθιστόρημα, τὸ δράμα, ἔλαβαν μορφήν οὐσιωδῶς διαφορετικὴν ἀπὸ τὴν παλαιὰν ἐκείνη. Ἐπὶ πλέον: ἡ σημερινὴ τους μορφή εἶναι γιὰ τὸ κάθε εἶδος, ἡ τελειότερη ἀπ' ὅσες εἶχαν προηγηθῆ. Ἐπὶ πλέον ἀκόμη: ἡ σημερινὴ τους αὐτὴ μορφή, στὰ οὐσιώδη τῆς τοῦλάχιστον γνωρίσματα, φαίνεται ὅτι θ' ἀποκρυσταλλωθῆ καὶ θὰ μείνῃ, θὰ μείνῃ ἡ κλασικὴ, ὅσο διαρκεῖ ἡ νοοτροπία μας καὶ ὁ πολιτισμὸς μας, ἔστω καὶ ἂν ἡ πεζογραφία τῶν ἡμερῶν μας ἐξέκλινε ἢ ἐλοξοδρόμησε ἀπὸ τοὺς θεμελιώδεις τύπους.

Ἀπὸ τὴν ἀντίθετη μεριά, καὶ ἡ Ποίησις, καὶ αὐτὴ ποτὲ δὲν ἀποδόθηκε στὸν ἑαυτὸ τῆς—θεωρητικὰ πρὸ πάντων, ἀλλὰ καὶ ἐφαρμοσμένα,—ποτὲ δὲν ἀποδόθηκε στὸν ἑαυτὸ τῆς τόσον, ὅσο τώρα. Τὸ στοιχεῖο τὸ ἐσωτερικώτερο τοῦ εἶναι μας, ἐκεῖνο πού δὲν ξεκολλᾷ, παρὰ μαζὶ μὲ τὴ συνείδησή μας, ἐκεῖνο τὸ βαθύτερο, τὸ πιὸ ἀπρόσιτο· καὶ ἀπὸ μιὰν ἄλλη μεριά, τὸ στοιχεῖο τὸ ἀσυνείδητο, πού οὔτε τὴν οὐσία του, οὔτε τὴν παρουσία του κὰν κατέχομε συνειδητά· καὶ ἀπὸ μιὰν ἄλλη μεριά τὸ ὑπερφυσικὸ, τὸ θαῦμα, τὸ ἀπίστευτο, καὶ τέλος ἀπὸ μιὰν ἄλλη μεριά, ἡ φαντασία θαυμαστά διαλεγμένη, καλλιεργημένη, προχωρημένη σὲ τεχνητὰς ἐπιλογάς, ὅπως ἐκεῖνες πού οἱ βιολόγοι πειραματίζονται, μὲ ἀποτελέσματα μοναδικά, καὶ ἡ ἀπόκρυφη μουσικὴ τοῦ λόγου, καὶ οἱ συνδυασμοὶ τῶν εἰκόνων καὶ τῶν σχημάτων,—ὄχι τόσο περίτεχνα καὶ λογικά, ὅσο φαίνονται, ἀρκεῖ κανεὶς νὰ ἐμποτισθῆ μιὰ γιὰ πάντα ἀπ' αὐτά,—αὐτὰ ἔγιναν τὸ κτῆμα τῆς Ποιήσεως, τὸ ἀναφαίρετο καὶ ὀριστικὸ τῆς κτῆμα. Αὐτὰ ζητοῦμεν ἀπ' αὐτὴ. Κ' ἀποκρούμε τ' ἄλλα, ὡσὰν παραστρατημένα, παρείσακτα ἢ περιττά.

Αὐτὰ τ' ἄλλα, αὐτὰ τὰ περιττά καὶ τὰ παρείσακτα τῆς Ποιήσεως, αὐτὰ τὰ ζητοῦμεν ἀπὸ τὴν Πεζογραφία. Ἐκεῖ πάλι, εἶναι τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετο: περιμένουμε τὸ θετικὸ, τὸ σκληρὸ, τὸ ταραχώδες, τὸ πεζό, τὸ ἀνιπιποιητικὸ. Κανέν' ἀπὸ τὰ ποιητικὰ συστατικὰ δὲν εἶναι ἀνεκτὸ νὰ φανερωθῆ στὴν πεζογραφία.

Ὁ ἀποκλειστικὸς αὐτὸς ἀποχωρισμὸς τῶν συστατικῶν τοῦ ἑνὸς εἶδους ἀπὸ τὸ ἄλλο, γίνεται σήμερα—τὸ ξαναλέγω—μὲ τόσην πεποίθησιν, τόσον ἀξιωματικὰ, τόσο κατηγορηματικὰ, ὥστε τὸ πρᾶγμα νὰ ξεπερνᾷ τὰ ὅρια ἀπλῶν προτιμήσεων καὶ τὴν ἀνεγνωρισμένην ἀνθαιρεσία τῶν αἰσθητικῶν δογμάτων, καὶ νὰ παρουσιάζεται ὡσὰν ἡ ἀποκάλυψη ἀναμφισβήτητης ἀλήθειας πού βγαίνει ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τῶν πραγμάτων, ἀρραγῆ, ἀδιάσειστη, ἀμετακίνητη, πού ἄρρησε μόνο νὰ φανῆ! Αὐτὸς ὁ χαρακτήρας, μὲ τὸν ὁποῖον ἡ Ποίησις εἶναι σήμερα συνουσιωμένη, εἶναι ὁ χαρακτήρας ὁ **ρεαλιστικὸς**. Τὸ σύνολο τῶν πεποιθήσεών μας λέγεται **ρεαλισμὸς**. Ἡ Ποίησις ὅμως θεωρεῖται ριζικὰ ἀσυμβίβαστη μὲ τὸν ρεαλισμό. Δὲν μιλῶ γιὰ παλαιότερα χρόνια, γιὰ τὸ ζήτημα θὰ ἤθελεν ἔρευνα δική του. Τὸν τελευταῖον ὅμως καιρὸ,

ὅπου ἔγινεν ἡ «Ποίησις γιὰ τὴν Ποίησιν», ἀπὸ τὸν 19ον αἰῶνα καὶ ἐφεξῆς, δὲν ἔχομεν, ὁμολογουμένως, παραδείγματα ρεαλιστικῆς ποιήσεως. Μόνον ἂν μεταχειρισθῶμε τὸν τρόπον ἐκείνον τῆς σκέψεως, πού θέλει παντοῦ νὰ βρῶσκη ἐνωτικά σημεῖα καὶ κοινὰ συστατικά, πού κρίνει ἀπὸ περιωπῆς καὶ πού βάζει γιὰ πρώτη ρομαντικὴν ἡρωίδα τὴν Ἀντιγόνη τοῦ κλασικοῦ δραματούργου, μόνον ἂν σκεφθῶμε ἔτσι, τότε θὰ βροῦμε ὅτι ρεαλιστικὰ ποιήματα εἶναι τὰ ποιήματα τῶν παρνασικῶν, ἐξ αἰτίας ἀπὸ τὸ δόγμα τοῦ «ἀντικειμενισμοῦ» καὶ τῆς «ἀπαθείας» πού πρεσβεύει ἡ σχολή. Ἴσως καὶ τὸ «ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη» τοῦ Θεοφίλου Γκωτιέ νὰ εἶναι ἀπὸ μιὰ ἀποψη δόγμα ποιητικοῦ ρεαλισμοῦ, ἀφοῦ ἀπὸ τὴν τέχνη ἀποκλείει τὸν ἰδεαλισμό, καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴ σκέψη, καὶ περιορίζεται στὴν ἀπεικόνισιν τῶν πραγμάτων. Ἄλλὰ καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ἔτσι τὰ πράγματα, καὶ πάλι ὁ παρνασισμὸς εἶναι ἐξαίρεσις καὶ ἡ Ποίησις, μὲ τὸν συμβολισμὸ, ξαναγύρισε στὰ καθ' αὐτὸ συστατικά τῆς.

Τὸ μυθιστόρημα ὅμως, ἀντιθέτως, θεωρεῖται σήμερα καθὼς εἶπαμε, ριζικὰ συνυφασμένο μὲ τὸν ρεαλισμό, σὲ τρόπο πού νὰ πιστεύεται πιά ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ κλασικὴ μορφή του.

Ποῦ ὅμως ἔγινεν ἄραγε ὁ πρῶτος ἀποχωρισμὸς ποιήσεως καὶ πεζογραφίας, πού σήμερα, καθὼς ὄλα τὰ πράγματα μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, μᾶς φαίνεται πλέον ἀπλός, φυσικὸς καὶ εὐκόλος;

Τὸ Ρεαλιστικὸ Μυθιστόρημα

Ἐγινε στὴ χώρα ὅπου κατέληξε τὸ μυθιστόρημα, στὴ λατινικὴ Γαλλία. Ἡ Γαλλία ἐνόησε τὸ μυθιστόρημα διαφορετικὰ. Μαζὶ μὲ τὸν ρομαντισμὸ τῆς Σάνδη, ἐπρόβαλαν ὁ Σταντὰλ καὶ ὁ Μπαλζάκ, ἀνοίγοντας στὴν πεζογραφία τοὺς ἀπέραντους ὀρίζοντες σπουδῆς τῆς σύγχρονης πραγματικότητος.

«Δὲν χρειάζονται πιά φαντασίες, ἔλεγεν ὁ γαλλικὸς ρεαλισμὸς. Οὔτε φαντασίεςἐπικές, οὔτε φαντασίες ἠθικές, οὔτε φαντασίες συναισθηματικές. Ἴσχυρὴ ἢ πλούσια, θέλω τὴν πραγματικότητα γυμνὴ, καθὼς τὴ βλέπω. Δὲν θὰ περιγράψω ἀνθρώπους ὅπως θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι. Θὰ τοὺς πλάσω ὅπως εἶναι. Δὲ θὰ μιλήσω ἐγώ. Θὰ μιλήσουν αὐτοί, θὰ ἐνεργήσουν αὐτοί.—Κι' αὐτὸ ἐπίσης: τὸ μυθιστόρημα εἶναι ἡ ἀπομόνωσις μιᾶς ζωῆς ἢ τῆς περιπετείας μιᾶς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ δὲν νομίζω πὼς πρέπει νὰ εἶναι στεγανή. Ὑπάρχει πάντα γύρω μας καὶ τὸ περιβάλλον. Προχωρεῖ καὶ αὐτὸ τὸν δικὸν του δρόμο.» Ἄν τὸ μελετήσωμε, θὰ ἰδοῦμε ὅτι δεσπόζει πάνω στοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς πλάθει «κατ'εἰκόνα καὶ ὁμοίωσίν του». Θὰ τὸ σπουδάσω λοιπὸν καὶ αὐτό. Ἄλλὰ θὰ τὸ σπουδάσω καὶ στὶς μικρότερες του λεπτομέρειες, στὴ διακοσμητικὴ του πλευρᾷ, σ' ὅσα του ἐπενεργοῦν πάνω στὰ αἰσθητήριά μας: χρώματα καὶ σχήματα, μυρωδιές, ἤχοι, πράγματα, ὄρες καὶ καταστάσεις, ἠδονὲς καὶ λύπες, τὸ σπίτι, τὸ δρόμο, τὴν κοινωνία, τὸν μεγάλο κόσμον.—Κι' αὐτὸ ἐπίσης: τριγύρω μου δὲ βλέπω προόδου πάνω στὴ χυδαιότητα, καὶ ἐγὼ δὲ θὰ κάμω νὰ πηγᾶσουν ἠθικὰ διδάγματα ἀπὸ τὰ βιβλία μου. Θὰ περιγράψω τὰ πράγματα καὶ ἄς πηγᾶσῃ μόνον τοῦ τὸ συμπέρασμα! Ἄς φιλοσοφῆ μόνος του ὁ ἀνθρώπος, ὅπως φιλοσοφεῖ μὲ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ! Ἐγὼ μάλιστα θὰ ἰδῶ καὶ ὅσα φοβοῦνται νὰ ἰδοῦν οἱ ρομαντικοὶ ἢ οἱ ἠθικολόγοι: τίς σκοτεινὲς γωνίες τῶν ἀνθρώπων χαρακτήρων· καὶ θὰ τις περιγράψω καὶ αὐτές.»

Ἀμέσως φαίνεται ὅτι ὁ ἄσκοπος κι' ἀνωφελὴς αὐτὸς ρεαλισμὸς ὑπῆρξε ἀντίδρασις σ' ἀτμόσφαιρα ὑπερχορευμένη ἀπὸ αἰσθηματισμὸ κι' ἰδανισμό, ὑπῆρξε κυρίως κήρυγμα ἀντιδραστικὸ κι' ἐπιθετικὸ. Κι' ἡ ἀντίδρασις αὕτη ἔφερε τὸν ρεαλισμὸ σὲ ρωμαντισμὸ ἄλλου εἴδους, τὸν ἀντίστροφο τοῦ προηγουμένου. Ὁ ρεαλισμὸς συχνὰ δὲν ἔβλεπε στὸν κόσμον τίποτε τὸ ἀγαθόν, τὸ ἠθικόν, τὸ προοδευτικόν, τὸ ἀνώτερον μεροληπτικὰ ἀπαισιόδοξος, σημειώνει πάντα τὸν τελικὸ θρίαμβο τοῦ κακοῦ, τοῦ «unhappy end» -τὸ ἀτυχο τέλος, τὴν τύφλωσιν καὶ τὸ ἀνερωμάτιστο τοῦ πάθους, τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ταπεινοῦ αἰσθηματος ἐπάνω στὸ καθῆκον καὶ στὸ λογικόν, τὴν ἀθεράπευτην καὶ μόνιμη «ποσότητα ὑλικῆς δυστυχίας» μέσα στὴν ἀνθρωπότητα. Εἶναι ὅμως κι' αὐτὰ ὑπερβολές, φανατισμοί, ρωμαντισμοί ἀνεστραμμένοι. Αὐτὰ ὅσο γιὰ τὸ περιεχόμενο. Ἀλλὰ καὶ στὴν τεχνικὴ ὁ ρεαλισμὸς συχνὰ ἔχασε τὴν ἀναλογίαν ποὺ πρέπει νὰ κρατοῦνται ἀνάμεσα στὴν κύρια πλοκὴ καὶ στὰ πράγματα τοῦ περιβάλλοντος. Μαθαίνομε πολλὰ καὶ κάποτε περιττὰ γιὰ τὸ περιβάλλον, ἐνῶ ἐπὶ τέλους δὲν πρέπει νὰ ξεχνούμε ὅτι καὶ ὁ ρεαλισμὸς εἶναι τέχνη, καὶ ὄχι ἕνας ἀπλὸς καθρέφτης, περιφερόμενος ἐδῶ κι' ἐκεῖ, ποὺ γεμίζει ἀπὸ τυχεράσπαστες, ἀσύνδετες, σπασμωδικὲς εἰκόνες, ὅσες πέφτουν στὰ ὀπτικά του ὄρια.

Ἐπειτα θὰ εἶχε νὰ ρωτήσῃ κανεὶς καὶ κάτι ἄλλο, θὰ εἶχε νὰ προβάλῃ μιὰ ἀπορία κάπως φιλοσοφική: ἡ τέχνη, καὶ συγκεκριμένως ἡ λογοτεχνία, εἶν' ἀπλὸς μηχανισμὸς, φιλολογία, φρασεολογία ὥστε νὰ ἡμποροῦμε μὲ ἀσφάλεια καὶ δίχως καμμὴν ὑπόψιν, νὰ χωρίσωμε ἐδῶθε τὴν ποίησιν, ἐκεῖθε τὴν πεζογραφίαν, ὄχι προσωρινῶς, παρὰ αἰωνίως, ὄχι ἐπιφανειακά, παρὰ σ' ὄλο τους τὸ βάθος, ὡς τὶς ρίζες τους; Δὲν εἶναι κι' οἱ δυὸ ἐκφράσεις τῆς μιᾶς, τῆς ἐνιαίας ἀνθρώπινης ψυχῆς; Παραδείγματος χάριν: ὁ ἀναγνώστης τοῦ μυθιστορήματος συναντᾷ ἢ δὲν συναντᾷ ἐκεῖ μέσα τὸν ἑαυτὸν του; Ὁχι. Γιατί ὁ ἀναγνώστης αἰσθάνεται κι' ἐννοεῖ καὶ τὴν πνευματικὴν ἐκείνη ποίησιν. Ἀλλὰ κανέν' ἀπὸ τὰ πρόσωπα τοῦ μυθιστορήματος δὲ φαίνεται νάχη σχέση μ' αὐτή, οὔτ' οἱ μυθιστοριογράφοι θέλουν νὰ τὰ σχετίσουν. Τὰ πρόσωπα ὅμως τοῦ μυθιστορήματος μένουν μ' αὐτὸ τὸν τρόπο εἴτε ὀλιγώτερα ἀπ' ὅσα ἔχει ἡ ζωὴ, εἴτε μονομερέστερα κι' ἀβαθέστερα ἀπὸ τὸν ἀντιπροσωπευτικὸν ἀνθρώπινον τύπον τῆς πραγματικῆς ζωῆς. Ὁ «homo poeticus», ἄς τὸν ποῦμε ἔτσι, τοὺς λείπει, ἐνῶ—ὑπάρχει, ἐνῶ εἴμεθα πρῶτοι ἐμεῖς.

Τὸ νατουραλιστικὸ μυθιστόρημα

Αὐτὲς οἱ παρατηρήσεις δὲν ἔμειναν ἀκαρποφόρες. Τὸ νατουραλιστικὸ μυθιστόρημα, ὁ διάδοχος τοῦ ρεαλισμοῦ, μὲ τὸν Ζολᾶ ἐπὶ κεφαλῆς, συμπλήρωσεν ὅλ' αὐτὰ τὰ κενὰ καὶ διώρθωσε τὰ ἄτοπα.

Εἶπαμε πρὶν ὅτι ὁ ρεαλισμὸς εἶναι συχνὰ ἀνεστραμμένος ρωμαντισμὸς. Γιὰ τὸν νατουραλισμὸν θὰ ἡμπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι κλασικισμὸς ἀνεστραμμένος. Καὶ νά, πῶς: ὁ νατουραλισμὸς περιγράφει ἐπίσης τὴν δυστυχίαν—ἀλλ' ὄχι πιά γιὰ νὰ κάμῃ τέχνη παρὰ γιὰ νὰ διδάξῃ. Δὲν ξεχνᾷ πῶς ὁ κόσμος πρέπει νὰ προδεύσῃ ὅτι τὰ ἠθικὰ στοιχεῖα του θέλουν ἐνίσχυση καὶ δύναμιν: ἀλλὰ νομίζει πῶς τίποτε ἄλλο δὲ μπορεῖ νὰ ἐμπνεύσῃ τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὰ ἠθικὰ στοιχεῖα, ὅσο ἡ περιγραφή τῶν ἀνηθικῶν. «Ἄς ξεσκεπάσωμε, λέγει, ὅλα τ' ἀπαγορευμένα κι' ἄς τὰ δείξωμε καθαρά,—ἄλλοιῶς δὲν ὑπάρχει θεραπεία! Μόνον ἀφοῦ τὰ ἰδῇ στὴ χυδαία

τους πραγματικότητας ὁ ἄνθρωπος, μόνον τότε, ὡσὸν ἄσωτος υἱός, θ' ἀποφασίσῃ νὰ γυρίσῃ καὶ νὰ μείνῃ στὸς κόλπους τῆς ἠθικῆς, ἡσυχος κι' ἀτάραχος».

Αὐτὸ ἔκαμεν ὁ Ζολᾶ κι' οἱ πάντοτε ὑποδεέστεροί του μαθηταὶ του.

Ἀλλὰ τότε ὁ πόλεμος ἦρθε ἀμείλικτος ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ ἔπρεπε ἴσως νὰ τὸν περιμένουν: ἀπὸ τὸν εὐθὺν κλασικισμὸν, ἀπὸ τὴν γαλλικὴν παράδοσιν. Ἀλλὰ καὶ συγχρόνως ἀπὸ τὴν σεμνοτυφίαν, τὴν μίμησιν, τὸν πιθηκισμὸ τῶν ἄλλων. Ὁ Ζολᾶ ἴσως δὲν εἶναι μεγάλος καλλιτέχνης. Εἶναι ὅμως ἠθικιστὴς. Ἡ κατηγορία ποὺ τοῦ σφενδόνισαν ἀνθρώπου κοῦφοι καὶ καθαυτὸ ὑποπτοι, μοιάζει μ' ἐκείνην ποὺ βαραίνει ἀκόμη τὸν μεγαλύτερον φιλόσοφον, τὸν μεγαλύτερον ἠθικολόγον τῆς γαλλικῆς ποιήσεως, τὸν ποιητὴ τῶν «Ἀνθῶν τοῦ Κακοῦ». Κι' ὁ Ζολᾶ κι' ὁ Μπωντλαῖρ θέλησαν νὰ εἶν' εἰλικρινεῖς κι' ἀπερίφραστοι. Ἡ διαφθορὰ ἔτρεχε στὸς δρόμους, καὶ δὲ μποροῦσαν νὰ προσποιῶνται ὅτι δὲν τὴν βλέπουν. Θέλησαν νὰ εἶναι οἱ πεπειραμένοι, κι' ὄχι οἱ ἐγκρατεῖς, ἐκεῖνοι ποὺ μέχρι θανάτου τοὺς τρέμουν καὶ τοὺς ξεορκίζουν...

Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ζολᾶ ὑπῆρξαν ὄχι μόνον ἀνόητοι, ἀλλὰ καὶ μονόπλευροι. Ὁ Ζολᾶ δὲν ἀκολουθεῖ πάντοτε,—ἔστω καὶ μὲ τοὺς διδακτικούς του σκοπούς, τὸ δόγμα τοῦ ἀντικειμενισμοῦ καὶ τῆς ἀπουσίας τοῦ συγγραφῆος ἀπὸ τὸ ἔργο του. Ἀπεναντίας ὑπάρχουν ἄλλα του ἔργα ὅπου εἶναι παρὼν κι' ὁ ἴδιος—τὰ σοσιαλιστικὰ του ἔξαφνα, ὅπως ἡ «Ἔργασια»,—παρὼν κάτω ἀπὸ ἕνα ἥρωα τοῦ ἔργου, καὶ μάλιστα κάτω ἀπὸ τὸν κυριώτερον. Ἀλλ' αὐτὰ δὲν τὰ σκέφθησαν οἱ ἄλλοι. — Ἄν ὑπάρχῃ συγγραφεὺς μὲ προβλήματα κοινωνικά, ἠθικά καὶ πολιτικά ἀκόμη, προβλήματα σύγχρονά του, κι' ὄχι ἀφηρημένα καὶ φιλοσοφικά, αὐτὸς εἶναι ὁ Ζολᾶ καὶ κανεὶς ἄλλος. Πίστευε στὴν παντοδυναμίαν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, καὶ πίστευε ἐπειδὴ τὴν ποθοῦσε γιὰ τὴν εὐτυχίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Πίστευε στὴν ὑπεροχὴ τῆς δημοκρατίας, καὶ τοῦτο ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἦτταν τοῦ 1870 καὶ τὴν ἐκπτώσιν τῆς Δευτέρας Αὐτοκρατορίας τῶν Γάλλων. Στὴν ἀπέραντη ἐργασίαν του, ποὺ διαφορετικὰ δὲ θὰ ἦταν τόσον ἀπέραντη, ἔβαλε πρόγραμμα,—τὸ πρόγραμμα τῆς προόδου. Κι' αὐτὸ τὸ πρόγραμμα τ' ὠνόμασε ὁ ἴδιος, στὸν πρόλογον τῆς β' ἐκδόσεως τῆς «Τερέζας Ρακέν», τῶνόμασε **νατουραλισμὸν**.

Ἄλλ' ὁ νατουραλισμὸς τελείωσεν ὀριστικῶς μὲ τὸν μέγαν του αὐτὸν διδάσκαλον. Οἱ ἐχθροὶ του, καθὼς εἶπαμε, ὑπῆρξαν πολλοί. Ἐχθροὶ κι' ἐκεῖνοι μεταξύ των, ἔγιναν σύμμαχοι γιὰ νὰ τὸν ἐξοντώσουν. Οἱ ρεαλισταί, μὲ τὴν ἠθικὴν τους ἀδιαφορίαν, τὸν καταδίκασαν γιὰ τὸν ἀκολουθοῦσε τὸν κανόνα «ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη». Οἱ ἠθικισταί, μὲ τὴν ἀντίθετον ἀποψιν, τὸν κατηγοροῦσαν γιὰ τὸν σκοπὸν τοῦ δὲν ἦσαν εὐθεῖς, ἀλλ' ἀνεστραμμένοι. Οἱ κληρικοί κι' οἱ κληρικόφρονες γιὰ τὴν πίστιν στὴν παντοδυναμίαν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν: καὶ πραγματικῶς, ὕστερ' ἀπὸ λίγο, παρουσιάσθησαν οἱ διανοούμενοι ποὺ κήρυσαν τὴν «χρεωκοπίαν τῆς Ἐπιστήμης» δόγμα ἄδικο ἢ μᾶλλον ἀνιστόρητον. Ὁ Μπέρξον στὸ στερέωμα τῆς φιλοσοφίας, ὁ Μπουρζὲ στὸ στερέωμα τῆς πεζογραφίας, ἔσβησαν, ἔξεμηδένισαν τὸν νατουραλισμὸν μαζί μὲ τὸν 17ον αἰῶνα.

Τὸ Νεορραλιστικὸ Μυθιστόρημα

Ὁ νατουραλισμὸς στὰ τριάντα χρόνια τῆς φλογερῆς του δημιουργίας δὲν εἶχε καταπνίξῃ καὶ τὸν ρεαλισμὸν. Συνυπῆρχε κι' ἐκεῖνος μαζί του κι'

ἐτελειοποιεῖτο. Δὲν ἔφυγε αὐτός, κατὰ τὸ διάστημα αὐτό, ἀπὸ τὴν καλλιτεχνική πρὸ πάντων ἀντίληψη τῆς πεζογραφίας, γιὰ νὰ πέση στὴν ἠθική, δηλαδή στὸ νατουραλισμό. Ἀπεναντίας, ἀκλουθοῦσε τὶς ἀντιλήψεις τοῦ ἔχθρου τοῦ Ζολᾶ, τοῦ Φλωμπέρ, πού ἔγραφε στὰ γράμματά του:

«Ἡ πολὺ ἀκριβολογημένη ἐφαρμογὴ τῆς Ἀλήθειας σ' ἓνα ἔργο τέχνης βλάπτει τὸ Ὁραϊο καθὼς ὅμως κ' ἡ ὠραιοπαθῆς προκατάληψη ἐμποδίζει τὸ Ἀληθές. Ἀλλὰ τί σημαίνει Ἀλήθεια; Εἶναι τὸ καλλίτερο νὰ ποῦμε, πὼς Ἀλήθεια σημαίνει ἓνα Ἰδεῶδες. Κυττάξετε τὰ πρόσωπα ἐνὸς μυθιστορήματος! Ἀλλὰ εἶν' ἀπλὰ **πορτραῖτα**, ἄλλα μόνιμοι **τύποι**. Οἱ δεῦτεροι ἐμπνέονται ἀπὸ ἀλήθειες μονιμώτερες. Ἐπὶ τέλους ἡ τέχνη εἶναι ὄχι ἡ καθαυτὸ ἀλήθεια, ἀλλ' ἡ ἀληθοφάνεια, — κ' αὐτὴ ποικίλλει κατὰ τὸν παρρηρητή».

Καθὼς φαίνεται, ὁ νεορραλισμός, χωρὶς νὰ φύγη ἀπ' τὴν ἀπεικόνιση τῆς πραγματικότητος, ἔβαλε ὅμως ὄρια σ' αὐτήν, ἀλλ' ἀναζήτησε καὶ κάτω ἀπὸ τὰ φαινόμενα κάποιο βάθος. «Προσοχή! φώναζεν ἡ κριτική! Ἄν ἡ ποίησις ἔχη ὄριο τὸν ἀπόλυτο λυρισμὸ καὶ πρέπει νὰ τὸν φθάση, ἡ πεζογραφία ἔχει ὄριο τὸν ἀπόλυτο πραγματισμὸ καὶ πρέπει νὰ μὴν τὸν φτάση! Ἀλλοίμονό της, ἂν τὸν φτάση! Ὅθ' εἶναι περιττὸ νὰ μᾶς νοιάζη πιά γι' αὐτήν!»

Οἱ τελειοποιήσεις πού ἔλαβε τὸ νεορραλιστικὸ μυθιστόρημα, ἦσαν τελειοποιήσεις καλλιτεχνικές, μὲ ὅσο τὸ δυνατὸ μεγαλύτερο βάθος στὴ σημασία τῆς λέξεως. Κάτω ἀπὸ τὶς ὀνομασίες τοῦ καιροῦ, — τὸν ρωμαντισμὸ καὶ τὸν ρεαλισμὸ ὁ ρεαλιστὴς εἶδε, ὅτι ὑπῆρχαν οἱ δυὸ ἀρχικὲς ἔννοιες, οἱ αἰώνιες, ἡ ἀνάλυσις κ' ἡ σύνθεσις.

Εἶδε ὅτι ζητεῖ τὴ σύνθεση. Κι' ἡ προσοχή του στράφηκε πρὸς τὸ εἶδος ἐκεῖνο τὸ φιλολογικὸ πού εἶχε προπορευθῆ στὴ σύνθεση, καὶ ἦταν τὸ **θέατρο**, τὸ δράμα κ' ἡ κωμωδία.

Τὸ καθαρὸ, τὸ ἔννομο ρεαλιστικὸ μυθιστόρημα τὸ νεορραλιστικὸ ἔχει ἰδεῶδες δραματικόν.

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἰδεῶδες προϋπάρχει ἡ πρώτη ἀρχὴ τῶν ρεαλιστῶν, ὁ ἀντικειμενισμός. Προϋπάρχει ἐπίσης ἡ ἀμεροληψία. Ὁ συγγραφεὺς δὲν λείπει ἀπλῶς ἀπὸ τὸ ἔργο του, ἀλλὰ κ' εἶναι περιττός. Περιττός ὁ ἀναλύση, περιττός νὰ συμπεράνη, περιττός νὰ φιλοσοφήση, περιττός νὰ διδάξη.

Ἀκολουθεῖ ὕστερ' ἀπ' αὐτὰ ἡ δευτέρα ἀρχὴ τῶν ρεαλιστῶν: Τὸ κάθε πρόσωπο τοῦ ἔργου πρέπει ν' ἀναλύεται μὲ τὶς πράξεις του κ' ἐν γένει μὲ τὰ ἴδια του τὰ ὄργανα. Ἀλλοιῶς θὰ ἐνεργήσῃ ὁ Α κ' ἄλλοιῶς ὁ Β. Ἀλλὰ κ' ἄλλοιῶς θὰ ἰδῆ καὶ ἄλλοιῶς θὰ φερθῆ, καὶ ἄλλοιῶς θὰ μιλήσῃ ὁ καθένας. Ὁ καπνοδοχοκαθαριστὴς δὲ βλέπει τὸν Ὑμηττὸ ὅπως ὁ Παλαμᾶς. Ἀλλὰ κ' ὅπου βλέπει κ' αἰσθάνεται ἀκριβῶς ὅπως ὁ Παλαμᾶς, — ἄς τὸ ὑποθέσωμε κ' αὐτό, — καὶ πάλι δὲ μπορεῖ νὰ ἐκφρασθῆ ὅπως ἐκεῖνος: θὰ ἐκφρασθῆ μὲ τὴ δική του γλῶσσα, μὲ τὴ δική του φαντασία. Ὅλ' αὐτὰ ἀποτελοῦν, μὲ μιὰ λέξη, τὸ δραματικὸν **ἦθος** πού ζητεῖ ὁ Ἀριστοτέλης μὲ τὴν Ποιητικὴ του. Ἀπ' αὐτὸ προέρχεται κ' ὁ ὅρος **ἠθογραφία**, μὲ τὸν ὁποῖο χαρακτηρίζεται ἡ πεζογραφία ἐκεῖνη πού μόνο αὐτὸν τὸ δεῦτερο ρεαλιστικὸ κανὼνα εἶν' ἱκανὴ νὰ πραγματοποιήσῃ, χωρὶς νὰ ὑψώνεται ἀπὸ τὰ «πορτραῖτα» στοὺς «τύπους», ἀπὸ τὴν ἀπλὴ συμπεριφορὰ στὴ δράση, στὴν περιπέτεια, στὴν ἀποκάλυψη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς μ' ὅλο τὸ πλάτος της. Ἐν τούτοις, ἐδῶ στὸν τόπο μας, μιλοῦν μὲ περιφρόνηση πολὺ περισσότερη καὶ ἀπὸ κάθε αὐθαιρεσία γιὰ τὸ εἶδος αὐτό τὸ ἠθογραφικόν. Ἄς σκεφθοῦμε ὅμως πόσους τύπους ἔβγαλεν ὁ Παπαδιαμάντης

ἀπὸ μιὰ Σκιαθό, ὁ Ξερόπουλος ἀπὸ μιὰ Ζάκυνθο! Πόσον πλοῦτο πραγμάτων κ' αἰσθημάτων εἶδαν στὰ μικρὰ ἐκεῖνα μέρη οἱ δυὸ αὐτοὶ ἠθογράφοι, ἐνῶ ἡμεῖς δὲ θὰ βλέπαμε ἕως τίποτε! — Τῆς ἠθογραφίας ὅμως ὡς συνθέσεως εἶδαμε σήμερα ἰδίως τὴν ἀξία, ὅποτε ἡ πεζογραφία ἔπεσε σὲ ψυχικὴν αὐτοβιογραφία (3).

Ἀλλὰ καὶ τὸν Ὑμηττὸ ὁ καπνοδοχοκαθαριστὴς δὲν τὸν βλέπει πάντοτε τὸ ἴδιο: τὸν βλέπει μέσα ἀπὸ τὸ πλαίσιο ψυχικῶν καταστάσεων πολὺ διαφορετικῶν, — τῆς αἰσιοδοξίας ἢ τῆς ἀρελπισίας, τῆς ὑγείας ἢ τῆς ἀρρώστειας, τοῦ σκοποῦ του ἢ ἀπλῶς τῆς ὁμορφιάς του. «Τὸ θέαμα εἶναι στὸ θεατῆ», ἔλεγε ὁ Λαμαρτίνος.

Μ' ὅλα ταῦτα, ἔχει κ' ὁ ρεαλιστὴς πεζογράφος περιθώριο νὰ ἐκφρασθῆ ὁ ἴδιος. Πρῶτα μὲ τὴν ἐκλογὴ τῶν προσώπων καὶ τῆς πλοκῆς. Ἐπειτα μὲ τὸν ἓνα ἀπὸ τοὺς τύπους τοῦ ἔργου, πού θὰ εἶναι αὐτός ὁ ἴδιος, μεταμφιεσμένος. Ἐπειτα μὲ τὶς περιγραφὰς — ἐκεῖνες πού θὰ τὶς γράψῃ ὁ ἴδιος καὶ πού δὲ θὰ βάλῃ νὰ τὶς κάμῃ δεδομένο πρόσωπο σὲ δεδομένη του ψυχολογικὴ στιγμή. Καὶ τὸ στοιχεῖο αὐτὸ δὲν εἶν' εὐκαταφρόνητο, ἂν σκεφθοῦμε πόσο ζωηρὴν ἔλξη ἀσκοῦν στὴν προτίμησή μας οἱ περιγραφὰς μόνον πού ἀπαντοῦμε στὰ μυθιστορήματα! Τέλος ὁ πεζογράφος ἐκφράζεται μὲ τὶς ἀντιθέσεις. Οἱ ἀντιθέσεις, — προσφιλέστατα σχήματα τοῦ ρεαλισμοῦ, εἶναι κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς τεχνολογίας του. Οἱ **ρεαλιστικὲς ἀντιθέσεις** ἐκπορεύονται ἀπὸ τὸν νόμο τοῦ πραγματιστικοῦ συγχρονισμοῦ, — ἀλλὰ συγχρονισμοῦ μὲ σκοπὸ καὶ νόημα: καὶ τὸ νόημά τους εἶναι νὰ γίνωνται τὸ ἀντίθετο ἀπὸ τὶς **ποιητικὲς ἀντιθέσεις**: ἐκεῖνες σκοπεύουν ν' ἀναδείξουν τὴ θετικὴν εἰκόνα, μὲ τὸ ποιητικὸ τῆς κάλλος: ἀλλ' οἱ ρεαλιστικὲς σκοπεύουν πάντοτε νὰ δείξουν ὅτι μαζί μὲ τὸ ὠραῖο πορεύεται καὶ τὸ ταπεινόν, μαζί μὲ τὴν εὐτυχία κ' ἡ δυστυχία.

— Ρίχνετε στὰ χωράφια σας ἀφθονες κοπριές!» φωνάζει ἀπ' ἔξω ὁ ὑπαίθριος ρήτορας, τῆ στιγμῆ πού ἡ κυρία Μποβαρὺ κ' ὁ κόμης Ροδόλφος ἀλλάζουν, μέσα σὲ δωμάτιο τῆς Δημαρχίας, τὰ πρῶτα τους ἐρωτολογήματα.

Αὐτὸ εἶναι περίπου τὸ νεορραλιστικὸ μυθιστόρημα κ' ἡ τεχνικὴ του.

Τὸ Ἑλληνικὸ ρεαλιστικὸ μυθιστόρημα

Ἄν ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς ἔδωσε πρώτη τοὺς λογοτεχνικοὺς τύπους στὰ παγκόσμια γράμματα, ἡ σύγχρονή μας περιορίζεται νὰ τοὺς λαβαῖν ἀπὸ τὶς ξένες χώρες. Ἀλλ' ἄς μὴν ἀπαισιοδοξοῦμε ὑπερβολικά! Χώρα τῶν γραμμάτων, τόπος τῆς λογοτεχνίας μόνον ἓνας καθαυτὸ ὑπάρχει στὴν Εὐρώπη, — εἶναι ἡ Γαλλία. Ὅλες οἱ ἄλλες χώρες τὴν ἀκολουθοῦν.

Τὸ μυθιστόρημά μας (4) ἀκολούθησε τὸ γαλλικόν. Ὑπῆρξε στὶς ἀρχές του ἱστορικὸ καὶ ρωμαντικόν. Ὁ Ἀλέξ. Ραγκαβῆς μὲ τὸν «Ἀυθέντην τοῦ Μωρέως», ὁ Σπ. Ζαμπέλιος μὲ τοὺς «Κρητικοὺς γάμους», ὁ Στέφ. Ξένος μὲ τὴν «Ἡρώϊδα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως» καὶ τὸν «Διάβολον ἐν Τουρκίᾳ», ὁ Παῦλος Καλλιγᾶς μὲ τὸν «Θάνο Βλέκα», ὁ Δημ. Βικέλας μὲ τὸν «Λουκῆ

(3) «ἠθογραφία» — mœurs de province — ἐπέγραψε καὶ τὴν «Κυρία Μποβαρὺ» ὁ Φλωμπέρ, κ' ὄχι «μυθιστόρημα».

(4) Διεξοδικὴ καὶ καθ' ὅλα σημαντικὴ μελέτη γιὰ τὸ νεοελληνικὸ μυθιστόρημα δημοσίευσε ὁ κ. Ἀγγελ. Τερζάκης στὸ περιοδικὸ «ΙΔΕΑ» (1933).

Λάρα», ὁ Ροΐδης τέλος μὲ τὴν «Πάπισσαν Ἰωάννα» εἶν' οἱ πρῶτοι μας πεζογράφοι. Μ' ὅλη τους τὴν ἀγνοία τῆς τοιγύρω ζωῆς, μ' ὅλη τὴν προσήλωσι πρὸς γλῶσσα φιλολογικῶς ἀχρηστική, ἐπειδὴ εἶναι πραγματικῶς ἀνύπαρκτη, μ' ὅλη τὴ βυζαντινὴ τους νοστοροπία σ' ὅλα αὐτὰ τὰ ζητήματα, φαίνεται ὅτι οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ ἔχουν κ' ἀρκετὰ χαρίσματα κομψότητος, ἀλλὰ καὶ δυνάμει, κατασπαρμένα σὲ πολλὰ μέρη τῶν μυθιστορημάτων, ἔστω κ' ὅταν τὸ σύνολον εἶναι ἐλαττωματικὸ στὴ σύνθεσι, ἀνισομερές, ἀπίθανο ἢ δίχως ἐνδιαφέρον. — Μετὰ τὸν ρομαντισμὸν, ἦρθε ὁ ρεαλισμὸς. Ὁ Ἑλληνικὸς ρεαλισμὸς στὴν ἔκτασι συνήθως δὲν ξεπερνᾷ τὸ διήγημα καὶ στὸ ὕψος δὲν ξεπερνᾷ τὴν ἠθογραφία. Τὸ ποιόν του ὅμως εἶναι ἀναμφισβήτητα καλλιτεχνικώτερον καὶ συχνὰ ἰσοδύναμο μὲ τὸ εὐρωπαϊκὸ διήγημα. Καθαρεύουσα ἢ δημοτικὴ, πάντοτε ὅμως κομψὴ κ' ἐκλεκτὴ ἢ γλῶσσα, γραφικὴς οἱ περιγραφές, ζωντανοὶ οἱ διάλογοι, ἀληθοφανῆ τὰ πρόσωπα, παραστατικὰ τὰ περιβάλλοντα. Ὁ Πολυλάς, ὁ Ροΐδης, ὁ Βυζηνίνος, ὁ Βικέλας, ὁ Καρκαβίτσας, ὁ Παπαδιαμάντης, ὁ Μωραϊτίδης, ὁ Νιρβάνας, ὁ Ξενοπούλος, ὁ Κονδυλάκης, ὁ Βλαχογιάννης, ὁ Ἐφταλιώτης, ὁ Ψυχάρης, ἕνα σωρὸ ἄλλοι, τῶν ὁποίων τ' ἀντιπροσωπευτικώτερα ἔργα ἐμάζευσεν ὁ μακαρίτης Σκόκος σὲ δυὸ ὀγκώδεις τόμους μὲ τὸν τίτλον «Τὸ Ἑλληνικὸ Διήγημα», εἶν' οἱ ρεαλισταὶ Ἕλληνες πεζογράφοι (5).

Ἄλλ' ἄς ἰδοῦμε τὰ μυθιστορήματα τῆς σχολῆς.

Εἶναι ἡ «Φόνισσα» τοῦ Παπαδιαμάντη, ὁ «Ζητιᾶνος» τοῦ Καρκαβίτσας, ὁ «Πατούχας» τοῦ Κονδυλάκη, ἡ «Μαργαρίτα Στέφα» κ' ὁ «Κόκκινος Βράχος» τοῦ Ξενοπούλου, τὸ «Βοτάνι τῆς Ἀγάπης» τοῦ Δροσύνῃ, ἡ «Ἀθήνα μας» τοῦ Σπανδωνῆ, ὁ «Κατάδικος» τοῦ Θεοτόκη, τέλος ἡ «Κερένια Κουκλα» τοῦ Χρηστομάνου, τὸ θέμα τῆ ἀπουσινῆς ὁμιλίας.

Ἡ «Κερένια κουκλα :» 1. Ὁ Τίτλος

Τί εἶναι ἡ «Κερένια κουκλα :»

Ὁ τίτλος δὲν ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸ κέντρο τῆς πλοκῆς, καὶ γιὰ νὰ τὸν ἐννοήσωμε, πρέπει νὰ προχωρήσωμε πολὺ στὴν ἀνάγνωσι τοῦ βιβλίου. Θὰ ἰδοῦμε τότε ὅτι ὁ τίτλος ἐκπορεύεται ἀπὸ τὴ μεταφυσικὴ του, πρωτόγονη, ὅσο κ' ἄγρια, δυστυχημένη κ' ἀπαίσια, καθὼς εἶναι ἡ ρεαλιστικὴ μεταφυσικὴ, — καὶ θὰ ἰδοῦμε πὼς μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ καὶ τέτοια! Ὁ συγγραφεὺς συχνὰ, θέλοντας νὰ ἐπιγράψῃ ἔργο του, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ λοξοδρομῇ ἀπὸ τὰ κύρια σημεῖα, πρὸς τὰ παρείσαικα καὶ τὰ διακοσμητικά. Αἱ «Τραχίναι» καὶ αἱ «Ἰκέτιδες», οἱ «Βάτραχοι» κ' αἱ «Σφήκες» μᾶς τὸ μαθαίνουν καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἀκόμη.

2. Ἡ ὑπόθεσις

Λέγουν ὅτι τὸ πρῶτο πρόσωπο τοῦ ἔργου, ὁ Νίκος, «τεχνίτης ξυλογλύπτης», εἶναι παρμένο ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Τὸ βέβαιο εἶναι ὅτι καὶ τ' ἄλλα δὲν εἶναι κινημένα μὲ ὀλιγώτερον ἀδρότητα καὶ δύναμι. Αὐτός, ὁ Νίκος, «ἔτυχε νὰ περνᾷ μιὰ μέρα ἀπὸ τὸ Μεταξουργεῖο μὲ κάτι φίλους, πού

(5) Ἡ ἱστορικὴ πεζογραφία ἐξακολούθησε μὲ τὰ διηγήματα π. χ. τοῦ Κ. Ράδου, τοῦ Φ. Κουκουλῆ κ. ἄ.

εἶχαν τὰ σπίτια τους στὴ γειτονιά. — διαβάζω ἀπὸ τὸ πρῶτο κεφάλαιο, — κ' εἶδε τὴ Βιργινία στὴ πόρτα. Ἀπὸ τότε περνοῦσε κάθε μέρα κ' ἐπιμόνας, κ' αὐτὴ τὸν καλοκύτταζε, γιὰ τὰ μάτια του τὴς εἶχαν κάμει μάγια. Τὸ βράδυ, τῆς ἔκανε ταχτικά καντάδες μὲ τοὺς φίλους, στεκούμενοι ὅλοι, μπουλοῦκι, κάτω ἀπ' τὸ φανάρι, στὴν ἀγκωνή». Ἡ Βιργινία, τὸ δεύτερο πρόσωπο, ἦταν πεντάρφανη κόρη — ζοῦσε μαζὶ μὲ τὴ δευτέρῃ της ξαδέρφη, τὴ θεὰ Ἐλέγκω, τὴ σιδερώστρα.

Ὁ γάμος δὲν ἄργησε. Ἐφτασαν, γιὰ νὰ τὸν ἀποφασίσουν οἱ δυὸ νέοι, πεντακόσες δραχμὲς «προστάντζα» πού πῆρε ὁ Νίκος ἀπὸ τὸ μαστορά του καὶ χίλιες δραχμὲς περίπου προῖκα τῆς ὄρφανῆς, «μαζὶ μὲ κάτι ρουχαλάκια ἀπὸ τὴ μητέρα της». Ἐπειτα νοίκιασαν σπίτι δικό τους στὴ μεσημβρινὴ πλευρᾷ, στὸ λόφο τοῦ Φιλοπάπου — ἐκεῖ πραγματικῶς εἶχε τὰ ἐξοχικά της ὄρια ἡ Ἀθήνα, ὅταν ἔγραφε ὁ Χρηστομάνος, — ἔξω ἀπὸ τὸ χάρτη τοῦ «σχεδίου τῆς πόλεως»... Χρήσιμη, ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ποιητικὴ φαντασία ρεαλιστοῦ καλλιτέχνου αὐτὴ ἡ τοποθεσία: γιὰ τὴν ἀκόπα καὶ φυσικὰ μπορεῖ νὰ δώσῃ ἀπ' ἐκεῖ μερικὲς ἀπ' τὴς πιὸ φλογερὲς περιγραφές του, τὴς ἀντιθέσεις του καὶ τὴς ἀλληγορίες του.

Ἡ ἀττικὰ εἰδυλλιακὴ φύσις τοῦ τοπίου εἶν' εὐάριστο πλαίσιο γιὰ τὸν μῆνα τοῦ μέλιτος... Ὁ Νίκος ἀφοσιώνεται ὀλόψυχα στὴ Βιργινία κ' οἱ φίλοι του τὸν χάνουν. «Ἀπ' τὸ μαγαζὶ καὶ στὸ σπίτι». Ἄλλ' αὐτὴ, ἡ Βιργινία, αὐτὴ θᾶλεγε κανεὶς ὅτι περιμένε νὰ παντρευτῇ, γιὰ ν' ἀλλάξῃ! Συχνὰ στὰ ἐτοιμοθάνατα ζῶα συμβαίνουν παρόμοια φριχτά, ὅσο καὶ σπαρακτικὰ παραδείγματα, νὰ κρατηθοῦν στὴ ζωὴ, ὡς πού νὰ σώσουν νὰ ξαναἰδοῦν τὸν αὐθέντη, ἢ ὡς πού νὰ πεθάνουν στὰ γόνατά του. Μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ γάμου νομίζει κανεὶς, παρόμοια, πὼς κ' ἡ Βιργινία μαλακὰ παραιτᾷ ὅλης τῆς τῆς ἄμυνα, τώρα πού ἡ καθημερινὴ βιοπάλη δὲν τὴν πιέζει, κ' ἀφήνεται δίχως ἀντίδρασι στὴς συνέπειες τῶν παλιῶν στερήσεων, πού ξετυλίγονται πᾶ μ' ὅλη τους τὴν ἀνένδοτην ἀλληλουχία.

Ὁ γιατρός μπαίνει στὸ σπίτι μαζὶ μὲ τὸν ἔρωτα.

Ἀρχίζει ἡ κούρασι, ἡ ἀδυναμία πού δὲν περνᾷ, οἱ στηθοσκοπήσεις τὰ γιατρικά, — τί χάπια, τί κουταλιές, τί κρασί τοῦ Κολλᾶ! — ἀλλ' ἔπειτα ἀπότομη, μὰ ὄχι κ' ἀνεξήγητη λιποθυμία, καρφώνει τὴ Βιργινία στὸ κρεβάτι. Σύστασι τοῦ γιατροῦ, μὰ καὶ τῆς ἴδιας τῆς Βιργινίας στὴ θεὰ — Ἐλέγκω, εἶναι νὰ στείλῃ καὶ νὰ φέρῃ στὸ σπίτι τὴν ἀνεψιὰ τοῦ ἀνδρός της, τὴ μικρὴ τὴ Λιόλια, γιὰ νὰ περιποιητῇ τὴν ἄρρωστη.

Νὸ ποῦμε πὼς ἡ συνέχεια ἔχει τίποτε τὸ ἀπροσδόκητο, τὸ ἀπίθανο; Εἶναι ἀπ' ἐναντίας ἡ ἀνθρώπινη, εἶν' αὐτὴ πού τὴν περιμένει κανεὶς, ἡ φυσικὴ, ἡ μοναδικὴ ἴσως. «Ἐνας ἀέρας ἀλλοιώτικος, — διαβάζω ἀπ' τὸ δεύτερο κεφάλαιο. — σὰν κάποιος φῶς μῆκε μὲς στὸ σπίτι, πού ὡς τὴν ὥρα ἦταν ἀφώτιστο, πνιγμένο ἀπ' τὴν περιχύτη κούρασι... Ὅταν γύρισε ὁ Νίκος ἀπ' τὸ μαγαζὶ, ἡ κάμαρα ἔλαμπε ἀπὸ τᾶξ κ' ἀπὸ πάστρα, πού μέρους τώρα εἶχε μείνει ἀσυγύριστη. Γλυκεῖα ἡσυχία ἦταν πεσμένη στὰ ἔπιπλα, στὴς Βεργινίας τὸ κρεβάτι, μὲ τὴν ἄσπρη κουβέρτα, ὁμορφὴ τεντωμένη»..

Ὁ Νίκος ἀγαπᾷ τὴ Λιόλια σχεδὸν ἀπ' τὴν πρώτη στιγμὴ, σὰν ἀπὸ ἔνστικτο. Κι' ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ ἀρχίζει ἡ δέσις τῆς ὑποθέσεως, δέσις φυσικὴ ὅσο καὶ μυριαία. Ὁ συγγραφεὺς σπρώχνει μὲ δύναμι τὸν ἥρωά του στὸν κατήφορο παρόμοιου πάθους. Τὸ δίλημα ἀνάμεσα στὸ φυσικὸ καὶ στὸ ἠθικὸ, στ' ὄραιο καὶ στὸ νόμιμο, στὸ θεληματικὸ καὶ στὸ ὑποχρεωτικὸ, στὸ ἀτομικὸ καὶ στὸ κοινωνικὸ, εἶναι ἡ βᾶσις τοῦ ρεαλιστικοῦ ἔργου, ὅτε

βγαίνει ο παθητικός ύμνος τῆς ζωῆς, ἀλλὰ κ' ἡ κατάρα κατὰ τῆς μοίρας πού τὴν ἐμποδίζει.

Μὲ τὸ ἴδιο πάθος ἀποκρίνεται κ' ἡ κόρη σὸν ἔρωτα τοῦ νέου.

Οἱ ἀπόκριες ἔρχονται σὰν εὐτυχισμένη σύμπτωση νὰ συντομέψουν τὴν ἀπόστασι. Ἀφήνοντας τὴ Βιργινία στὸ κρεββάτι, μαζί μὲ μιὰ φιλάνθρωπη τάχα γειτόνισσα, ὁ Νίκος παίρνει τὴ Λιόλια νὰ ἰδῆ μαζί του, ἀπὸ ἓνα μπαλκόνι τῆς ὁδοῦ Σταδίου, τὸ «Κομιτάτο», τὴν παρέλαση τῶν μασκαρεμένων καὶ τῶν λουλουδέσιων ἀρμάτων. Καὶ τὶς ὑπέριστες αὐτὲς εὐτυχίες— ἀπὸ τὴ μιὰ τὸ θέαμα κ' ἀπὸ τὴν ἄλλη νᾶναι τόσες ὥρες στὸ πλευρὸ τοῦ Νίκου, σχεδὸν σῶμα μὲ σῶμα, καὶ νὰ μὴν εἶναι καὶ ἄλλος κανεὶς!— τὶς ἀκολουθεῖ ὡς τόσο κ' ἄλλη εὐτυχία, ἀκόμη μεγαλύτερη: δεῖπνο σ' ἓνα μαγερεῖο καὶ χορὸς ἀποκριάτικος στὸ χοροδιδασκαλεῖο... Καὶ γυρίζουν σχεδὸν ξημερώματα στὸ σπίτι, ὅπου ἡ Βιργινία ἀγρυπνεῖ, πιά κατάμονη, γιατί ὅλες οἱ γειτόνισσες ἔχουν βαρεθῆ καὶ τὴν ἔχουν ἀφήσει.. «Λίγο πρὶν φτάσουν στὴν πόρτα τους— ἀντιγράφω ἀπ' τὸ βιβλίο, — καθὼς ἦτανε βυθισμένοι στὸ σκοτάδι καὶ στὴ βουνήσια τῆ μοιαιξιά, ὁ Νίκος ἔξαφνα γύρισε, ἔπιασε τὴν Λιόλια ἀπ' τὸ κεφάλι καὶ τὴ φίλησε».

Ἄλλ' ὁ σαρκικός δεσμός τῶν δυὸ νέων ὀλοκληρῶνεται τὴν ἀνοιξη. Μαρτιάτικο πρωῖ, καὶ πηγαίνουν οἱ δυὸ στὰ περιβόλια τῆς Καλλιθέας, νὰ μαζέψουν λουλούδια γιὰ τὴ θειὰ Ἐλέγκω. Ἡ διονυσιακὴ ὥρα τοὺς τὰ δίνει ὅλα, δὲν ἔχουν πιά νὰ ἐπιθυμήσουν ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο τίποτε περισσότερο... καὶ γυροῦν, ἀπ' τὸ πρωῖ πού εἶχαν φύγει, γυροῦν στὸ σπίτι κατὰ τὰ σουρουπώματα!

Ἐπάρχει τώρα πιά, δίπλα στὴν ἀρρωστη, ὑπάρχει χειροπιαστὴ ἡ βεβαιότης γιὰ τὸ δεσμό τους, γιατί οἱ δυὸ νέοι ἔγιναν «ἀκατάλληλοι γιὰ προφυλάξεις», — γιὰ νὰ ποῦμε καθὼς ὁ ἰδιότυπος ἀλεξανδρινὸς ποιητής. Ἀκολουθοῦν σκηνὲς ἀνάμεσα στὸ Νίκο καὶ στὴ Βιργινία. Μιά, στὸ κρεββάτι, τὴν κατασυντρίβει. Δεύτερη, στὴν κάμαρα— μεσάνυχτα μὲ φεγγάρι— τὴν ἀποτελειώνει. Ὁ ἔρωτας καὶ τὰ νεῖατα, τὸ φύλο κ' ἡ ζωὴ, ἀκόμη κ' ἡ ἠδονὴ κ' ὁ ἐγωισμός, κάπως χωρὶς νὰ τὸ θέλουν, κάπως μὲ τὸ θέλημα τους, ἔξωρισαν ἐπὶ τέλους κ' ἐτίναξαν μακριὰ ἀπ' τὰ πόδια τους τὰ πικρὰ ἐμπόδιο. Ἄλλως τε κ' ὁ θάνατος τῶν ἀθεράπευτα σημαδέψει.

Γιὰ λίγες σελίδες, νομίζει κανεὶς πὼς ἦρθε τὸ θριαμβικὸ τέλος. Δὲν εἶναι, παρὰ ἡ καμπή. Εἶναι περιπέτεια, μὰ ὄχι λύσις. Ἡ δέσις προβαίνει ἀκόμη τὸ δρόμο τῆς. Τώρα, ἀγγίζει καὶ τὰ μυστικά, τ' ἀπόκοσμα, γίνεται ὑπερβατικὴ. Ἡ Βιργινία, καὶ πεθαμένη, δὲν ἔλειψε. **Τώρα** εἶναι παροῦσα, ἐκδικητικὰ παροῦσα, φονικὰ παροῦσα, Νέμεσις, Ἐρινός.

«Les morts qu'on a fait saigner dans leurs tombes
se vengent toujours.

Et malheur à celui et malheur à qui tombe
sous leurs grands coups sourds!

Οἱ νεκροὶ πού τοὺς ἔχαμες νὰ ματώσουν στοὺς τάφους τους,
ἐκδικιοῦνται πάντα,

Κι' ἀλλοίμονό του σ' ἐκεῖνον, κ' ἀλλοίμονο σ' ὅποιον πέσει
ἀπ' τὰ βαρεῖά τους, τὰ ἀπόκουφα χτυπήματα!

Οἱ στίχοι τοῦτοι τοῦ Βερλαῖν θὰ μπορούσαν νὰ γραφοῦν σὰν ἐπίγραμμα μὰ στὰ κεφάλαια πού ἀκολουθοῦν.

Πρὶν ἀκόμη κλείση τὸ τυπικὸ τους πένθος, ὁ Νίκος πανδρεύεται τὴ

Λιόλια. Περισσότερο ἀπὸ δέκα μέρες δὲ μπόρεσε νὰ ὑποφέρει τὴ στέρηση καὶ τῶν δυὸ γυναικῶν. «Ἄλλὰ—ἀντιγράφω πάλι τὸ μυθιστόρημα—ἀπὸ τὴν ἡμέρα πού ξαναπάτησε στὴν κ' μαρὰ ποῦχε πεθάνει ἡ Βιργινία, σκοτεινίασε ἡ ψυχὴ τῆς: ζοῦσε σὰ μέσα σὲ κάποιαν ἀπὸ κείνες τὶς συννεφιασμένες νύχτες, τὶς ἀσάλευτες καὶ ναρκωμένες... Κ' ἔτσι πέρασε ἡ ζωὴ τῆς ἑπτὰ μῆνες, δίχως νὰ βγῆ ἀπ' αὐτὸ τὸ ἰσκιόφωτο. Αὐτὸ τὸ συννεφένιο πέπλο ἦταν ὁ ἴσκιος τῆς Βιργινίας».

Καὶ στὸ τέλος τῶν ἑπτὰ μηνῶν, τί ἔγινε; τότε, πάνω στὸ ἴδιο τὸ κρεββάτι πού εἶχε ξεψυχήσει ἐκεῖνη, γεννήθηκε ἓνα παιδί. Ἦταν καὶ κόρη, — ἑφταμηνίτικο μωρό, ὠχρό, ἄσαρκο, γεροντικό, ἡ «Κερένια Κούκλα»...

Παιδί δὲν εἶχε ἀξιωθῆ ν' ἀποκτήσῃ ἡ φθισικὴ. Τὴ χαρὰ, τὸ μεγαλεῖο, τὸ λυγισμό, τὸ μυστήριο τῆς μητρότητος, πού ὁ ἄνδρας ποτε δὲ θὰ αἰσθανθῆ, παρὰ μόνον θὰ τὸ φαντάζεαι, πολὺ μακριὰ ἀπ' τὴν πραγματικότητα, — αὐτὰ δὲν τὰ δοκίμασε ἡ Βιργινία... Ὅταν τῶμαθε πὼς δὲν ἦταν καμωμένη γιὰ μητέρα—καὶ τῶμαθε ἀπ' τὸ στόμα μιᾶς μεφιστοφελικῆς γριᾶς γειτόνισσας, —λιποθύμησε κ' ἔπεσε στὸ κρεββάτι, γιὰ νὰ μὴ σηκωθῆ ποτέ.

Μὰ ἡ ἄλλη, ἡ νέα γυναίκα ἡ φυσιολογικὴ, ἡ γερὴ ἡ Λιόλια, αὐτὴ λοιπόν, παίρνοντάς τῆς τὸν ἄνδρα πού ἀγαποῦσε, θὰ εἶχε λοιπὸν εὐτη—καὶ θὰ εἶχε ἀπὸ τὸ Νίκο! —τὸ παιδί πού στερήθηκε ἡ Βιργινία; Ναί, θὰ τὸ εἶχε. Μὰ καλύτερα! Θὰ τὸ εἶχε—αὐτὴ ἦταν ἡ σατανικὴ, ἡ δαιμονικὴ ἐκδίκηση τῆς νεκρῆς—ἐτοιμοθάνατο ἀπ' τὴν ἀρχὴ κιόλας, κακογεννημένο, μαροζιασμένο, νεκρὸ σχεδόν, ὡσὰν νάρχόταν ἀπὸ τὸν δικό τῆς τὸν τάφο κ' ὄχι ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῶν δυὸ νέων, —μιὰ μικρὴ κερένια Βιργινία... καὶ πάλι, ὄχι γιὰ πολὺν καιρό... ὁ τάφος θὰ τὸ κατάπινε γιὰ πάντα.

«Μόλις ἔφυγαν οἱ γειτόνισσες, φώναξε τὴν κυρὰ Γιώργαινα καὶ τῆς ζήτησε τὸ παιδί...Κύτταζε ἡ Λιόλια, κύτταζε τὸ παιδί, βούλιαζε τὴ ματιὰ τῆς μέσα στὴν κερένια σάρκα του, λὲς κ' ἦλε νὰ βγάλῃ ἀπὸ μέσα τῆς κάποιον μυστικό, πού ἐκεῖνες τὸ εἶχαν ἰδῆ, ἐκεῖνες! Ἐξαφνα, ἐκεῖ πού κύτταζε, πέρασε μπρὸς ἀπ' τὰ μάτια τῆς ἓνα χλωμὸ φεγγάρι καὶ φώτισε τοῦ παιδιοῦ τὸ πρόσωπο... Καὶ τότε εἶδε... κ' ἐκατάλαβε... κ' ἔβγαλε φωνὴ καὶ λιγοθύμησε... Αὐτὴ ἡ ματιὰ τοῦ φεγγαριοῦ ἦταν πιὸ τρομερὴ ἀπ' τὶς ἄλλες».

Τίποτε δὲ μπορεῖ νὰ σώσῃ τὸ ἀτροφικὸ βρέφος, πού ἔχει ἔρθει στὸν κόσμον σὰ νὰ τοῦ ἔχη δώσει ὁ θάνατος ἄδεια, σύντομη ἄδεια καὶ δυστυχισμένη. Περιττὴ καὶ τῆς μητέρας του ἡ ἐντρομὴ σιτοργή— πού θυμίζει ἐδῶ ζωηρὰ μιὰν ἄλλη κριματισμένη μητέρα πού τιμωρεῖται μὲ τὸ θάνατο τῶν παιδιῶν τῆς, τὴ θρακιώτισσα μητέρα τοῦ Βιζυηνοῦ —περιττὲς οἱ περιποιήσεις τῆς καὶ τὰ παραχακτικὰ ξόρκια καὶ τὰ μάγια πού ἡ Λιόλια—ἀσαράντιστη ἀκόμη κιόλας—κάνει πάνω στὸν τάφο τῆς Βιργινίας, γιὰ νὰ μᾶθη ποιά εἶν' ἡ ἀπόφασή τῆς κ' ἴσως γιὰ νὰ τὴν ἐξιλεώσῃ... Τρεῖς κερὰ ἀνάβει πάνω στὸ ἐντάφιο χῶμα καὶ τὰ φυτεύει, ὀνοματίζοντάς τα τὸ καθένα, μὲ τὸν ὄνομα τοῦ Νίκου, τοῦ παιδιοῦ, καὶ τὸ δικό τῆς. Καὶ πέφτει στὰ γόνατα, καὶ δέεται καὶ προσεύχεται ὄχι στὸ Θεό, παρὰ στὴν πεθαμένη, καὶ τῆς μιλά γλυκόλογα, νὰ τ' ἀκούσῃ μὲς' ἀπὸ τὸ φτωχὸ χῶμα τῆς... μὰ, καθὼς κάνει ν' ἀνασηκώσῃ τὸ κεφάλι, βλέπει: τὰ κερὰ τ' ἄλλα καίνε ὄρθια, μὰ τὸ κερὶ τοῦ παιδιοῦ ἔχει γείρει ὀλόκληρο, καὶ καίεται γοργὰ μὲ λαίμαργη φλόγα, μὲ σταγόνες τὰ λάδια κάτω στὴ γῆς... Τὸ σύμβολο εἶναι πιά ἀμετάκλητο.

Τὸ βρέφος πεθαίνει στὴ βάρφισή του. «Ἄν δὲν ἔβλεπες τὸ σταυρὸ καὶ τὸν παπᾶ, δὲ θᾶλεγες πὼς εἶναι λείψανο, παρὰ κάποιον εἶδωλο, ἀπὸ πολὺμο κερὶ, ζυμωμένο μῦρα κ' ἀλόη, γιὰ κάποια θεϊκὴ λύτρωση. Κι' ὄλη-

θεια—ἐξακολουθῶ ν' ἀντιγράφω—τὸ κερί αὐτὸ τὸ πῆγαιναν τώρα νὰ τ' ἀπιθώσουν στὰ πόδια τῆς νεκρῆς Βιργινίας, πού ὁ ἴσκιος τῆς ζητοῦσε δικαιοσύνη». Μὰ ἡ νεκρὴ ἡ Βιργινία, ὡσὰν νόμεθ' ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἐκδίκησός της, σταματᾷ πιά. Τώρα ἀρπάζει καὶ τὸ Νίκο! Πόσο κι' αὐτὸς εἶχε ἀλλάξει στὸ δὲ μεταξὺ! Ξενυχτοῦσε πάλι ἔξω ἀπ' τὸ σπίτι, κ' ἔπινε καὶ μεθοῦσε, καὶ τὴ Λιόλια τὴ βλαστημοῦσε καὶ τὴν ἔδερε. Τέλος, μαλλώνει μὲ τὸν παλιὸν ἀντρασὶ τῆς Λιόλιας—ἀπὸ τὴ βραδυὰ τοῦ χοροδιδασκαλείου εἶχαν γίνε ἐχθροί—κι' αὐτὸς τὸν σκοτώνει μὲ τὸ μαχαίρι. Παραζαλισμένη, ἐρχόμενη στὸ Πολιτικὸ Νοσοκομεῖο, πού τὴ φώναξαν βιαστικά, σφαλᾷ τὰ μάτια τοῦ ἀνδρός τῆς κ' ὕστερα ἀπομένει στὸν κόσμον ὅπως καὶ πρῶτα.

3. Τὸ Σχέδιο

Σὲ δώδεκα κεφάλαια εἶναι χωρισμένη ὅλη αὐτὴ ἡ πλοκή, τὸ καθένα καὶ μὲ τὴν ξεχωριστὴν ἐπιγραφὴν του, πάντοτε ποιητικὴ. Τὸ πρῶτον μοιάζει σὰν εἰσαγωγὴ, καί σὰν ἡ δραματικὴ «ἐκθεσις» εἶναι σύντομον καὶ παρατρέχει τὰ δευτερεύοντα. Τὰ ἔξι πού ἀκολουθοῦν—ἑκατὸν τριάντα σελίδες—εἶν' ὅλα γραμμένα γύρω ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῶν δύο νέων. Ἔρχονται ἄλλα τέσσερα ὡς τὸ τέλος. Βέβαια, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ αὐτὴ ἔγινε ἔτσι ἀνίση, γιατί ὁ συγγραφεὺς ἔδωσε στὰ πρῶτα λαμπρὰς ἠθογραφικὰς, φουολατρικὰς καὶ περιγραφικὰς σελίδες, χαριτωμένους καὶ παθητικὰ χαρακτηριστικὰς τῆς ἀθηναϊκῆς μικροαστικῆς ζωῆς, καὶ πού ἐξάπαντος ἠθέλην ἀφορμὴ νὰ τίς γράψῃ. Νομίζω ὅμως ὅτι ὑπάρχει κ' ἕνα βαθύτερον νόημα στὴν ἀνισότητά τούτῃ τοῦ σχεδίου, ἕνα νόημα ἀφηρημένου ρεαλισμοῦ: ναί, ἔτσι ἔρχεται πραγματικῶς ἡ εὐτυχία: ἀργά, πασπατευτά, ἀμφίβολα, καὶ προσέχει στὰ πιδ μικρὰ κι' ἀγοπορεῖ μὲ τ' ἀσήμαντα καὶ κοντοστέκει καὶ λοξοπατεῖ καὶ χορταίνει ἀπὸ τ' ἀδιάφορα γιὰ ὄρες, — ἔτσι πραγματικῶς ἔρχεται ἡ εὐτυχία, ὅταν αὐτὴ τὴν εὐτυχία τὴν λένε «ἀγάπη». Ἄλλ' ἡ δυστυχία; Ἐκεῖνη ἔρχεται ἀντίθετα κ' ἡ ἴδια, ἔρχεται γοργὴ στὰ χτυπήματα τῆς, ἀλλ' ἀκόμη, ἀπογυμνώνοντας τὴ ζωὴ ἀπὸ κάθε διακόσμηση. — ποῖος βλέπει τίποτ' ἄλλο, παρὰ τὴν δυστυχία, ὅταν εἶναι δυστυχημένος; — ἀφήνει τὸ ἐνδιαφέρον μόνον σὲς κύριους γραμμὰς καὶ συντομεύει τὴ ζωὴ, συντομεύει τὸ μυθιστόρημα. Βαθεῖα ρεαλιστικὸ, οὐσιωδῶς ρεαλιστικὸ εἶναι λοιπὸν τὸ σχέδιον τῆς «Κερένιας Κούκλας», τὸ πρῶτον του, τοῦτο δραματικὸν στοιχεῖον, τὸ δραματικὸν του «μέγεθος». Κ' οἱ ἀρχαῖοι τραγικοὶ εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ παραδείγματα παρόμοια.

4. Τὰ Πρόσωπα - Οἱ Χαρακτήρες

Οἱ κύριοι τύποι τοῦ ἔργου εἶνε τρεῖς: Ἡ Βιργινία, ὁ Νίκος, ἡ Λιόλια. Οἱ δευτερεύοντες εἶναι περισσότεροι: Ἡ θεὰ—Ἐλέγκω, οἱ γειτόνισσες κ' οἱ κόρες τους, ὁ γιατρός...

Ἐπὶ ἄλλοι ἀκόμη περισσότεροι— πού τοὺς σατυρίζουν ἢ τοὺς μισοῦν. Ὁ Χρηστομᾶνος δὲν εἶναι. Αὐτὸς τοὺς ἀγοστᾷ καὶ τοὺς τρεῖς κυρίους τύπους τοῦ βιβλίου του, ἔσιω κ' ἂν εἶναι ἀντίθετοι μεταξὺ τους. Ἡ ἀγάπη του στὴ Βιργινία εἶναι πνευματικὴ— ἀνώτερη ὀρισμένως ἀπὸ τίς ἄλλες, εὐλαβικὴ, σχεδὸν θρησκευτικὴ. Ἡ ἀγάπη τοῦ Νίκο εἶναι φυσικὴ, λυρικὴ, ποιητικὴ ἀγάπη, — τὸ ἴδιον κ' ἡ ἀγάπη στὴ Λιόλια. Γι' αὐτὸ, τοῦ εἶν' ἀδύνατον καὶ νὰ μὴ λάβῃ κ' ὁ ἴδιος μέρος στὴν πλοκὴν, μιλώντας, ἐξηγώντας, προτρέποντας, σχετιάζοντας, συμπωνώντας— κ' ἐνῶ δὲ χρειάζεται καθόλου,

ἐνῶ ἡ δραματικὴ πλαστικότης τῶν προσώπων εἶν' αὐτοκίνητη, αὐθόπαρκτη, τελεία, ξεχύνεται αὐτὸς συχνὰ σὲ σφοδρὰ λυρικά ρεύματα, ἀκατάσχετα, τρικυμισμένα.— Στὴν περιγραφήν τῶν δευτερευόντων εἶναι περισσότερο ἀντικειμενικὸς, δηλαδὴ ὀλιγώτερον ἀναλυτικὸς.

Θὰ τὸν ὑποθέσωμε ὅμως, — ὅπως καὶ πρέπει καὶ ἀφοῦ μποροῦμε, — θὰ τὸν ὑποθέσωμε ἀπὸ παντοῦ ἀπόντα καὶ θὰ προσπαθήσωμε ἑμεῖς νὰ ὀλοκληρώσωμε τὰ πρόσωπά του.

Ἡ Βιργινία

«Ἡ φτωχεῖά μου ἡ Μποβαρὸν ὑποφέρει τὴ στιγμὴ τούτῃ καὶ κλαίει σὲ εἰκοσι χωρὶά τῆς Γαλλίας» ἔγραφε ὁ Φλωμπέρ γιὰ τὴν ἡρωίδα του. Ἀνάλογα μποροῦσε νὰ πῶμε καὶ γιὰ τὴ Βιργινία. Ἀπογοητεύεται καὶ τήκεται, τὴν ὥρα τούτῃ, κ' ἴσως μὲ τὸ ἴδιον ὄνομα, σ' ἑκατὸ σπῖτια Ἀθηναϊκά. Ἄλλ' ὁ Χρηστομᾶνος ἀκολούθησε καὶ περισσότερον τὸν Φλωμπέρ: δὲν περιώριστηκε νὰ κάμῃ αὐτὸ τὸ ἀπλὸ **πορτραῖτο** θέλησε νὰ κάμῃ **τύπο**: ἠθικὴ ὀργάνωση, ἰδεῶδες ἔβαλε μέσα στὴ ψυχὴ της.

«Μέσα στὸ κοινὸ πλάσμα—εἶπε—θὰ κλείσω κύριον αἴσθημα, ἀπλὸ καὶ μεγάλο αἴσθημα, τὴν ἐγκαρτέρηση. Ὑψηλὴν ἠθικὴν θὰ κατεβάσω μέσα στὸ ταπεινὸ περιβάλλον καὶ θὰ τὴν κάμω νὰ ὀριμᾷ ἀνάμεσα σὲ τετριμμένη περιπέτεια. Στὸ στόμα τῆς Βιργινίας θὰ βάλω τὰ ὀραιότερα λόγια, στὴ φαντασία της τίς ὀραιότερες εἰκόνας.

»Ποῖο εἶναι τὸ περιβάλλον πού μου χρειάζεται, τὰ φτωχόσπιτα κάποιας ἔσχατιᾶς τῶν Ἀθηνῶν. Ἄλλ' ἀκόμη περισσότερον—ἡ μοχθηρὴ γειτονιά, ἡ βυθισμένη στοῦ λαίμαργου ὕλισμοῦ τὸ τέλμα, ἡ θανατερὰ ζηλότυπη, ἡ ἀσπονδα ὅσο κ' ἀναίτια ἐχθρική.

»Ποῖα εἶν' ἡ κατάστασις πού μπορεῖ περισσότερον ἀκόμη νὰ λαμπρύνῃ ν' ἀποθεώσῃ τὴν ἐγκαρτέρηση τῆς ἡρωίδας μου; ἡ σωματικὴ τῆς ἀδυναμία, ἡ «σὰρξ ἡ ἀσθενής», πού βαρύτερα φέρει τίς ἠθικὰς δοκιμασίας καὶ τίς ἠθικὰς ἐλευθερίας. Καὶ ποῖα σωματικὴ ἀδυναμία εἶν' ἡ χειρότερη, ἡ πιδ μισητὴ, ἡ πιδ συνειδητὴ, ἡ πιδ ἠρωϊκὴ ἐξ αἰτίας ἀπὸ τὰ μοιραῖα προγνωστικὰ τῆς; Ἡ φυματίωσις, ἡ φθίσις».

Ἡ ἐγκαρτέρησις κ' ἡ φθίσις ἔπλασαν τὸν τύπον τῆς Βιργινίας.

Φυσικὴ τῆς περιγραφῆς δὲν ὑπάρχει πουθενά. Πουθενά. Μόνον γιὰ τ' κόκκινά της τὰ μαλλιά μιλεῖ ὁ συγγραφεὺς, καὶ πότε; τὴν ὥρα τῆς ταφῆς της. Εἶναι παράδειγμα τῆς ρεαλιστικῆς ἀντιθέσεως, —αὐτὰ τὰ κόκκινα, τ' ἄσχημα μαλλιά, στὴν ἐπίσημην ἱερωσὶα καὶ στὴν ὕψηλὴν ὥρα, εἶν' ἡ ἄθλια κ' ἡ μικρόκαρῃ ζωὴ πού παίρνει τὸ μερίδιό της ἀπὸ κάθε ὀμορφιά κ' ἀπὸ κάθε μεγαλειότητα.

Ἄρτια ὅμως εἶναι ἡ ψυχολογικὴ περιγραφή τῆς Βιργινίας. Κι' αὐτὴ —ἰδοὺ τὸ δραματικὸν μυστικόν!—τὴ ζωντανεύει ὀλωσδιόλου.

Τὸ βουλευτικὸν ἐλάχιστον εἶν' ἀνεπτυγμένον σ' αὐτὴ. Ἡ βούλησί της εἶναι στραμμένη πρὸς τὰ μέσα, —μετουσιωμένη σὲ **φαντασίωση**. Ἡ βούλησί της εἶναι νεκρὴ, ἡ φαντασία της ὀλοζώντανη—μὰ κ' αὐτὴ σιωπηλὴ, ἐσωτερικὴ, ὄχι ἐγωϊστρία, μὰ δειλιασμένη κ' ἀπόκοσμη. Ὅταν πρωτοἔρχεται ἡ Λιόλια στὸ σπῖτι, δὲν περισσεύσει κλινωσκέπασμα γι' αὐτὴν, κ' ὁ Νίκος—τυχαῖα—προτείνει νὰ τῆς δώσουν τὸ δικὸν τους, κ' αὐτοὶ νὰ σκεπασθοῦν μὲ τὸ σκέπασμα τὸν συνηθισμένον. Σὲ πόσῃν εὐδαιμονίᾳ τὴ βυθίζει παρόμοια περίστασις! Μαγικοὶ συνειρμοὶ παραστάσεων κατεργάζονται τὰ θαυμάσια μέσα στὸ μνημονικὸν της.

(Στὸ ἄλλο τεῦχος τὸ τέλος)

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

DON JUAN

Τὰ μάτια του ἦτανε μεγάλα
Κ' εἶχε περίφανη μιὰ χάρη.

Μιὰ μέρα στ' ἄσπρο τ' ἄλογο καβάλλα
Γιὰ κάποια βρῦση τράβηξε τὸ παλληκάρι.
Τὸ δειλινὸ οὐρανὸν ἔφτασε στὴ βρῦση
Ξεκαβαλλίκεψε γοργά.
Θέλοντας τ' ἄτι νὰ ποιίση
Στὰ κρουσταλλένια τῆς νερά.
Μ' ἀπ' τὴν πηγὴ τῆς πήδηξε γυμνὴ
Μιὰ λυγερὴ νεράϊδα
«Τὰ μάτια σου» μὲ κρουσταλλένια μιὰ φωνὴ
Τοῦ λέει «τ' ἀγάπησα ποὺ τάειδα :
»Κύττα χορὸ γιὰ σένα στήνω
»Καὶ γιὰ δικό σου ἓνα φιλί.
»Τὸ πιὸ γλυκὸ κρασί σου δίνω.
Καὶ γοργεύει τὸ χορὸ
Τὸν ἀρπάζει ξαφνικᾶ
Σὲ στριφογύρισμα τρελλὸ
Τὸν σφίγγει ἐρωτικᾶ
Ἵστερα τοῦδωσε νὰ πιῇ νερὸ
Νερὸ τῆς λησμονιάς
Ποὺ κάνει νάσαι γελαστός
κι' ἂν ἦσουν φονιάς.

Καὶ τὸ νερὸ τῆς λησμονιάς
Τὸν κάνει καρδιοκλέφτη
Ἵλη τὴ γῆ διαβαίνει
Καὶ στὴν εἶδη τῆς κάθε μορφονιάς
Σὰν ἡ ματιὰ του πέφτει
Ἐρωτικὴ μιὰ φλόγα βγαίνει.
Καβάλλα στ' ἄσπρο τ' ἄτι
Σὲ μελανὰ μετάξια.
Κυττάζει τὸ φεγγάρι
Μὲ δολερὸ τὸ μάτι
Καὶ γύρω του ὄλ' ἀνάξια
Μπροστὰ στὸ λάγνο του καμάρι.
Ἵ γῆς σοπαίνει
Στ' ἀργὸ τοῦ διάβα
Δὲν ἔχει μιὰ ματιὰ
Γιὰ τὴ σκυμένη
Μπροστὰ του σκλάβια
Ποὺ λοχταρᾶ

Στὴν ἀγκαλιά του
Τὴ σιδερένια
Νὰ ξεψυχᾶ.
Λὲς τοῦ Θανάτου
Τὴ γιγαντένια
Πῶς ἀγναντεύεις σκια
Σὰ νὰ τὴ χτύπησε βαρειᾶς
Μιᾶς τρέλλας τὸ φραγνέλιο
Πετάχτηκε ἡ γυναῖκα μονομιᾶς,
Τὴν τίναξ' ἓνα γέλοιο
Καὶ ὄρθωσε τὰ χυτὰ τῆς χέρια.
Στὰ λάγνα τῆς τὰ στήθια τὰ γυναίκεια
Ποὺ ἀνθίζανε χρυσᾶ στὸ κοραλλένιο σῶμα
Βύθισε δυὸ μὲ μιᾶς μαχαίρια.
Στὰ μάτια τῆς γιὰ λίγο ἀστροπελέκια
Κι' ὕστερ' ἀργὰ σωριάστηκε στὸ χῶμα.
Καβάλλα στ' ἄσπρο τ' ἄτι,
Στὰ μελανὰ μετάξια.
Θωροῦσε τὸ φεγγάρι
Μὲ δολερὸ τὸ μάτι
Κι' οὔτε τὴν εἶδε τὴν ἀνάξια
Καὶ μὲ τ' ἀνάλλαχτο προσπέρασε καμάρι.
Στὴ φρίκη τῆς νυχτιάτικης σιωπῆς
Φύλλα φερμένα ἀπ' τὸν ἀγέρα
Χορεύανε χοροὺς ἀλλόκοτους τρελλοὺς.
Κι' ἦταν ὁ βόγγος τῆς βαρῦς
Κι' ἀκούγονταν ὡς πέρα
Ἵς πέρα ὅπου οἱ νεκρὸς
Σ' ἔν' ἔρημο ἀκρογιάλι
Ἵ μιὰ κρυφὰ στὴν ἄλλη
Τὰ νειᾶτα τους θρηνοῦνε σιωπηλές,
Ποῦχανε ζήσει μὲ καμάρι
Ἵς ποῦδανε τὸν καβαλλάρη
Ἵ μιὰ στὸ μαρμαρένιο τὸ παλάτι
Στὴ στάνη ἡ ἄλλη ἀνάμεσα στὰ γίδια
Κι' ἔτσι πλανεύτηκαν, ἡ μιὰ μέσ' τὸ κρεββάτι
Κι' ἡ ἄλλη ἀπάνω στὰ γρασίδια
Μ' αὐτὸς τὸ θρήνο δὲ γροικοῦσε
Ποὺ τὸ διάβα του σκορποῦσε.
Κ' ἔτσι τὸν φέρν' ἡ στράτα
Σὲ πέτρινο πηγάδι μπρὸς
Μιὰ λυγερὴ μεγαλομάτα
Νερὸ βγάξε στοῦ φεγγαρισῶ τὸ φῶς
Γελώντας τὴ ρωτᾶ
— Τί σκύβεις στὸ πηγάδι
Μὰ ἡ κόρη ἀλλόκοτ' ἀπαντᾶ
— Μιλίεξ ἐγροίκησ' ἀπ' τὸν Ἵδην
— Διψῶ δὸς μου νερὸ κοπέλλα
Καὶ δὲ μὲ νοιάζει τί γροικᾶς!

—Μὴν πειεῖς θὰ σὲ χτυπήσῃ τρέλλα
 Θὰ θυμηθῆς τὸ κάθε ποῦ ἀγαπᾷς
 Μ' αὐτὸς τῆ στάμν' ἀρπάξει γελαστός
 Καὶ τὸ νερό της πίνει
 Μὰ σὰ νὰ χύμιξε στὸ νοῦ του ἀετὸς
 Μι' ἀπέραντη φωνὴ ἀφίνει.
 Γροικοῦσε μέσ' ἀπ' τὸ πηγάδι
 Τὰ κλάμματ' ἀπ' τὸν Ἄδη
 Γοργὰ μέσα στὴ ζάλη
 Βλέπει πῶς ἦτανε παιδί
 Καὶ τὴ νεράϊδα βλέπει πάλι
 Καὶ νοιώθει ἓνα φιλί.
 Κ' ὕστερα βλέπει τὶς παρθένες
 Ποῦ ἀφίσανε μανάδες κι' ἀδερφοὺς
 Ποῦ ὅλες σκυφτὲς κι' ἀποδιωγμένες
 Πεδάνανε σὲ τόπους μακρυνοὺς
 Βασιλοπούλες μὲ παλάτια
 Καὶ βλαχοπούλες ποῦ χαϊδεύανε τὰ γίδια
 Συρμένες στὰ κρεββάτια
 Ρηγμένες στὰ γρασιδία
 Κ' ἐννοίωσε ξάφνου τὸν ἀετὸ
 Ποῦ τοῦχε τὰ μυαλά του ἀρπάξει
 Μὲ κράξιμο φοιχτὸ
 Ν' ἀνοίγῃ τὰ φτερά γιὰ νὰ πετάξῃ
 Μὲ δίχως ἄλλη συλλογὴ μεσ' τὸ θαμπὸ σκοτάδι
 Ἡ λιγερὴ μεγαλομάτα
 Λαχταριστὰ τοῦ χαΐδευε τὰ πεθαμένα νειῶτα
 Μ' αὐτὸς δὲν ἐννοίωθε τὸ χᾶδι.

Θ. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ

ΜΟΙΡΑ

Πάντα νᾶναι ἡ χαρὰ σὰν ἄϋλη
 σουλφίδα ἡ μοῖρα διαφεντεύει
 ὅτι λικνίζει ἀγνάντια ἓνα χαμόγελο
 γοργὰ νὰ σβύνεται τὸ θέλει καὶ νὰ ρέβει.

Αἰμάτινο βωμὸ ἂν φωτίσει—λάλημα—
 σ' ἓνα δεντρὶ—ιερὴ λυχνία—τ' ἀηδόνι
 μπόρα τὰ κλώνια κόβει κι' ἀναπάντεχα
 τοῦ στέλνει—σύμβολ' ὄλεθρου—τὸ γκιώνη.

ΜΙΜΗΣ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Θάνου Μ. Σουλτάνη

Τὸ σπίτι

(Διήγημα)

*Εἶναι κάποιοι χαλασμοὶ
 σὲ κάποιες χώριες ὄρες
 δίχως ἀστραπόβροντα
 κι' ἀνεμικὲς καὶ μπόρες...*

Κωστῆς Παλαυᾶς

Ὁ γυιὸς τῆς κυρᾶ—Λένης, ὁ Πέτρος, ψηλὸς μαυροδέμματος, μὲ μιὰ θαθεῖα ρυτίδα στὸ μέτωπο καὶ μὲ χοντὰ δουλεμμένα χέρια, γύριζε κείνη τὴν ἡμέρα στὸ σπίτι του πρὶν τῆς ὥρας. Φοροῦσε χακιὰ στολὴ τραμβαγιέρη καὶ ἄσπρο κασκέτο. Τὰ ματια του ἔλαμπαν ἀπὸ χαρὰ, καὶ, καθὼς πήγαινε τρεχᾶτος κοιτάζοντας δεξιά κι' ἀριστερὰ γέλαστός, ἔκανε πολλοὺς διαβάτες νὰ σταθοῦν καὶ νὰ τὸν παρατηροῦν μ' ἀπορία. Τέλος μῆκε σ' ἓνα στενὸ δρομάκι τῆς Πλάκας, προχώρησε λίγο, καὶ, πρὶν προφθάσει καλὰ καλὰ νὰ πατήσῃ τὸ κατώφλι ἐνὸς μικροῦ ξεθωριασμένου σπιτιοῦ, ξεφώνισε:

— Μάννα, τᾶμαθες! Αὐριο μετακομίζουμε κι' ἀπὸ μεθαῦριο ἀρχίζει τὸ γκρέμισμα!

— Μπράβο παιδάκι μου, ἀκούστηκ' ἡ φωνὴ τῆς κυρᾶ-Λένης ἀπὸ μέσα. Κι' ἡ φωνὴ αὐτὴ εἶχε κάτι τὸ σπασμένο, τὸ λυπημένο, ποῦ ὁ γυιὸς ἄνω ἀπάνω στὴ χαρὰ του δὲ μποροῦσε νὰ προσέξει. Μπράβο παιδάκι μου, ξανάπ' ἡ γρηά.

Στὸ ἄκουσμ' αὐτὸ μιὰ γυναῖκα πετάχτηκε ἀπὸ μέσα, ἀρκετὰ νέα, ποῦ τὸ ἄσκημο πρόσωπό της φωτίζονταν ἀπὸ δυὸ μεγάλα μαῦρα μάτια. Ἦταν ἡ γυναῖκα τοῦ Πέτρου. Φοροῦσε μιὰ ποδιὰ βρώμικη πάνω στὴ φουσκωμένη της κοιλιὰ κι' εἶχε ἀνασκουμπωμένα τὰ μανίκια ἀπὸ μιὰ κόκκινη ξετραχειλισμένη μπλοῦζα. Ἐδεσε τὰ χέρια της σκοτισμένη, κι' ὕστερα ξεσπώντας μὲ μιᾶς, ἀνάμεσ' ἀπὸ χάχανα κι' ἐπιφωνήματα χαρᾶς, ἄρχισε νὰ τοῦ θάζει χίλιες δυὸ ἐρωτήσεις χωρὶς νὰ περιμένει ἀπάντηση καὶ χωρὶς νὰ σταθεῖ καθόλου! Μπήκανε μέσα

Μονάχα ἡ κυρᾶ-Λένη, μὲ τὰ γόνατα κομμένα ἀπὸ τ' ἀναπάντεχο νέο ἔκατσε στὸ κατώφλι. Θάταν καμμιά ἑβδομηνταριά χρονῶν, τὸ πρόσωπό της ἦταν κοντὰ κοντὰ ζαρωμένο ἀπὸ τίς κακοπέρασες, τὰ μάτια της γαλανὰ καὶ ξεθωριασμένα εἶχαν κάτι ποῦ θύμιζε τὸ βᾶτραχο. Εἶχε ριγμένο ἓνα μαῦρο τσεμπέρι στὰ λιγοστὰ ἀσπροκίτρινα μαλλιά της.

... Ἐκατσε στὸ πεζοῦλι τῆς πόρτας κι' ἓνας θαθὺς ἀναστεναγμὸς ἀνέβηκε

στο αδύναμό της στήθος. Τὰ μάτια της γεμίσανε δάκρυα.

Θὰ γίνονταν, λοιπόν, αὐτὸ πού ἀπὸ τόσον καιρὸ φοβότανε καὶ πού ἔλπιζε νὰ μὴ τὴν προφθάσει ζωντανή. Θὰ γκρέμιζαν τὸ σπίτι πού σ' αὐτὸ γεννήθηκε παντρέφτηκε, χήρεψε, πού εἶδε τίς χαρὲς καὶ τίς λύπες της καὶ πού εἶχ' ἔλπίσει πὼς μέσα σ' αὐτὸ θὰ παράδινε καὶ τὴν ψυχὴ. Θὰ τὸ γκρέμιζαν καὶ στὴ θέση του θὰ χτίζονταν ἕνα ἄλλο, καινούργιο, πού μόνο ἡ σκέψη του τῆς πάγωνε τὴν καρδιά.

Γύρισε καὶ τὸ κοίταξε. Κιτρινασμένο καὶ ξεθωριασμένο σὰν κι' αὐτὴ, μόλις στέκονταν στὰ πόδια του. Τὰ παραθυρόφυλλά του, θαμμένα κάποτε πράσινα κρέμονταν σαπισμένα κι' ἔτοιμα νὰ πέσουν.

Προσπάθησε νὰ σηκωθεῖ μὰ τὰ πόδια της ἔτρεμαν καὶ ξανάκατσε ἀναστενάζοντας. Ἡ σκέψη τοῦ σπιτιοῦ ἔλο καὶ ξαναγύριζε στὸ κουρασμένο της μυαλό. Τί θὰ πεί πὼς ἦταν παληὸ; Τὴ δουλειά του τὴν ἔκανε καὶ μὲ τὸ παραπάνω. Κι' ἔπειτα τὸ ἀγαπημένο πατρικὸ σπίτι, πού νὰ σοῦ βαστάξ' ἡ καρδιά νὰ τὸ δεῖς νὰ γκρεμίζεται! Κι' ἕνας καινούργιος λυγμὸς τὴν ἔπνιξε.

Σηκώθηκε. Χωρὶς νὰ μπεῖ στὸ σπίτι, προχώρησε στὸ μικρὸ τρίγωνο πλακόστρωτο, πού χρησίμευε γι' αὐτὴ. Μερικὲς γλάστρες ἦταν ἀκουμπισμένες στὴν πιδ ἀπαγκισμένη γωνιά. Τὴν ἄλλη ἄκρη τὴν εἶχαν κλείσει μὲ συρματόπλεγμα γιὰ κοτέτσι. Τώρα πιά δὲν εἶχε φόβο νὰ τὴ δοῦν. Ὁ Πέτρος μὲ τὴ Ρήνη παραδομένοι στὴ χαρὰ τους δὲν εἶχαν νοῦ γιὰ νὰ σκεφτοῦν τὴ γρηά. Ἡ φωνὲς τους χαρούμενες ἀκούγονταν ἀπ' τ' ἀνοιχτὸ παράθυρο. Αὐτὴ τὴ φορά ἡ κυρὰ Λένη δὲν προσπάθησε νὰ κρατηθεῖ, τὰ δάκρυα τῆς θόλωσαν τὰ μάτια, ἔχωσε τὸ ζωμένο πρόσωπο μέσ' στὰ χέρια κι' ἄρχισε νὰ κλαίει σιωπηλά!...

Ὅλη τὴ νύχτα δὲ μπόρεσε νὰ κλείσει μάτι. Τῆς φαίνονταν πὼς τὸ σπίτι σὰν ἄνθρωπος τῆς φώναζε νὰ τὸ σώσει, νὰ μὴν ἀφίσει νὰ τοῦ πάρουν τὴ ζωὴ, γιὰτι κι' αὐτὸ εἶχε τὴ δικιά του, ὅπως ἔλα τὰ πράγματα πού ἡ ἀναμνήσεις καὶ τὰ πολλὰ χρόνια τᾶχουν ζωντανεμένα. Καὶ ξεπετιόνταν ἡ κυρὰ Λένη μέσα στὴ νύχτα καὶ τριγυρισμένη σκοτάδι, ἀλαφιασμένη προσπαθοῦσε νὰ ξεχάσει ὅσα ἄκουσε τὴν ἡμέρα καὶ νὰ σβύσει τὴν ἀλήθεια μὲ τὴν ἀγάπη της.

* *

L' âme d' autrui, vois-tu, c' est une forêt obscure!
I. Tourgueniev (La Nichée des gentilhommes)

Πρωτὴ—πρωτὴ ἔφτασ' ὁ μπαρμπα—Μήτσος μὲ τὸ μακρὸ τὸ κάρρο του γιὰ ν' ἀρχίσουν τὴ μετακόμιση. Θὰ πῆγαιναν προσωρινὰ σ' ἕνα μικρὸ σπίτι στὸ Κουκάκι, πού τὸ εἶχαν νοικιάσει ὥσπου νὰ χτιστεῖ τὸ καινούργιο.

Πρῶτα κουβάλησαν τὰ ἐπιπλα τῆς νύφης κι' ἔπειτ' ἄρχισαν νὰ πέρνουν, τὸ ἕνα πίσω ἀπ' τ' ἄλλο καὶ τὰ παληὰ καὶ ν' ἀδειάζει τὸ σπίτι. Καὶ κάθε παληὸ πού ἔβγαινε ἀπὸ μέσα νὰ πάρει τὴ θέση του στὸ κάρρο, ἦταν σὰ νὰ ξεκολλοῦσε κι' ἕνα κομμάτι ἀπ' τὴ καρδιά τῆς φτωχῆς γρηοῦλας!

Σὰν τέλειωσ' ἡ μετακόμιση, πῆρε ὁ Πέτρος τὴ Ρήνη ἀπὸ τὸ μπράτσο καὶ ξεκίνησαν ἡ κυρὰ-Λένη τοὺς ἀκολουθοῦσε μ' ἕνα καλαθάκι φαγώσιμα στὸ χέρι. Μόλις ἔφτασαν στὸ στρίψιμο τοῦ δρόμου, ἡ γρηά στάθηκε νὰ τὸ ξαναδεῖ γιὰ τελευταία φορά, δὲ μποροῦσε νὰ ξεκολλήσει τὰ μάτια της ἀπὸ πάνω του: δὲ θὰ τὸ ξανάβλεπε πιά! Τράδηξε τὸ τσεμπερί στὸ πρόσωπό της προσπαθώντας νὰ κρύψει τὴν ταραχὴ της.

— Τί τὸ κοιτᾶς καὶ τὸ ματακοιτᾶς, τῆς εἶπε δυνατὰ ὁ Πέτρος, αὐτουνοῦ, σὲ λίγες μέρες, οὔτ' ἡ σκόνη του δὲ θὰ ὑπάρχει. Μὰ, βλέποντάς τηνε λυπημένη, πρόσθεσε: Ἔλα, μὴ γίνεσαι παιδί, μαννοῦλα, καὶ θὰ σοῦ φτιάξω μιὰ κάμαρη

στὸ καινούργιο πού ὅμοια της οὔτε στ' ὄνειρό σου δὲν τὴν εἶχες φαντασθεῖ.

Μὰ ἡ κυρὰ Λένη χαμογέλασε διασμένα καὶ τοὺς ἀκολούθησε μὲ σκυφτὸ τὸ κεφάλι...

Ἡ μέρες πού ἀκολούθησαν δὲν τῆς ἄφισαν καιρὸ, μὲ τὴ φασαρία τῆς ἐγκατάστασης καὶ τοὺς κόπους της νὰ σκεφθεῖ τί γινότανε στὸ στενὸ δρομάκι τῆς Πλάκας καὶ μόνο τὰ θράδουα κάπου κάπου τινάζονταν μέσ' στὸν ὕπνο της, ξυπνοῦσε, βαρειά τὰ περασμένα τῆς πλάκωναν τὰ στήθεια καὶ τότε τὴν ἔπιαναν τὰ κλάμματα ὡς τὸ πρῶτ'.

Ὁ Πέτρος πῆγαινε καὶ παρακολουθοῦσε κάθε μέρα, ὅσοτ' ἀπὸ τὴ δουλειά του τὸ γκρέμισμα. Ποτέ, ὅμως, δὲν ἔκανε λόγο γι' αὐτὸ μπροστὰ στὴ μητέρα του βλέποντας πόσο τῆς κόστιζε δλη αὐτὴ ἡ δουλειά.

— Ἐ! Θὰ τῆς περάσει, ἔλεγε, θὰ συνηθίσει κι' ἀργότερα θὰ μὲ βλογαίει κι' ἄλλας πού τῆς ξασφάλισα καλὰ γεράματα. Τοῦ φαίνονταν σὰν φέμματα! Αὐτός, ἕνας φτωχὸς τραμβαγιέρης, νὰ καταφέρει νὰ χτίσει καινούργιο καὶ δίπατο, παρακαλῶ, σπίτι, μὲ τὴν ἀκρίβεια καὶ τὴ στενοχώρια τῆ σημερινή. Ἦταν θαῦμα! Κι' ὁ Πέτρος ἔλο καὶ φούσκωνε. Ὅταν ἦταν κανεὶς οἰκονόμος καὶ νοικοκύρης σὰν κι' αὐτὸν ἔτσι καὶ καλλίτερα τὰ κατάρφανε. Θυμῆθηκε, τότε, μερικὲς χιλιάδες ἀπὸ μιὰ κληρονομιά, φαγωμένες σὲ γλέντια μὲ μιὰ ζωτοχίρα στὸ Παγκράτι. (Αὐτὸ θάλειπε τώρα νὰ γίνεῖ καὶ καλόγηρος!) Ἐξ ἄλλου δὲν τὸν ἔβλαψε καὶ τόσο, ἀφοῦ καὶ σπίτι δικό του ἔχτιζε. Τύψεις, βέβαια, γιὰ τὴν ἀπιστία δὲ μποροῦσε νάχει, γιὰτι δὲν ἔπαψε ποτὲ νὰ περιποιεῖται τὴ Ρήνη, μιὰ γυναίκα ἀσήμαντὴ καὶ γκρινιάρια μὰ καλὴ κατὰ βᾶθος, πού εἶχε πάρει μὲ συναικίσι. Τί νὰ κάμεις; Κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὸ ἐλάττωμά του, ποῖς περισσότερο, ποῖς λιγότερο!

Τὰ πράγματα ὅμως, ἄλλαξαν σὲ λίγο. Ἡ ἐγκατάσταση τελείωσε, τὸ σπίτι σὰ μικρὸ πού ἦταν, δὲν εἶχε πολλὲς δουλειές κι' ἡ γρηά ἔπειτ' ἀπὸ λίγη ὥρα τίς εἶχε τελειωμένες. Ἡ Ρήνη δὲν ἔπρεπε νὰ κουράζεστε, γιὰτι ἦταν στὸν ἔβδομο μῆνα της. Καί, τότε, ἄρχισε τὸ καθημερινὸ μαρτύριο, ἡ ἔμμονη σκέψη, πού ἦταν ἀδύνατο νὰ τῆς φύγει ἀπ' τὸ μυαλό: τὸ σπίτι τῆς Πλάκας! Πότε τὸ ἔβλεπε, καινούργιο, καθαρὸ, καθῶς ἦταν στὰ παιδικὰ της χρόνια, φρεσκομπογιατισμένο, μὲ τίς πράσινες γρίλλιες καὶ τὰ κόκκινα κεραμίδια του, μ' ἕνα μεγάλο φουντωτὸ δέντρο στὴ μέση τῆς αὐλῆς, πού ἔριχνε τὸν πυκνὸ τὸν ἴσκιό του πάνω στὶς γιομάτες ἀπὸ λουλούδια καὶ μυριστικὰ γλάστρες, καὶ πότε, παληὸ καὶ ξεθωριασμένο νὰ γκρεμίζεται σὰν ἀπὸ μιὰ κατάρρα, χάρη στοὺς παράδες τοῦ γιοῦ της, καί, στὸ τέλος νὰ μὴ μένει τίποτ' ἄλλο παρὰ ἕνα ξερὸ οἰκόπεδο.

Αὐτὴ ἡ μεγάλη, ἡ ὑπερβολικὴ, μπορεῖ νὰ πεί κανέναν, λύπη, τὴν ἔσκαβε ἐσωτερικά. Κάθε μέρα πού περνοῦσε καὶ χειροτέρευε. Τῆς κόπηκε ἡ ὄρεξη, ὁ ὕπνος, ἔπαψε ἀκόμη καὶ νὰ χαμογελάει, καὶ σέρνονταν πάνω στὰ πόδια της, πού μόλις τὴν κρατοῦσαν, καμπουριασμένη, καὶ μὲ τὸ πρόσωπο σὰ μαρμαρωμένο μεσ' στὶς ρυτίδες. Μὰ, κείνο πού ἦταν φοβερό, ἦταν τὸ βλέμμα της. Ἐνα βλέμμα κρῦο, στυλωμένο ἀπ' τὴ σκέψη, λὲς κι' εἶχε πεθάνει πρὶν ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπο κορμί, καὶ καθῶς ἔβγαινε ἀπ' τὰ γουρλομένα γαλανὰ της μάτια σοῦφερνε ἀνατριχίλα!

Ἡ Ρήνη, ὅσο τὴν ἔβλεπε σ' αὐτὰ τὰ χάλια, δὲ μποροῦσε νὰ βρεῖ ἡσυχία κι' ἄλλο τρώγονταν τὸν Πέτρο. Χρειαζότανε γιὰτρός.

— Δὲν τὴ βλέπεις; τοῦ ἔλεγε, κάθε μέρα σβύνει, καμμιά ὥρα θὰ μᾶς μείνει στὰ χέρια καὶ τί θὰ πεί κι' ὁ κόσμος...

— Καλὰ, καλὰ, θὰ πᾶω αὔριο νὰ φέρω τὸ γιὰτρός τῆς Ἐταιρείας, ἀποκρι-

θηκε στο τέλος κι' αυτός, γιατί είχε αρχίσει λίγο ν' ανησυχεί. Στην αρχή, τυφλωμένος απ' τή χαρά του, δέν τήν είχε προσέξει και τὰ λόγια τῆς γυναίκας του δέν τ' άπερνε στά σοβαρά, νομίζοντας, πώς, καθώς ήταν πάντα της ύπερβολική, είχε βρει ένα καινούργιο θέμα για γκρίνια.

Κι' έτσι τήν άλλη μέρα ένα αυτοκίνητο σταματούσε μπροστά στην πόρτα του σπιτιού. Ἡ γειτόνισσες πετάχτηκαν στά παράθυρα κι' είδαν νά κατεβαίνει ένας κοντόχοντρος μεσόκοπος κύριος. Ἦταν ὁ γιατρός.

Ἡ κυρά Λένη, στήν αρχή, δέ θέλησε νά τόν αφήσει ούτε τὸ σφυγμὸ της νά πιάσει, μὰ με τὰ πολλά στάθηκε. Ὁ γιατρός, ἀφοῦ τήν εξέτασε μ' ἀρκετὴ ἀδιαφορία σήκωσε τοὺς ὤμους στραβώνοντας τὸ παχὺ του πρόσωπο και πέρνοντας τὸν Πέτρο κατά μέρος, τοῦ ἐξήγησε, με χίλιους δυὸ ἐπιστημονικούς ὄρους και πόδες ὅτι δέν ἔδρισκε τίποτε τὸ ὄργανικὸ παρά μόνο μιὰ μεγάλη ἀναιμία και τοὺς διαβεβαίωσε νά μὴν ανησυχοῦν.

Σὲ δυὸ μέρες, παρ' ὅλα τὰ φάρμακα και τίς κοῦρες, δέ μπόρεσε νά σηκωθεί απ' τὸ κρεβάτι. Δέν ήταν ἀπὸ ἀδυναμία, τοὺς ἔλεγε, μὰ τῶκανε γὰ νά γίνει μιὰ ὥρα ἀρχύτερα καλά! Κι' ὅπως τῶπερναν λιγάκι σ' ἀψήφιστα, τήν πιστέψαν. Δέν τοὺς εἶχε πεί κι' ὁ γιατρός νά μὴν ανησυχοῦν;

Κολυμποῦσαν στήν εὐτυχία. Σὲ λίγον καιρὸ τὸ καινούργιο σπίτι, με τὰ λοῦσα και τήν ἀπλα του, θά ήταν ἔτοιμο, ἢ γρη῏ά θάχε παρηγορηθεῖ, ἔπειτα ήταν κι' ἡ ζήλεια τῶν συναδέλφων. Κι' ἀπάνω απ' ὅλα τὸ παιδί, πὸν περίμενε ἢ Ρήνη και πὸν τὸ ἤθελαν ἀγόρι.

Μὰ κι' ἡ γρη῏ά εἶχε πάψει πιά νά λυπάται. Εἶχε πέσει σὲ τέτοια ἀτονία, πὸν με δυσκολία τοὺς ἀναγνώριζε. Δέ μπορούσε νά συγκεντρώσει τίς σκέψεις της. Ἀναρωτιόνταν ὥρες, ὥρες γιατί ήταν σὲ ξένο σπίτι, ποιοί ήταν αὐτοί πὸν τήν τριγύριζαν, μὰ ὥσπου νά τὰ σκεφθεῖ τὰ ξεχνοῦσε. Κι' ὅσο πῆγαινε και χειρότερα.

* * *
...Da l'orribil procella in dolce calma!
MICHEL ANGELO (Rime CLII)

Κι' ένα δράδου ἦρθε τὸ τέλος!

Ἡ κάμαρα ήταν μαύρη, σκοτεινὴ. Μόλις τὸ μισοανοιγμένο παράθυρο ἄφινε νά μπαίνει μιὰ φωτεινὴ γραμμὴ ἀπὸ τὸ ἠλεκτρικὸ τοῦ δρόμου. Πλατεῖα γαλήνη ἀπλώνονταν στὸ μοναχικὸ δωμάτιο και μόνο κάθε τόσο, μακρὰ, σβυσμένα, ἀκούγονταν ὁ θόρυβος κι' ἡ σάλπιγγα κανενὸς αυτοκινήτου.

Ἡ κυρά-Λένη ἔαπλωμένη ἀνάσκελα πάνω στὸ κρεβάτι με τὰ μάτια ὀρθάνοιχτα, στυλωμένα στὴ φωτεινὴ γραμμὴ τοῦ τοίχου, ἔμιε ἀκίνητη. Ἡ ἀναπνοή της ἔβγαине με δυσκολία μέσ' ἀπ' τὰ γερασμένα της στήθεια. Ἦταν μονάχη. Ἡ Ρήνη πὸν τῆς χρησίμευε γιὰ νοσοκόμα, βλέποντάς τήν ἡσυχη και νομίζοντας πὸν κοιμάται, εἶχε πᾶει νά ξεκουρασθεῖ λίγο.

Ἐάφνου, σὰ νᾶνοιξε διάπλατο, τοῦ σκοτεινοῦ δωματίου, τὸ παράθυρο και σὰ νά χύθηκε φῶς πολὺ, σὰν ἥλιος, μέσα, κι' ὅλα τὰ πράγματα ντύθηκαν στά χρυσά. Ἡ κυρά-Λένη κοιτάζει γύρω της, ὅλα φεγγαβολοῦν και τὴ θαμπώνουν. Μονάχα κάπου στὸ βάθος διακρίνει ένα μικρὸ σημάδι. Τεντώνει τὰ μάτια της με ἀγωνία. Τὸ σημάδι πλησιάζει, μεγαλώνει και, ὡ τοῦ θαύματος! παρουσιάζεται τὸ μικρὸ της σπιτάκι, καινούργιο και χαρούμενο, καθώς τὰ παλιὰ καλὰ χρόνια σὰν ἦτανε παιδί. Μιὰν ἀπέραντη εὐτυχία τήν πλημμυρίζει, ἀνασηκώνεται κι' ἀφίνοντας μ' ένα βαθὺ ἀναστεναγμὸ τὸ γέρικὸ της κορμί, πετάει κοντά του...

Κεῖνη τήν ὥρα, ὁ Πέτρος μ' ένα κερὶ στὸ χέρι μπῆκε στήν κάμαρα. Ἐρχόταν νά τῆς δώσει τὸ γιγτρικὸ της... Ἐνα ρολοῖ στὴ γειτονιὰ χτύπησε τέσσερες μετὰ τὰ μεσάνυχτα...
ΘΑΝΟΣ Μ. ΣΟΥΛΤΑΝΗΣ

Τριλογία

'Ατρείδιαι

Στις φλέβες μου κάθε σταγόν' απ' αίμα
τῶν Ἀτρείδων ἀνιστορεῖ τὴ Μοῖρα,
—τῆς ἀμαρτίας φωτιά, κι' ἀγνή πορφύρα
στις φλέβες μου κάθε σταγόν' απ' αίμα!
Μιᾶς παρθενιαῶς ἀνθοί, — κι' ἀνθεῖ τὸ ψέμμα.
κι' ἡ λευτεριά.. μιὰ φυλακὴ τριγύρα!
Στις φλέβες μου κάθε σταγόν' απ' αίμα
τῶν Ἀτρείδιῶν ἀνιστορεῖ τὴ Μοῖρα.

'Ορέστης

Τοῦ μύθου Ὀρέστης πολεμῶ τῶν Ἐριννύων τὸν τρόμο
Χτυπάτε με, χτυπάτε με, δέ θά λυγίσω ὡστόσο
Κι' ἀν εἶν' αὐτές, εἶμαι κι' ἐγὼ μιὰ Μοῖρα, και θ' ἀπλώσω
τὴν ἀγωνία μου σάβανο στῶν Ἐριννύων τὸν τρόμο
Κι' ὅτι θ' ἀγγίξω, εἶναι γραφτὸ βαθεῖα νά τὸ πληγώσω.
Τὸ ριζικὸ μου ξέγραψε τῆς Φύσης κάθε νόμο
Χτυπάτε με, χτυπάτε με, δέ θά λυγίσω ὡστόσο!
Τοῦ μύθου Ὀρέστης πολεμῶ τῶν Ἐριννύων τὸν τρόμο.

'Ιφιγένεια

Ἀνάμεσα στά πλήθη τῶν κριμάτων
συμβολικὴ θά μοιάζης Ἰφιγένεια,
τῶν πόνων νά θυμίζης τὴν εὐγένεια
ψυχὴ μου μέσ' τὰ πλήθη τῶν κριμάτων,
Θῦμα σὲ κάποιος Μοῖρας τὴν εὐμένεια
θάχης ἀπ' τὴν ἀγνότη τῶν θυμάτων
και θρυλικὴ θά μοιάζης Ἰφιγένεια
ψυχὴ μου μεσ' τὰ πλήθη τῶν κριμάτων.

Γ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Τοῦ Θεοφίλου Καίρη

Προλογικό σημείωμα

Ὁ Θεόφιλος Καίρης γεννήθηκε στὴν Ἄνδρο τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1782 ἀπὸ μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ παλιὲς ἀριστοκρατικὲς οἰκογένειες. Τὰ πρῶτα γράμματα διδάχθηκε στὴ Σχολὴ τοῦ Κάτω Κάστρου τῆς Ἄνδρου, σπούδασε κατόπιν στὴν περίφημη Σχολὴ τῶν Κυδωνιῶν, καὶ μετὰ στὴν Πάτμο καὶ στὴ Χίο. Δέκα ὀχθῶ χρόνων ἔγινε καλόγερος καὶ συγχρόνως δίσκονος. Μετὰ πῆγε στὴν Πίζα καὶ τὸ Παρίσι ὅπου κι' ἐγγώρισε τὸν Κοραῖ. Ὅταν τελείωσε τὶς σπουδές του, τὸ 1811, ἀνέλαβε τὴ δι-εὐθύνη τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς τῆς Σμύρνης, ὅπου ὅμως δὲ μπόρεσε νὰ μείνει, κι' ἐπῆγε στὶς Κυδωνίες ὅπου ἄρχισε νὰ διδάσκει. Μαζύ του ἐπῆρε καὶ τὴ νεαρὴ ἀδελφή του Εὐανθία ποῦ, ἀργότερα, θεωρήθηκε μιὰ ἀπ' τὶς πιὸ μορφωμένες Ἑλ-ληνίδες. Ἡ ἐπιτυχία τῆς διδασκαλίας του ἦταν ἐξαιρετικὴ. Ὁ Καίρης μὴθήκε τὸ 1819 στὴ «Φιλικὴ Ἐταιρεία» κι' ἔλαβε ἐνεργὸ μέρος στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση. Ἡ εὐγλωττία του ἦταν τόση ποῦ κατέπληξε τὸν Κυβερνήτη ὅταν τὸ 1828 ἀνέλαβε νὰ τὸν προσφωνήσῃ. Τὸ 1834, ἄρχισε στὴν Ἄνδρο τὴν ἀνάγερση τοῦ Ὁρφανοτροφείου του, καὶ μετὰ ἓνα χρόνο διωρίσθηκε μετὰξὺ ἄλλων καθηγητῆς τῆς Φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ δὲν τὸ δέχθηκε καθὼς καὶ τὸ ἀνώτερο παρά-σημο, ποῦ τοῦ δώσανε. Αὐτὰ, ἢ ἐλεύθερη διδασκαλία του στὴν Ἄνδρο καὶ ἢ κρι-τικὴ ποῦ ἔκανε τῆς ἀπολυτοκρατίας τοῦ Ὁθωνος, ψύχραναν τὸν Βασιλέα. Στὴν ἀνώ-τερη τάξη τῆς Σχολῆς του δίδασκε μετὰξὺ ἄλλων θρησκολογία μὲ ἀπόλυτη ἀντικει-μενικότητα, καὶ σιγὰ-σιγὰ ἔφθασε στὴν ἰδρυση μιᾶς νέας θρησκείας τῆς «Θεοσε-βείας» ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο «Θεὸν Σέβου». Ἡ καινούργια αὐτὴ θρησκεία παραδεχότανε μόνο τὶς ἀπλὲς ἀλήθειες, ποῦ καταλαβαίνει κάθε ἄνθρωπος, δὲν πίστευε στὸ Μυ-στήριο τῆς Ἁγίας Τριάδος, στὴ θεότητα τοῦ Χριστοῦ, ποῦ τὸν θεωροῦσε σὰν ἓνα Ἑβραῖο φιλόσοφο καὶ ἠθικολόγο, ἀρνιότανε κάθε τι τὸ ὑπερφυσικὸ καὶ βασιζότανε μόνο στὴ Φύση καὶ στὸν Ὁρθὸ Λόγο. Εἶχε ἐπίσης βάσεις τῆς τὴν ἐρευνα τῆς ἀ-λήθειας, τὸ μονοθεϊσμό, καὶ τὴν ἀνθρώπινη ἀθανασία. Ἔτσι ἢ Θεοσέβεια νόμιζε πὼς δίνει τὴν ἀληθινὴν γιὰ τὸ Θεὸ γνῶση καὶ πὼς μὲ τὴ διδασκαλία τῆς ἔδινε στὸν ἄνθρωπο τὸ μόνο σύμφωνο μὲ τὸ Θεὸ τρόπο ζωῆς, ποῦ ὀδηγοῦσε στὴ θεία μακαριότητα. Ἡ νέα θρησκεία εἶχε καὶ δικὸ τῆς ἡμερολόγιο. Ὅταν ὅμως τὸ 1839, ὁ Καίρης ἔκαμε τὴν περίφημη Ὁμιλίαν του στὸ Ὁρφανοτροφεῖο, ἅγιος ἄρχισε πό-λεμος ἐναντίον του στὶς ἐφημερίδες καὶ στὴν Ἱερὰ Σύνοδο. Τέλος ἓνα πολεμικὸ τὸν μετέφερε στὴν Αἴγινα. Στὶς 23 Ὀκτωβρίου ἡ Σύνοδος τὸν καθαίρεσε καὶ τὸν ἀ-φώρισε, τὸ Ὁρφανοτροφεῖο ἐκλείστηκε ὀριστικὰ καὶ τὸν ἐφυλάκισαν σὲ μιὰ μονὴ στὴ Θήρα. Τὸ 1842 τοῦ ἐπιτρέψανε νὰ φύγει στὸ ἐξωτερικὸ. Στὸ Λονδίνο ἄρχισε καὶ πάλι νὰ διδάσκει. Μὲ τὴν ψήφισιν τοῦ Συντάγματος τοῦ 1844 μπόρεσε καὶ πάλι

νὰ γυρίσῃ στὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ Θεοσεβισμὸς ἔκτοτε πῆρε μεγάλη ἔκταση. Τὸ 1852 εἰσάχθηκε σὲ δίκη, καταδικάσθηκε σὲ φυλάκιση δύο ἐτῶν καὶ τὸν ἐκλείσαν στὶς Φυλακὲς τῆς Σύρου. Στὶς 9 Ἰανουαρίου 1853 ὁ πάντα ἀσθενικὸς Καίρης πέθαινε. Ἐπειτ' ἀπὸ λίγες μέρες ὁ Ἄρειος Πάγος ἀνήρεσε τὴν καταδίκη καὶ ἀποκατέστησε καὶ δικαστικῶς τὴ μνήμη του. Τὰ σπουδαιότερα συγγράμματά του εἶναι τὰ «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας», τὰ «Φιλοσοφικὰ» καὶ τὸ ἀνώνυμο «Θεοσοφία» (Βλέπε καὶ Δ. Πα-σχάλη: Θ. Καίρης, Ἀθήναι 1928).

Τὰ παρακάτω γράμματα εἰστέθηκαν ἀπὸ τὸν Καίρη στὸ φίλο καὶ ὁπαδό του Γεώργιο Λασκαρίδη, ἐγκατεστημένο στὴν Ἀγγλία, καὶ προσφέρθηκαν εὐγενῶς στὴ «Νέα Ζωὴ» ἀπὸ τὸν κ. Θ. Τσάτσο. Τὸ ἐνδιαφέρον ποῦ παρουσιάζουν εἶναι μεγάλο γιὰ τὴν ἐκτείνονται ἀπὸ τὸ 1839 ὡς τὸ 1844, δηλ. τὴν ἐποχὴ ἀκριβῶς ποῦ ὁ Καίρης ἐσυστηματοποίησε τὶς θρησκευτικὲς θεωρίες του. Στὸ πρῶτο γράμμα ἀπὸ τὴ Σύρα ἀναπτύσσει μερικὲς ἀπὸ τὶς βασικότερες ἰδέες του καὶ στὸ δεύτερο ἀπὸ τὴ Μοιῆ τοῦ Προφήτη Ἡλιοῦ περιγράφει τὶς κακουχίες του στὴ φυλακὴ καὶ δίνει μερικὲς ἀπὸ τὶς ὡμορφότερές του συμβουλὲς γιὰ τὴν ἀρετὴ, τὴν ἐγκράτεια καὶ τὴν ὑπομονή.
Θ. Μ. Σ.

Ἀγαπητέ μου Γεώργιε,

Πάντοτε ἤλπιζον, ὅτι θέλω φθάσει εἰς Σύρον πρὶν ἔτι ἀναχωρήσῃς διὰ τὴν Ἀγγλίαν, ἀλλ' ἢ ἔλπις μου αὕτη δὲν ὑπῆρξε σύμφωνος μὲ τὰ πράγματα διότι μόλις ἀπέβην εἰς Ἐρμούπολιν καὶ ἔμαθον ὅτι ὁ ἀγαπητός μου Γεώργιος εἶχεν ἀναχωρήσει πρὸ δεκαπέντε περίπου ἡμερῶν.

Πόσον ἐλυπήθην διὰ τοῦτο, ἤμπορῆς μόνος νὰ συμπεράνῃς ὅθεν καὶ διὰ νὰ ἀποβάλω μέρος τῆς ἐκ τούτου προελθούσης λύπης μου, τολμῶ νὰ Σε φανερώσω ἐγγράφως ὀλίγα μόνον, τῶν ὅσων ἐπεθύμουν δια στόματος νὰ Σε εἰπῶ, πεπεισμένος, ὅτι ἢ ἐπιστολή μου θέλει καταντήσῃ ἀσφαλῶς εἰς χεῖράς σου, καὶ ὅτι ἢ ἀγαθὴ Σου καρδιὰ δὲν θέλει μείνει ἀδιάφορος εἰς τὰ γρα-φόμενα.

Καθὼς εἰς πᾶσαν ἐπιστήμην καὶ τέχνην ἀγαπητέ μου Γεώργιε, θεωρία μόνη δὲν ἀποτελεῖ τὸν ἀληθινὸν τεχνίτην καὶ ἐπιστήμονα, οὕτω καὶ εἰς τὴν τέχνην τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστήμην τῶν ἐπιστημῶν, τῆς ὁποίας κύριος σκο-πὸς εἶναι ἢ πάντοτε καὶ πανταχοῦ συνοδεύουσα τὸν ἄνθρωπον ἀληθινὴ ἢ εὐ-δαιμονία καὶ μακαριότης, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ συμφωνήσῃς πρᾶξις καὶ θεω-ρία, καὶ τοσοῦτον περισσότερον, ὅσον κατὰ μὲν τὰς ἄλλας τέχνας καὶ ἐπι-στήμας, ἢ τούτω διαφωνία φέρει μὲν βλάβην εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ σω-ματικὴν καὶ πρόσκαιρον, κατὰ δὲ τὴν τελευταίαν ταύτην, ἢ τούτων διαφω-νία βλάπτει ἀληθῶς τὸν κυρίως ἄνθρωπον, καὶ ὄχι σήμερον μόνον, ἢ αὔ-ριον, ἀλλὰ καὶ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα.

Δὲν ἀρκεῖ λοιπὸν ἀγαπητέ μου, νὰ ἦναι τὶς πεπεισμένος, ὅτι ὑπάρχει ὕψιστος τῶν ὅλων Δημιουργός, τιμωρὸς τῆς κακίας καὶ βραβευτὴς τῆς ἀ-ρετῆς.

Ὅτι ὁ ἄνθρωπος καὶ πᾶν τὸ θεοσεβεῖν δυνάμενον, καὶ αἰδίου εὐδαι-μονίας καὶ μακαριότητος ἐπιδικτικὸν λογικὸν κτιστὸν ὄν, εἶναι ἀθάνατον, καὶ θέλει διαμένει αἰδίως, διὰ νὰ γένη μέτοχον τῆ αἰδίου ἐκείνης καὶ εὐδαι-μονίας, καὶ μακαριότητος, διὰ τὴν ὁποῖαν ἐπλάσθη.

Καὶ ὅτι σύμφωνος μὲ τὸ πανάγιον τοῦ ὕψιστου θέλημα διαβίωσις, ὅτι μόνη Σοφία καὶ Ἀρετὴ, κατ' Αὐτὸν καὶ δι' Αὐτόν, ἀλήθεια, ἀγνία, καὶ δι-καισισύνη, καὶ φιλευποΐα, καὶ φιλανθρωπία, ὀδηγοῦσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἀληθινοῦ τούτου σκοποῦ.

Ἄλλο πρέπει μάλιστα νὰ προσπαθῇ ὅλαις δυνάμεσι νὰ ἀσκῇ καὶ πραγματικῶς, ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκειται, τὴν κατὰ Θεὸν καὶ διὰ τὸν Θεὸν Ἄρετήν, τὴν κατὰ Θεὸν καὶ διὰ τὸν Θεὸν ἀγάπην, ἐγκάρδιον δηλ. ἀγάπην καὶ τελείαν ἀφοσίωσιν καὶ πεποιθήσιν εἰς τὸν Θεόν, καὶ εἰς τὴν Θεϊαν Αὐτοῦ Πρόνοιαν, ἀγάπην καὶ τιμὴν καὶ εὐπείθειαν εἰς τοὺς μετὰ τὸν Θεὸν εὐεργέτας του τοὺς φιλοστόργους γονεῖς του, τιμὴν ἀληθινὴν πρὸς τοὺς λοιποὺς συγγενεῖς του, ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα του, καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ἀγάπην ἀληθινὴν καὶ λογικὴν ἑαυτοῦ, διὰ τὴν ὁποῖαν τίποτε δὲν συγχωρεῖ εἰς ἑαυτὸν, τὸ ὁποῖον εἶναι διάφωρον μὲ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀρετὴν, καὶ τὸ ὁποῖον τείνει νὰ καθυποτάξῃ τὴν λογικὴν καὶ ἀθάνατον ψυχὴν του, εἰς τὸ θνητὸν καὶ ἄλογον σῶμα του.

Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ δὲ τοῦτο, εἶναι ἀνάγκη, α') νὰ μὴ λησμονῇ ποτὲ πρῶτ' καὶ ἐσπέρας νὰ προσφέρει εἰς τὸν Πατέρα τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ζωῆς, εἰς τὸν Πατέρα τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀγαθότητος, τὴν ἐγκάρδιον προσφορὰν του, εὐχαριστῶν αὐτὸν δι' ὅσα καὶ ἔλαβε καὶ λαμβάνει καὶ μέλλει εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας νὰ λαμβάνῃ ἀγαθὰ, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ φωτίξῃ τὸν νοῦν του, νὰ καθαρῖξῃ τὴν καρδίαν του, νὰ διευθύνῃ καὶ τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις του καὶ νὰ εὐλογῇ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν του.

Εἶναι ἀνάγκη εἰς ὅλα ἐν γένει νὰ προτιμᾷ τὸ ἀληθὲς ὠφελοῦν τὸν κυρίως ἀνθρώπον ἀπὸ τὸ καθηδύνον μόνον τὸ σῶμα.

Ἡ ἐγκράτεια, ἀγαπητέ μοι Γεώργιε, καὶ αἱ συναδέλφαι τῆς ἀρεταί, τείνουσι πάντοτε εἰς τὸ νὰ προσεγγίξωσι τὸν ἀνθρώπον εἰς τὸν ἀληθινόν, καὶ μέγαν καὶ κύριον σκοπὸν του, ἐνῶ ἡ ἀκρασία, καὶ αἱ ὁμοίαι κακίαι τὸν κατασταίνουσιν ὅμοιον περισσότερον μὲ ἀγέλης ζῶον παρὰ μὲ ἀληθινὸν ἀνθρώπον, καὶ χειρότερον πολλάκις καὶ ἀπ' αὐτὰ τὰ θρέμματα.

Εἶμαι δὲ βέβαιος, ὅτι ὅλα ταῦτα καὶ πλείοτερα ἀκόμη εἶναι γνωστὰ εἰς τὸν ἀγαπητόν μοι Γεώργιον.

Ὅτι εἰς τὸν τόπον, ὅπου τῶρα κατοικεῖς, ἔχει ἀφορμὴν νὰ ἐξοδεύῃ μέρος τοῦ καιροῦ του εἰς τὸ νὰ ἀπανθίσξῃ καὶ ἀπὸ Ἑλληνας συγγραφεῖς καὶ ἀπὸ ἄλλους ἄλλων ἐθνῶν καὶ ἀρχαίων καὶ σημερινῶν, καὶ μάλιστα τοῦ ἔθνους, τοῦ ὁποῖου τόσον καλὰ τὴν γλῶσσαν γνωρίζει, διαφόρους περικοπὰς συμφωνούσας μὲ τὴν μόνην πάσης ἀληθείας καὶ πάσης μὲ τὸ θέλημα τοῦ ὑψίστου συμφώνου πράξεως ἀληθινὴν ἀρχήν.

Καὶ τέλος ὅτι δὲν ἀρκεῖται μόνον εἰς τὴν γνῶσιν ταύτην, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ διάγῃ συμφῶνως μὲ τὴν ἀρχήν, τὴν ὁποῖαν τόσον ἐγκαρδίως ἠγάπησε, καὶ νὰ ἦναι εἰς ἐκείνων, οἵτινες ἀπεφάσισαν νὰ ὑπάρξωσιν ὑπογραμμὸς εἰς τοὺς ἄλλους διὰ τὴν ἀλήθειαν τῶν φρονημάτων, καὶ διὰ τὴν ἀγιότητα τῶν πράξεών του, καὶ οὕτω νὰ ὠφελῶσιν ἀληθῶς, ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκωνται καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπων.

Ἄλλ' ἐγώ, καθὼς εἶπον, ἠθέλησα διὰ ὅσω ἤδη γράφω νὰ πληρῶσω ἔφρασιν, τὴν ὁποῖαν ἄλλως ἦτον ἀδύνατον νὰ καθησυχάσω, καὶ χαίρω προαισθανόμενος, ὅτι οὔτε ταῦτα, οὔτε ὅσα ἄλλοτε εἶπομεν, θέλουσι ματαιωθεῖ ὡς πρὸς τὸν ἀγαπητόν μοι Γεώργιον· ἐὰν δὲ λάβω παρ' αὐτοῦ μικρὰν εἰς τὴν ἐπιστολήν μου ταύτην ἀπάντησιν, θέλω βεβαιωθῆναι περισσότερον ὅτι δὲν ἐλησμόνησε καὶ τὸν ἀπὸ καρδίας τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν σου καὶ ἐπιθυμοῦντα καὶ εὐχόμενον.

Ἐν Σύρῳ 1839 Ἰουνίου 2 Θεόφιλον

Πρὸς τὸν ἀγαπητόν μοι Γεώργιον Π. Λασκαρίδην. Εἰς Λονδίνον. Σημ. Λασκ. Τὴν ἐπιστολήν ταύτην μοι ἔγραψεν ἐκ Σύρου, ὅπου εἶχε μεταβῆ δι' ὀλίγας ἡμέρας πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς ἀδελφῆς του Εὐανθίας. Ἐγὼ εἶχον

ἀναχωρήσει διὰ τὸ Λονδίνον μᾶλλον ἐσπευσμένως, ὥστε δὲν ἐφανέρωσα εἰς τὸν Θεόφιλον τὴν ἀναχώρησίν μου.

* *

Φίλιτατε Γεωργάκη

Πολλὰ μὲν ὑπῆρξαν τὰ αἷτια, διὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἀπεκρίθην μέχρι τοῦδε εἰς τὴν ἀπὸ 2 Ἰανουαρίου (4 Ἀγαθίου) προσφιλεστάτην μοι ἐπιστολήν σου ἂν καὶ ἔλαβον αὐτὴν πρὸ καιροῦ. Τούτων δὲ τὸ κυριώτερον ἦτον, ὅτι ἐπεθύμουν λυτρωθεῖς πρῶτον ἐκ τῶν πολυχρονίων καὶ βαρέων δεσμῶν, δι' ὧν ἠθέλησαν νὰ με δεσμεύσωσιν οἱ διῶκται μου, ἐλεύθερος διόλου νὰ γράψω πρὸς τὸν φίλιτόν μοι Γεωργάκην.

Ἄλλ' ὡς φαίνεται, μὴ ἀρκεσθέντες εἰσέτι οἱ καλοὶ οὗτοι ἀνθρώποι, μήτε εἰς τόσας κακουχίας, καὶ ἀσθενείας μου, μηδὲ εἰς τόσους φίλων καὶ συγγενῶν θανάτους, εἰς τόσας ἄλλας θλίψεις, καὶ ὀδύνας μου, μηδὲ εὐχαριστηθέντες διαφόρως νὰ με καταθλίβωσιν ἔχουσι σκοπόν, ἴσως νὰ ἐπιμείνωσιν εἰς τὸ βασανίζεσθαι δεινῶς τὸ ἀσθενὲς τοῦτο, καὶ καταπεπονημένον σῶμα μου.

Ὅθεν μὴ γινώσκων πότε λαμβάνει τέλος ἡ πολυχρόνιος αὕτη καὶ πολυῶδνος φυλάκισίς μου, ἀπεφάσισα νὰ Σε γράψω, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ δεσμωτηρίῳ μου ὑπάρχων κατάκλειστος, καὶ παντοίως κατατρύχόμενος.

Σὰς εὐχαριστῶ λοιπόν, φίλε, ἀπὸ καρδίας· διότι καὶ δέσμιον ὄντα μὲ ἐνθυμήθης, καὶ εἰδείξας εἰς ἐμὲ τὴν ἀγαθὴν τῷ ὄντι καὶ φιλάνθρωπον διάθεσίν σου. Χαίρω δὲ καθ' ὑπερβολὴν, μαθῶν, ὅτι ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς Γεωργάκης εὐρίσκει καιρὸν καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν αὐτοῦ ἐνασχολήσεων, καὶ δύναται νὰ τὸν μεταχειρισθῇ πρὸς βελτίωσιν τῶν ψυχικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, διὰ τῆς ζητήσεως τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἐξασκήσεως τῆς κατὰ Θεὸν ἀρετῆς, χωρὶς τῶν ὁποίων ὁ ταλαίπωρος ἀνθρώπος ὀλίγον διαφέρει τοῦ ὑπὸ τὸν ζυγὸν κτήνους, ἢ τῶν εἰς τὰ δάση περιφερομένων θηρίων.

Πλὴν διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τις τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ τούτου σκοποῦ, πρέπει καθὼς καὶ μόνο, ὀρθότατα παρατήρησας νὰ ἀποφεύγῃ ὅσον τὸ δυατόν, τὰς περικυκλούσας αὐτὸν ὀλεθρίους καὶ ἀπατηλὰς ἡδονὰς, ὑπὸ τῶν ὁποίων κινδυνεύει πάντοτε νὰ παρασύρῃται, καὶ οὐ μόνον νὰ ἀποτύχῃ τῆς ἑαυτοῦ βελτιώσεως, ἀλλὰ καὶ εἰς μυρίας νὰ περιπέσῃ σωματικὰς καὶ ψυχικὰς κακοδαιμονίας, καὶ ἀθλιότητος.

Καὶ τῷ ὄντι πάντων τῶν ἐλαττωμάτων, ὅσα δύναται νὰ βλάψωσι καιρίως τὸν ἀνθρώπον, κατασταίνοντα αὐτὸν δοῦλον τῶν ἰδίων παθῶν, καὶ ἀληθῶς κακοδαιμονέστατον, ὀλεθριώτατα ὑπάρχουσι, τὰ διὰ τῶν ἡδονῶν εἰς αὐτὸν παρεisdύοντα· διότι αὐτὰ ὁμοιάζουσι δηλητήριον μετὰ μέλιτος μεμιγμένον, τὸ ὁποῖον καταπίνει ὁ ἄθλιος, μηδὲ ὑποπτευόμενος καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ὑποκρυπτόμενον θάνατον, ἢ φαρμ. κερὸν ὄφιν, ὅστις περιθάλπόμενος, θαναιώνει τὸν αὐτὸν περιθάλποντα.

Διὸ εἶναι χρεῖα μεγίστης προσοχῆς μὴ δελεασθῆναι ὑπὸ τῆς ἀπατηλῆς ἐκείνης ἡδονῆς, τῆς δυναμένης νὰ τὸν μεταβάλλῃ, ὡς ἄλλη μυθευομένη Κίρκη, εἰς μόνον τὴν μορφὴν τῶν θρεμμάτων παραλλάττοντα.

Καὶ πρῶτον πρέπει νὰ ἀπομακρύνῃ ἀφ' ἑαυτοῦ, ὅσον ἐνδέχεται, τὰς ἀφορμὰς ἐκείνας, ὅσαι νὰ τὸν καταδουλώσωσιν εἰς αὐτὴν συντίνουσιν· διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ παύσῃσι τὰ ἀποτελέσματα, ἐν ὅσῳ αἱ αἰτίαι παραμένουσι.

Δεύτερον νὰ ἀρχίσῃ νὰ ἐξασκῆται εἰς ἀρετὴν, τῆς ὀλεθρίου ἐκείνης ἡδονῆς διόλου ἀντίθετον· διότι εἶναι δύσκολον νὰ παρατηρηθῇ τις ἀπὸ τῶν κακῶν ἔξεων, ἐὰν δὲν ἐνασχολῆται εἰς τὴν πρᾶξιν τῶν ἐναντίων ἀγαθῶν.

Εἰ δὲ καὶ διὰ μεγίστην αὐτοῦ δυστυχίαν, κινδυνεύῃ ποτὲ ὑπ' αὐτῆς νὰ κυριευθῆ, τότε ἔχει χρεὸς νὰ τὴν καταπολεμῇ ἀκαταπαύστως, ὡς ἄλλον

ἄσπονδον καὶ θανάσιμον αὐτοῦ ἐχθρόν, κηρύξας κατ' αὐτῆς ἀκήρυκτον πόλεμον, καὶ ἐνθουούμενος πάντοτε τὰ χρυσᾶ τρώντι ἐκεῖνα τοῦ Πυθαγόρου ἔπη.

«Μηδ' ὕπνον μαλακοῖσιν ἐλ' ὄμμασι προσδέξασθαι,
«Πρὶν τῶν ἡμερινῶν ἔργων τοῖς ἕκαστον ἐπελθεῖν.
«Πῆ παρέβην; τίδ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;
«Ἀρξάμενος δ' ἀπὸ πρώτου ἐπέξιθι· καὶ μετέπειτα
«Δειλά μὲν ἐκπρήξας, ἐπιπλήσσοο' χρηστὰ δὲ τέτροπον.

Ἄλλα πρὸ πάντων πρέπει νὰ καταφεύγῃ ἐξ ὅλης ψυχῆς, καὶ καρδίας εἰς ἐκεῖνον ἐξ οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθῆ, καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον προέρχεται, ἐξαιτούμενος τὴν παρ' αὐτοῦ ἀντίληψιν καὶ βοήθειαν, πεπεισμένος, ὅτι δὲν θέλει ποτε ἐγκαταλειφθῆ, ὥστε νὰ πρῶξῃ ἐναντίον τοῦ τέλους, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ τὸ εἶναι παρ' αὐτοῦ ἔλαβε.

Οὕτω δὲ πράττων, θέλει βέβαια δυνηθῆ νὰ ἀποφύγῃ τὰς ἀπατηλάς ἐκείνας τῶν ὀλεθρίων ἡδονῶν Σειρήνας, αἵτινες ταχέως, ἢ βραδέως εἰς ἀληθινὰς Ἐρινύδας μεταβαλλόμεναι, σπαράττουσιν ἀπανθρώπως τὸν ἄνθρωπον· θέλει ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τοῦ σκοτεινοῦ τοῦ ψεύδους τέρατος, καὶ θέλει ἐνστερνισθῆ τὴν φωταυγῆ καὶ ὠραίαν ἀλήθειαν· θέλει ἐκκλίνει ἀπὸ τῆς δυσμόρφου κακίας, καὶ θέλει ἀγαπήσει τὴν ἄγνην καὶ καθαρὰν ἀρετὴν, καὶ ἐλεύθερος ἦδη, ἐκπληρῶν, ὡς δέον, τὰ πρὸς θεῖον ἱερά καθήκοντα, τὰ πρὸς τοὺς ἰδίους γονεῖς, συγγενεῖς φίλους, τὰ πρὸς τὴν ἰδίαν οἰκογένειαν, τὰ πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους, τὰ πρὸς ἑαυτὸν, τὰ πρὸς τὴν πατρίδα, ἐγκρατῆς, σώφρων, δίκαιος, ἐπεικῆς καὶ κόσμιος γενόμενος, καὶ διατρέξας εὐθυμος καὶ χαίρων τὸν πρόσκαιρον τοῦτον βίον, θέλει καταστήσει εἰς τὴν στιγμήν ἐκείνην, καθ' ἣν θέλει ἐνώσει εὐελπίς τὸ παρελθὸν μετὰ τοῦ μέλλοντος, καὶ τὴν ἐπίγειον ὀλιγοχρόνιον ζωὴν μετὰ τῶν αἰώνων ἀτάντων, καὶ τῆς ἀληθοῦς ἐκείνης καὶ αἰδίου μακαριότητος.

Ταῦτα, φίλε, τὰ ὀλίγα λέγει πρὸς τὸ παρὸν ἐκ τοῦ δεσποτηρίου. καὶ εὐχεται νὰ δυνηθῆ νὰ Σε εἰπῆ ἄλλοτε ἐλεύθερος περισσότερα.

Ὁ δέσμιος φίλος σου Θ...

Πρόσφερε, παρακαλῶ, πρὸς τὸν καλὸν καὶ ἀγαθὸν θεῖον σου τὸν φίλον Α. Λασκαρίδην, πρὸς τὴν εὐγενῆ αὐτοῦ σύζυγον, καὶ τὰ φίλτατα τέκνα, τοὺς παρ' ἐμοῦ ἐγκαρδίους χαιρετισμούς, λέγων πρὸς τὴν εὐγενεῖαν του, ὅτι πάντοτε ἔχει χρέος νὰ τὸν ἐνθυμεῖται.

Ὁ αὐτὸς φίλος Θ...

Ἐν Θῆρα κατὰ τὴν μονὴν τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, 1841 Σεπτεμβρίου 23.

Πρὸς τὸν κύριον Γ. Π. Λασκαρίδην, εἰς Μαγγαστέραν.

Σημ. Λασκ. Τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν ἔλαβον, διὰ τοῦ ἐν Σύρῳ συγγενοῦς μου Κ. Πηλείδου, ὅστις λέγει μοι «μὲ χαρὰν μου τὰς ἀναγγέλω τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ γράφοντος διὰ Β. διατάγματος κατὰ πρότασιν τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν γραμματείας, μὲ ἄδειαν νὰ ἀπέλθῃ ἐκτὸς τῆς ἐπικρατείας» ὅπου εὐχαριστεῖται, καὶ πιστεύω συντόμως νὰ τὸν ἔχετε αὐτὸ ἦ, ἢ εἰς τὴν γειτονεῖαν σας».

Σύργ τῆ 20 Ὀκτωβρίου 1841.

Φιλάνθρωπε τῶν ὀρφανῶν προστάτα.

Δύο περισπουδάστους μοι ἐπιστολάς ὑμῶν ἔλαβον, τὴν μὲν ἀπὸ 9 Σεπτεμβρίου, ἔτοιμος νὰ ἀπέλθω ἐκ Παρισίων, τὴν δὲ ἀπὸ 14 Ὀκτωβρίου, μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς φίλης πατρίδος εἰς Μελίτην, ἐπιστροφὴν μου καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην ἐγράφετε νὰ λάβω παρὰ τοῦ φίλου Λεωπούλου χρήματα· εἰς δὲ τὴν δευτέραν περικλείοντες τὸν λογαριασμὸν μου, ἔλέγετε νὰ λάβω τὰ περισσεύοντα £ 30, 16, 1, παρὰ τοῦ Κυρίου Πηλείδου. Ἄλλ' ἐγὼ ἀναγκασθεὶς ν' ἀναχωρήσω ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος εἶχον λάβει παρὰ τῆς εὐγενείας του, ὡς διὰ τῆς πρὸς ὑμᾶς σημειώσεώς μου ἐδηλοποίησα £ 38 ἐξ ὧν μέρος ἀφήκα διὰ τὰ ὀρφανὰ μέρος δὲ ἔλαβον αὐτὸς διὰ νὰ ἐξοικονομήσω τὰ μέχρι Μασσαλίας ἔξοδά μου· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἀναγκάζομαι νὰ διαμείνω ἐδὼ μέχρι τῆς ἀποπερατώσεως τῶν τῆς Πατρίδος πραγμάτων, παρακαλῶ νὰ μοὶ ἐμβάσητε διὰ τοῦ Κυρίου Βαλτατζῆ τὸ ἰσοτιμὸν τοῦ ὑπολοίπου, £ 8.

Ἴσως ἐξενίσθητε βέβαια διὰ τὸν νέον τῶν διωκτῶν μου θρίαμβον, ἀλλὰ τοῦτο ἦτο παρεπόμενον νὰ τὸ κατορθώσωσι πείθοντες τὴν παροῦσαν κυβερνήσιν ὅτι ἢ εἰς τὴν Ἑλλάδα παρουσία μου ἠδύνατο νὰ ἐνοχοποιήσῃ καὶ αὐτήν. Ὅθεν κατ' αὐτοὺς ὀρθῶς πράττουσα, ἔπρεπε νὰ μὲ ἀπομακρύνῃ πρὸς καιρὸν τοῦλάχιστον ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος καὶ οὕτως μόλις ἐπάτησα τὸ φίλον αὐτῆς ἔδαφος, μόλις ἀναπνεύσας τὸν καθαρὸν ἐκεῖνον ἀέρα, ἦσθαι νόμην ἦδη ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἀναλάβω ἐκ τῆς πολυχρονίου ἀσθενείας μου, καὶ ἠναγκάσθην νὰ ἐπιβῶ κλινῆρης σχεδὸν τοῦ ἀτμοκινήτου νὰ διέλθω διὰ πυρὸς ἀληθῶς καὶ ὕδατος, οὐχὶ ὅμως εἰς ἀναψυχὴν, ἀλλ' ἐκσφενδονιζόμενος μικρὰν τῆς πεφιλημένης ἐκείνης γῆς εἰς τὴν παλαιὰν τῶν Φωκαέων ταύτην ἀποικίαν. Πλήν εὐχόμαι ἀπὸ καρδίας νὰ ὑπερευτυχῆσῃ ἡ Ἑλλάς συναγματικῶς κυβερνωμένη καὶ ἄς θυσιασθῶ μυριάκις ἐγὼ, εἰ δυνατόν· χαίρω μάλιστα διότι πρῶτον εἰς τὴν εὐτυχίαν τῆς θύμα, ἐκλέχθη αὐτὸς ἐγὼ, ἀντὶ ἄλλου τινός.

Πρὸς τὸν κύριον αὐτὰ δελφόν Σας καὶ πρὸς τὴν φιλόμουσον αὐτοῦ οἰκογένειαν, πρὸς τὸν Κύριον Σπάρταλην καὶ τὴν αὐτοῦ οἰκογένειαν, καὶ πρὸς πάντας τοὺς λοιποὺς κατ' ὄνομα, καὶ πρὸς τοὺς ἐν Μαγγαστρίᾳ, προσφέρει τοὺς ὀφειλομένους χαιρετισμούς μου. Πρὸς δὲ τὸν Κύριον Ἰωνίδην εἶπατε παρακαλῶ, ὅτι πρὶν εἰ ἀναχωρήσω ἐντεῦθεν τὴν φίλην μοι ἐπιστολήν του, δι' ἣν καὶ τὸν εὐχαριστῶ, καὶ πρὸς τὴν ὁποῖαν θέλω ἀπαντήσῃ ἅμα ἀναλάβω ὁπωσοῦν.

Ἐν Μασσαλίᾳ 1843 Νοεμβρίου 15

Ὁ πάντοτε εὐγνωμονῶν φίλος ὑμῶν Θ. Καίρης
Πρὸς τὸν κύριον Π. Λασκαρίδην, εἰς Λονδίνον

Φίλτατε ἀδελφέ,

Καὶ ἄλλοτε μὲν πολλάκις ἐβεβαιώθην πραγματικῶς, ὅτι, «Νοῦς ὄρᾶ, καὶ νοῦς ἀκούει» καὶ τώρα δὲ ὄχι ὀλιγώτερον, διότι καὶ μετὰ τοσαῦτας ἡμέρας ἀπὸ τῆς αὐτόθεν ἐπιστροφῆς μου, νομίζω ὅτι βλέπω ἔμπροσθέν μου τοὺς ἐν Μαγγαστρίᾳ φίλους μου, τοὺς συναντῶ καθ' ὁδόν, καὶ τοὺς εὐρίσκω πανταχοῦ. Φαίνεται ὅτι εἶναι δύσκολον, διὰ νὰ μὴ εἶπω ἀδύνατον, νὰ μὴ αἰσθάνεται τις ὅ,τι ζωηρῶς ἐνετυπώθη εἰς τὸν νοῦν καὶ εἰς τὴν καρδίαν του.

Πόσον καλῶς ἔπραξα, ἀδελφέ, ἐλθὼν εἰς Μαγγαστρίαν! συναισθάνομαι ἦδη, ὅτι αἱ δυνάμεις μου ἀνενεώθησαν, ὅτι ἀνέλαβον ζωὴν, καὶ ὅτι εἶμαι ἱκανός, νὰ διατρέχω ἠπέιρους, καὶ νὰ ἀπαντῶ τὰς περιμενομένας με δεινάς

περιστάσεις. Ναί, φίλε, όταν φέρω κατὰ νοῦν, ὅτι καὶ εἰς αὐτὰ τοῦ παλαιοῦ κόσμου τὰ πέρατα ὑπάρχουσιν ἀδελφοί, ἀγαπῶντες εἰλικρινῶς καὶ τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὑπὲρ τῆς ἱεράς ἀληθείας καὶ ἀρετῆς ἀγωνιζόμενοι, ὅταν μανθάνω, ὅτι προβαίνουνσι καλῶς τὰ κατ' αὐτούς, τότε καὶ ἂν καθοπλισθῶσι πάντες οἱ ἐνάντιοι κατ' ἐμοῦ τίποτε βέβαια δὲν θέλουσι κατορθώσαι. Πόσον εἶμαι χρωστικῆς δι' αὐτὰ καὶ εἰς τοὺς ἐν Μαγγεστρία φίλους μου!

Ὅθεν σὲ παρακαλῶ νὰ τοὺς ἀσπασθῆς ἐκ μέρους μου, τοὺς φίλους ἀδελφούς Καβάφην καὶ Διληπτογλου καὶ πάντας τοὺς λοιπούς, καὶ αὐτοὺς τοὺς εἰσέτι μὴ συγκατατεθέντας. . . χαιρέτισε δὲ παρ' ἐμοῦ τὸν κύριον καὶ κυρίαν Σικαλιώτην καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν, τὸν κύριον Σκουλούδην κ.τ.λ.

Δὲν λέγω τι περὶ τῆς καλῆς καὶ ἀγαθῆς ἐκείνης Θεοσεβτικῆς οἰκογενείας, ἣτις τόσον ἐπεριποιήθη τὸν φίλον καὶ ἀδελφόν Σου, καὶ τὴν ὁποίαν εὐχομαι, νὰ συνοδεύσῃ καὶ ἄλλη, καὶ ἄλλη κ.τ.λ. διότι εἶμαι βέβαιος, ὅτι διδούς τὸ ἐσώκλειστον πρὸς αὐτήν, θέλεις τὴν εὐχαριστήσαι παρ' ἐμοῦ, θέλεις ἀσπασθεῖ καὶ τὸν καλὸν ἀδελφὸν τοῦ κυρίου Καβάφην, δὲν θέλεις λησμονῆσαι δὲ οὐδὲ τὸ μικρὸν, μικρὸν θεοσεβάκιον, ἀλλὰ θέλεις τὸ ἀσπασθῆ παρ' ἐμοῦ ἀδελφικῶς.

Ἄν μὲ φανερώσῃς ἐν καιρῷ διὰ τοῦ ἀδελφοῦ Σου Λασκάρους, ἣ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ Δ. Καραγιαννάκη εἰς Παρισίους, ὅτι ἐλήφθη ἀσφαλῶς ἡ ἐπιστολή μου αὕτη, θέλεις προσθέσει εἰς τὰς λοιπὰς καὶ ἄλλην χάριν εἰς τὸν φίλον καὶ ἀδελφόν Σου.

Θ. . .

Ἐν Λονδίῳ μγ. ἡ τὸ γ' τῆς Θ ἐνθεάδος.

Τὴν β' μεσοῦντος Ἐνθέου [18]30 Ἰουλίου 1843].

Πρὸς τὸν κύριον Γ. Π. Λασκαρίδην εἰς Μαγγεστρίαν.

ΣΗΜ. Λασκ. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουλίου 1843 ἤμην εἰς τὴν Μαγγεστρίαν, εἰς τὴν οἰκίαν μόνος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ μου Κωνσταντίνου, διότι ὁ θεῖός μου μετὰ τῆς οἰκογενείας του, εἶχε μεταβῆ εἰς τὸ Λονδίον δι' ἀλλαγὴν ἀεργου. Προσεκάλεσα τότε τὸν Θεόφιλον νὰ ἔλθῃ πλησίον μου διὰ νὰ ἴδῃ τὰ ἔργοστάσια τῆς πόλεως. Ἐδέχθη τὴν πρόσκλησίν μου—ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν μου ὅπου τὸν ἐφιλοξένησα. Κατόπιν δὲ τότε εἰς τὸ Chertam Hill—πλησίον τοῦ κυρίου Καβάφην. Ὁ κύριος οὗτος καὶ ἡ κυρία του, προσεκάλεσαν τὸν Θεόφιλον νὰ μεταβῆ εἰς τὴν οἰκίαν των, καὶ νὰ μένῃ παρ' αὐτοῖς. Ὁ Θεόφιλος κατ' ἀρχὰς ἐδίστασε νὰ δεχθῆ τὴν πρόσκλησίν, φοβούμενος μήπως μὲ δυσαρεστήσει, ἀλλὰ τὸν ἐβίασα νὰ μεταβῆ εἰς τὴν οἰκίαν τῶν συγγενῶν μου, λέγων αὐτῷ ὅτι ἐκεῖ θέλει εὔρει ὑποδοχὴν ἀδελφικὴν, καὶ ἀνάπαισιν πλειοτέραν (τῆς ὁποίας ἀνάγκην εἶχε διότι ὑπέφερε πολύ, ἂν καὶ προσεπάθει νὰ κρύψῃ τοὺς πόνοους του). Μετέβη ὅθεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κυρίου Καβάφην. Ἐκεῖ σχεδὸν ἅπασα ἡ Ἑλληνικὴ ἀποικία τὸν ἐπισκέφθη. Μίαν δὲ ἐσπέραν κατὰ πρόσκλησιν πολλῶν μᾶς ὠμίλησε περὶ «Υπάρξεις Θεοῦ», ἡ ὁμιλία του διήρκησε περὶ τὴν μίαν ὥραν, κατεγοητεύθημεν ἅπαντες.

Τὰ ἀναφερόμενα πρόσωπα ἐν τῇ ἐπιστολῇ του εἰσὶ :

Γεώργιος Καβάφης καὶ ἡ σύζυγός του, πρώτη ἐξαδέλφη τῆς συζύγου μου. Πέτρος ἀδελφὸς Γ. Καβάφην, Σταῦρος Λεομπάρδος Διληπτογλους, ὑπάλληλοί μου τότε.

Ὁ Θεόφιλος διέτριψεν εἰς τὴν Μαγγεστρίαν περὶ τὰς δέκα ἡμέρας, εἴτα ἀνεχώρησεν διὰ τὸ Λονδίον.

Ζητῶντας τὸν ἑαυτό του

Κι' ὁ ἴδιος δὲν ἤξερε ποιὸς ἦταν. Κι' ὁ ἴδιος δὲν μποροῦσε νὰ καταλάβῃ ποιὸς ἦταν ὁ ἀληθινὸς ἑαυτός του. Ἐβλεπε τὴν ὑπαρξή του μέσα στὴ ζωὴ νὰ ξεχωρίζῃ ἀπὸ τίς ἄλλες ἀνθρώπινες ὑπάρξεις, ἀλλ' αὐτῆς τῆς ὑπαρξῆς του τὴν ἀλήθεια δὲν μποροῦσε, ἂν καὶ προσπαθοῦσε ἀκατάπανστα, νὰ βρῆ. Στὴ ζωὴ του δὲν ἔκανε τίποτε ἄλλο παρὰ μιὰ ἀτέλειωτη προσπάθεια γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ γνωρίσῃ τὸν ἑαυτό του. Ἦθελε νὰ βρῆ ζητῶντας τὸν ἑαυτό του τὸν ἀληθινὸ φίλον καὶ σύντροφο τῆς ζωῆς του, τὸν παρήγορον καὶ ἐπικριτὴ ἀδερφό, πού νὰ τοῦ δείχνῃ τὸ δρόμο του. Ἐνας πόθος, μιὰ ἀκατανίκητη ὁρμὴ γιὰ νὰ μαθαίνῃ τὰ πάντα, νὰ ξεκαθαρίζῃ τὰ πάντα τὸν κυριαρχοῦσε. Τὸν πείραζε παράξενα καὶ νόμιζε πῶς ἦταν ἀνάξιο νάχη γιὰ κάτι συγκεχυμένες ἰδέες στὸ μυαλό του.

Ἦταν πλασμένος μὲ μιὰ δύναμι, ἀληθινὰ περίεργη, νὰ βλέπῃ μέσα τὸ βάθος τῶν πραγμάτων, νὰ τὰ ἀναλύῃ καὶ στὸ τέλος νάχη πάντα τὴν ἀληθινὴ εἰκόνα τους.

Χάρις σ' αὐτὸ ἱκανοποιοῦσε πολλὰς φορὰς τὸ μεγάλο του πόθο. Κι' ὅταν ἀκόμα ὁ πόθος του συντρίβονταν στὴν ἀδυσώπητη πραγματικότητα τῆς ζωῆς πού ἄπειρες φορὰς θέλει νὰ φυλάξῃ μονάχη τῆς τὰ μεγάλα μυστικά καὶ τότε, ἂν κι' ὁ πόθος καὶ τὸ αἰσθημα τῆς ἀποτυχίας τὸν πλήγωναν βαθεῖα, καὶ τότε προσπαθοῦσε νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν πόθο του λέγοντας μὲ τραγικὴ εἰρωνία: «ξεκαθάρισον ὅτι αὐτὸ δὲν ξεκαθαρίζεται».

Ἔτσι ζητοῦσε πάντα, καθὼς ἔλεγε, «νὰ ξεκαθαρίσῃ» τὸν ἑαυτό του. Ἦθελε νὰ ξεδιαλύῃ μέσα του τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀληθινοῦ ἑαυτοῦ του, τοῦ ἑαυτοῦ του. Τὸν ἄφινε ἐλεύθερον νὰ ἐκδηλωθῆ κι' ὕστερα ἀπὸ κάθε του ἐνέργεια ἀρχίζε τὴν ἐξέτασιν καὶ τὴν κριτικὴν. Κι' ἐβρισκε ἕναν ἑαυτό του. Σ' ἄλλες τῶν πράξεων οἱ ἔρευνοι ἐδειχναν ἕναν δεύτερον ἑαυτό του. . . Καὶ πλήθαιναν οἱ ἑαυτοὶ του μὲ τῆς ἔρευνοις κι' ἀθελά του, ὁ πόθος γιὰ τὴ γνώσιν τοῦ ἑαυτοῦ του γινόταν ἀγωνία. Μὲ ποιὸς ἀπ' ὄλους ἦταν ὁ ἀληθινὸς ἑαυτός του; Ποιὸς ἀπ' τοὺς ἀπειρους αὐτοὺς «ἑαυτούς» του ἦταν ὁ δικός του ἑαυτός; Ποιὸς ἄταν; Καθένας ἄνθρωπος, ἔβλεπε, νάχη τὸν δικόν του «ἑαυτό» νὰ τὸν ξέρῃ καὶ νὰ ζῆ μ' αὐτόν. Καθένας ἀπ' τοὺς ἄλλους θάνοιωθε τοῦ ἑαυτοῦ του τὴν πνοή. Μὰ αὐτὸς δὲν εἶχε δικόν του ἑαυτό; Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἑαυτοὶ του πού ἄλλαζαν κάθε τόσο καὶ δίχως σειρὰ μέσα του ἦσαν ξένοι, διαβατικοὶ πού περνοῦσαν ἀπὸ κ' ἰ γιὰ νὰ ξαναγυρίσουν ἴσως κάποτε, ἀφίνοντας τὸν στη φοβερὴ ἀγωνία νὰ νοιώθῃ ὅτι εἶναι δίχως ἑαυτό; Αὐτὴ ἡ τελευταία ἰδέα εἶχε καθίσει γιὰ καλὸ στὸ μυαλό του:—«ἀφοῦ ὅλοι οἱ «ἑαυτοὶ» μου περνοῦν καὶ φεύγουν ἐγὼ εἶμαι δίχως ἑαυτό. Δίχως καταφύγιον. Ἀφοῦ δὲ μπορῶ νὰ βρῶ ἡσυχία στὸν ἑαυτό μου, ἀφοῦ δὲ μπορῶ νὰ ἐμπιστευθῶ

στον εαυτό μου, γιατί δεν έχω δικό μου εαυτό, τότε γιατί να ζώ; Πολλοί, ίσως όλοι ζούν για να ικανοποιήσουν τον εαυτό τους, εγώ όμως για ποιόν απ' όλους τους εαυτούς μου ζώ αφού ο καθένας τους ζητάει και κάτι ξεχωριστό και δε δείχνει κανένα σημάδι ότι είναι αυτός ο πραγματικός εαυτός μου για να τον αγαλιάσω σφιχτά και είτε κακόν είτε καλόν να τον αγαπήσω, να τον αγαπήσω πολύ αφού θάνατο ο αληθινός εαυτός μου;»

«Έπρεπε να τελειώνω μιὰ για πάντα αυτή η αγωνία της άνοφελος και της άκαρπης έρευνας. Έπρεπε να πάρω μιὰ απόφαση. Κι' είχε βάλει μιὰ τελευταία προθεσμία για να μάθω τον εαυτό του. «Αν δεν ξεκαθαρίσω τους εαυτούς μου, είχε γράψει, ως της 15 Αυγούστου, θά πάρω μιὰ οριστική και ριζική απόφαση.»

* *

Μαυτές όλες της σκέψεις ξεκαθαρισμένες στο κεφάλι του, ο Γιάννης Περίδης κάθισε στο γραφείο του σπιτιού του. Ήταν η 15η Αυγούστου. Έβγαλε από το σερίτσο του ένα μεγάλο φάκελλο που'χε την πρωτότυπη επιγραφή «Πηγαί και βοηθήματα δια την ανεύρεσιν εαυτού». Εκεί μέσα βρισκότουσαν με θαυμαστή τάξη, σελίδες ημερολογίου που κρατούσε, μελέτες και άρθρα επιστημονικά και πολιτικά που'χε γράψει, ερωτικές επιστολές, που'χε γράψει και που'χε λάβει άλλες επιστολές, κρίσεις γιαυτόν η για τα έργα του, φωτογραφίες που δείχναν ώρισμα αξιωσημείωτα γεγονότα της ζωής του κι' ότι άλλο μπορούσε ν'ίχη κάποια άμεση η έμμεση σχέση με της έκδηλώσεις εκείνες που δείχνουν τον εαυτό μας.

Κύτταξε σκεπτικός ολόκληρο αυτόν τον φάκελλο. Μέσα κεί ήταν η ζωή του. Ξεφύλλισε όλες αυτές της «πηγές και βοηθήματα» με κάποια ακαθόριστη ουμπάθεια. Οί τέσσερες τελευταίοι μήνες που'χαν περάσει δίχως να δῆ το φάκελλό του, του φαινότουσαν σαν χρόνια..... Και τότε όπως και σήμερα είχε καταλήξει να πάρη μιὰ απόφαση. Είχε μελετήσει προσεχτικά το φάκελλο δίχως να βρη σε κανέναν απ' όλους αυτούς τους εαυτούς που διέθυναν τη ζωή του εκείνον, τον ποθητό, το δικό του εαυτό. Κι' έδωσε την τελευταία τετράμηνη προθεσμία. Και σήμερα πάλι εμπρός στο φάκελλό του. Μηχανικά έρριξε μιὰ ματιά στο ημερολόγιό του κι' άσυναίσθητα διάβασε «είμαι δυνατός νοιώθω μέσα μου να ξεχειλίξη η δύναμη. "Οτι θελήσω θά γίνη. "Αρκεί να θελήσω και να διενθύνω εκεί όπου θελήσω τη δύναμή μου. "Ο σημερινός μου άγωνας στο δικαστήριο ήταν μεγάλος αλλά νίκησα. "Ολοι θαυμάζαν τη δύναμή μου. "Εγώ τη νοιώθω δεν τη θαυμάζω. "Ο θαυμασμός δεν είναι για τους δυνατούς. Για τους δυνατούς οί άγώνες, οί ευγενικές πράξεις, οί μεγάλοι έρωτες.....» Δεν διάβασε πάρα κάτω. Ξεφύλλισε..... ένα σχέδιο επιστολής βρέθηκε μπροστά του έγραφε «... νά'ξερεις πώς πονούσα σήμερα. Πώς γέμισαν δάκρυα τα μάτια μου. Πώς η καρδιά μου σπάραξε κι' ο ύπνος έφυγε όλη τη νύχτα από κοντά μου.... Γύριζα σπιτι, τη νύχτα άργά. Σε μιὰ γωνιά του δρόμου μιὰ γρηούλα. Δεν μιλούσε, δε ζητούσε βοήθεια. Τα άσπρα της μαλλιά ήταν ανακατωμένα. Καμπουριασμένη έμενε ακίνητη. Και στη μορφή της ήταν χυμένος ένας πόνος βουβός, ένα σιωπηλό παράπονο, μιὰ γλυκειά πίκρα.... Τα μάτια της δεν κλαίγαν, δεν ήταν σκοτεινά και θυμωμένα. Μονάχα φώτιζαν δειλά τον πόνο της μορφής της.....» Δάταν περιττό να το διαβάση ως το τέλος. Τώ'χε διαβάσει τόσες φορές.....

Τού'ρθε να κλείση το φάκελλο αλλά κάτι τον έμπόδιζε. Σκέφτηκε ότι ήταν κι' ή μέρα για την «οριστική και ριζική απόφαση», και συνέχισε το κύτταγμα. Μπροστά του ήταν κάποιο επιστημονικό περιοδικό έκρινε κάποιο

έργο του: «Ο κ. Περίδης αποτελεί ιδιαίτερας αξίας επιστημονική προσωπικότητα. Εκείνο το όποιον διακρίνει το μέχρι τούδε έργο του είναι η έντελής άφοσίωσίς του προς την επιστήμη. Ολόκληρος η προσωπικότης του ταυτίζεται μετά του επιστημονικού έργου του. Η επιστήμη είναι δι' αυτόν μέσον και σκοπός. Αυτή τον κυριαρχεί και δι' αυτήν θυσιάζει τα πάντα. Πάσα έξω της αληθούς επιστημονικής έρεύνης επίδρασις, πάν ότι δεν φέρει την σφραγίδα του καθαρώς επιστημονικού είναι μακράν του έργου του...» όταν γράφτηκε η κριτική του φαινόταν τόσο ταιριαστή με τον εαυτό του. Τα πάντα για την επιστήμη και με την επιστήμη. Μα ύστερα από λίγο ένας άλλος εαυτός του κυριάρχησε και τον έκανε να γράψη της παρὰ κάτω γραμμές σένα άρθρο του που βρισκόταν κι' αυτό στις «Πηγές». «Η δράση είναι το πρωταρχικό και το απαραίτητο για τη ζωή. Η γνώση όσο μεγάλη κι' όσο πλατειά κι' αν είναι δεν πρέπει να χρησιμεύη παρὰ για ένα ύπόβαθρο της δράσης. Η δράση είναι η ζωή. Η πολιτική σαν μιὰ πλατειά έννοια πρέπει να'ναι ο σκοπός καθενός ανθρώπου. Η μεγάλη γνώση γεμίζει με σκεπτικισμό και σκοτώνει τη δράση—τη ζωή».

Σηκώθηκε απότομα κι' άφισε το διάβασμα. Τι θά τον ώφελούσε; Σε κάθε στιγμή της ζωής του ήταν ειλικρινής με τον εαυτό του. Αλλά ο εαυτός του άλλαζε κι' έτσι η ένότητα της ζωής του ήταν συντριμμένη. Δεν υπήρχε συνέχεια έξωτερική μα πιότερο συνέχεια έσωτερική. Η δύναμη, η αδυναμία, η αγάπη, το μίσος, η ευγένεια, η κτηνωδία, ο έρωτας, η άδιαφορία, η συμπόνοια η σκληρότης, όλα αυτά δείγματα καθενός εαυτού του, κυριαρχούσα για λίγο μέσα του για να άφισουν τη θέση τους σ' άλλα και σ' άλλα αισθήματα και να διαιωνίσουν το φαύλο κύκλο του εαυτού του χωρίς να χαράξουν τα όρια του αληθινού εαυτού του. Τι θά γινόταν; να μείνη στη ζωή δίχως εαυτό; να'ναι πάντα μόνος χωρίς κανένα φίλο, χωρίς συντροφιά του αληθινού εαυτού του; η..... Η σκέψη του θανάτου είχε περάσει πολλές φορές από το μυαλό του δίχως να τον ταραξή. Είχε πεισθεί ότι δεν ήταν τίποτα άλλο παρὰ ένα φυσικό γεγονός που ώρισμένα κάποτε θά έρχότανε. Τι σήμερα τι αύριο! Τότε μόνο η ζωή θά'χε σημασία όταν τη σημασία αυτή την έδινε ο φορέας της. Ο εαυτός του... Να πεθάνη. Έτσι θά γλύτωνε μιὰ για πάντα από τις μάταιες έρευνες για να βρη τον άνυπαρξο εαυτό του. Γιαυτό άξίζει κανέναν να πεθάνη. Αν έβρισκε άνότητες αυτοκτονίες για τον έρωτα, για τη φτώχεια κλπ. ήταν γιατί δεν είχαν βαθύτερο περιεχόμενο. Νόημα. Να αυτοκτονήση όμως κανέναν γιατί δεν βρήκε τον εαυτό του, γιατί δεν μπόρεσε να γνωρίση το αληθινό είναι του παρουσιάζεται σαν κάποια ευγενική διαμαρτυρία στη ζωή και σαν μιὰ άνώφελη ίσως, αλλά τελειωτική προσπάθεια για να βρη άλλου τον άγνωστο η άνυπαρξο αληθινό εαυτό του.

Να πεθάνη.. Μιὰ σκέψη του πέρασε. Ήταν βέβαιος πώς έπρεπε να πεθάνη; Απάντησε βιαστικά. Έπρεπε να πεθάνη. Η ζωή δίχως εαυτό δεν αξίζει. Φρικτό να ζῆ με την αγωνία. Αλλά κάποια φωνή, ίσως άλλου εαυτού του, τον ρώτησε.—Είσαι βέβαιος ότι πρέπει να πεθαινη όποιος δεν έχει μόνιμο εαυτό; Κόμπιασε να απαντήση.—Νομίζω... πώς είμαι βέβαιος. Άλλ' η φωνή δεν ήθελε να τον άφιση.— Τι φοβερή μονοτονία, ψιθύρισε, τι άνιερή πλήξη θά'τανε να'χης κι' εσύ έναν μονάχα εαυτό... Και μάλιστα ακόμη θλιβερότερο να μην μπορής ποτέ να τον αλλάξης, να φύγης μακριά απ' αυτόν και τα ζητήσης να ξεχαστής. Ποτέ σου δε θά'νοιωθες έλευθερία. Κάθε στιγμή κάθε λεπτό ο ίδιος μονότονος εαυτός σου θά σάκολουθούσε παντού και με την μονοτονία του θά σέπνιγε. Θά'ξερεις κάθε τι από τον εαυτό σου!

κάθε του κίνηση κάθε του απόφαση θά σουταν γνωστές. Θάταν άχαρη ή ζωή σου μαυτόν. Θά ήσουνα μηχανή. Τό άγνωστο στην ανθρώπινη ζωή παίζει τόν πρώτο ρόλο. Ίσως νά δικαιολογή την ανάγκη της ζωής ό πόθος της κατακτήσεως του άγνωστου. Τό άγνωστο είναι άληθινή τροφή. Η άμφιβολία πού τό άγκαλιάζει είναι ή γλύκα της ζωής.... Ποθείς τη νέκρα, τό θάνατο, όταν ζητάς νά βρής ένι δικό σου έαυτό. Λές πώς δέν έχεις έαυτό. Άλλά είσαι βέβαιος γιαυτό.

Η τελευταία φράση άντηχοῦσε ζωηρά μέσα του. «Είμαι βέβαιος ότι δέν έχω έαυτό;» Έμεινε πολύ ώρα σκεπτικός...

Ξαφνικά πήρε την πέννα κι έγραψε βιαστικά στα φύλλα του ήμερολογίου του. «15 Αυγούστου. Σήμερα ύστερα από μακρού άσκέψη ξεκαθάρισα. Δέν ζητάω πιά νά βρω έαυτό δικό μου. Έχω. Ο έαυτός μου είναι τό σύνολο των έαυκών μου. Όλοι τους άν και φαίνονται ό καθένας χωριστός και ξένος από τους άλλους άποτελοῦν μιá ένότητα. Ημouνα τρελλός πού ζητούσα νά σπάσω την άλυσίδα του έαυτού μου, για νά άναγορεύσω ένα κρικάκι της για άληθινό και μόνιμο έαυτό μου. Η άλυσίδα των έαυτών μου πού με ζώνει είναι στο σύνολό της ό μοναδικός έαυτός μου. Μαυτόν θά ζήσω. Τέλειωσαν για πάντα οι έγνοιες και οι άγωνίες για νά τόν γνωρίσω. Όπως είναι, είναι δικός μου. Είναι ό οδηγός μου. Σ' αυτόν θά βρω τη χαρά, τό φίλο, τό σύντροφο. Έαυτέ μου σ' είχα παραγνωρίσει. Με συγχωρείς. Μέσένα θά άγκαλιάσω και τους έαυτούς των άλλων. Χάρις στην ποικιλία σου θά μπορέσω νά νοιώσω πιό κοντά τους άλλους και νά τους άγαπήσω πιό ειλικρινά. Και στο κάτω κάτω υπάρχουν και καλύτερες άσχολίες από τό νά προσπαθής πάντα νά γνωρίσης τόν έαυτό σου. Ούκ έρεύνα πάντα και πολλά λαθείν καλόν.» Έκλεισε ύστερα με γαλήνη τό φάκελλο. Μένα τσιγάρο στο στόμα βγήκε από τό σπύτι του μουρμουρίζοντας εύθυμα. "Ας πάω σένα θέατρο ποικιλιών για νά γλεντήσω εις ύγειάν του «ποικίλλου» έαυτού μου.

Γ. Δ. ΔΑΣΚΑΛΛΗΣ

ΚΙ' ΟΜΩΣ...

Κι' όμως θά χωριστοῦμε μιá φορά και θάμαι γώ για σένα κάτι ξένο κάτι πού σοῦδωσε μιá πρόσκαιρη χαρά κι' είν' από χρόνια τώρα πεθαμμένο.

Στό διάβα σου κι' άν τύχει νά με δεις τό ξέρω θά γυρίσεις τό κεφάλι και θά τραβήξεις δίχως νά σταθείς άδιάφορη τό δρόμο σου και πάλι.

Πιό κεί θ' αναπολήσεις τά παλιά κι' ίσως στενάξεις μά θά σφίξεις την καρδιά σου θάμ' ένας ήχος πιά μουντός στη σιγαλιά π' άτάραχη θά ρίχνεις τη ματιά σου.

Και θά σβυστώ κι' από τη μνήμη σου γιατί γιατί θάν' άλλος πιά κοντά σε σένα, γιατί, γιατί' είναι ή μοίρα μου αυτή νά φεύγει κάθε άγαπητό σε μένα.

ΜΙΜΗΣ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΒΑΦΗΣ

Με τις πρώτες μέρες της άνοιξης μάς έφεραν από την Άλεξάνδρεια τό μήνυμα πώς πέθαν' εκεί, έπειτα από μιá βρασιανιστική άρρώστεια ό ποιητής Καβάφης. Έσθυσε σιγά-σιγά στην άγαπημένη του «πολιτεία» την Άλεξάνδρεια, όπως την έλεγε, αφού τό πέρασμά του άφισε στην ποίησή μας και γενικά στην λογοτεχνία μας βαθειά χαράκις.

Τό έργο του, τόσο μεγάλο και τόσο δύσκολο για ν' αναλυθή, έγινε αίτια νά γραφτούν πολλά.

Πραγματικά ό Καβάφης στάθηκε άνάμεσά μας κάτι σά ξεχωριστό, κάτι πραγματικά άνώτερο πού χρειάζεται κριτές δυνατούς πού νά κατάλαβαν τό βαθύ έργο του και τη σημασία πούχει στη λογοτεχνία μας. Γι' αυτό σε πολλούς άκόμα τό έργο του είναι δυσκολονόητο και σε πολλούς γεννιούνται έρωτήματα πάνω σ' αυτόν, πού είναι δύσκολο νά δοθη άπάντηση. Και κείνοι άκόμα πού φαντάζονται πώς τόν έννοιωσαν και κείνοι πέφτουν έξω, εκτός από λίγες εξαιρέσεις, όπως σωστά λέει ό Παπατσώνης στη «Συμβολή σε κριτική του έργου του Καβάφης»... πώς έμεις όλοι είμαστε οι άνίδεοι Άντιοχείς κι' έμεις όλοι διαβάζομε τό έργο του Έμονίδη. Δηλαδή πώς είμαστε οι άμύητοι...» Και σ' άλήθεια είμαστε οι άμύητοι, γιατί για νά νοιώση κανένας τόν Καβάφη, πρέπει νά μυηθή στα μυστικά της τέχνης του. Τά τραγούδια του, πού μάς άφίνει σπαρμένα δώ και κεί είναι σά μιάν όασι μέσα στη σειρά των ποιημάτων. Ίσως τό ξεχωρο, τό ιδιόρρυθμο πού έχουν νά τραβά, γιατί πραγματικά τά ποιήματα του Καβάφη έχουν κάτι πού και κείνον άκόμα πού δέν νοιώθει από ποίηση τόν τραβούν και τόν μαγεύουν με τη μουσικότητά τους.

Τόσο ξαφνιάστηκε όλοι, πού, όταν παρουσιάστηκε ό Καβάφης — τί λέω, άκόμα και τώρα υπάρχουν μερικοί, ξαφνιασμένοι από τό ιδιόρρυθμό του ύφος— άναρωτήθηκαν άν είναι ποιητής ή όχι. Πόσο λάθεψαν νά σκεφτούνε και νά σκέφτονται ένα τέτοιο πράμμα! Σήμερα πάνω σ' αυτό δέ χωράει συζήτηση, οι περισσότεροι, άν όχι όλοι, τόν δέχονται για τέτοιο πού πραγματικά είναι. Ο Καβάφης είναι ποιητής πραγματικός μ' όλη τη βαρύτητα της λέξης. Μήπως και για τόν Κάλβο, έναν από τους καλλίτερους ποιητές μας, πού δέν τόν είχαν καταλάβει έξ αιτίας της ιδιότυπης γλώσσας του δέν είπαν τά ίδια;

Άν άφίσουμε τά ποιήματά του πούχουν ιστορικό περιεχόμενο ή πού άνάμεσά τους μπάζει ιστορικά πρόσωπα της λαμπρής εκείνης εποχής του Έλληνισμού, της Άλεξανδρινής, σ' εκείνα πού παρουσιάζεται μόνος του, με τά πάθη του, με την άπαγοήτευσί του για τόν κόσμο, με τό παράπονό του, με τις γνώμες, φαίνεται ή πραγματική του δύναμη. Μ' αυτό δέ θέλω νά πώ πώς τά ποιήματά του πούχουν ιστορικό περιεχόμενο είναι κατώτερα σε ποιόν από τά άλλα. Άπεναντίας ή δύναμη του Καβάφη στα ιστορικά του ποιήματα παρουσιάζεται τόσο ζωηρή πού νομίζεις πώς βλέπεις όλοζώντανα μπροστά σου εκείνα πού γράφει στο χαρτί. Στο «Συνοδεία του Διονύσου» άίφνης φαντάζεσαι πώς βλέπεις τό άνάγλυφο πούκανε ό Δάμωνας και στο «Περιμένοντας τους Βαρβάρους» πού καθώς δέχονται πολλοί είναι ένα από τά άρτιότερα και πιό παραστατικά.

Ο Καβάφης δέν είναι μόνο ποιητής, είναι και ιδρυτής μιáς νέας ποίησης με την πρωτοτυπία πού μονάχα αυτόν χαρακτηρίζει. Άπ' όλους διαφέρει και μονάχα μπορεί νά πη κανείς πώς έχει άναλογίες με τόν Κάλβο.

Σε πολλά ποιήματά του βλέπεις εκείνο πούπα παραπάνω. Μέσα στο ποιήμα του, μέσα στο επεισόδιο που γίνεται βγάζει ένα συμπέρασμα, βγάζει μια κρίση που την λέει άλλοτε σκεπαστά κι' άλλοτε ξάστερα σά στο «Μάρτιας είδοι»

Τά μεγαλεία να φοβάσαι, ω ψυχή.
Και τις φιλοδοξίες σου να υπερνικήσης
αν δεν μπορείς με δισταγμό και προφυλάξεις
να τες ακολουθήεις

*Από τούτα και άλλα μπορεί να βγάλει κανείς γενικότερες γραμμές για το έσωτερικό του ποιητή, την εικόνα του. Εκεί όμως που φαίνεται καθαρά τι έχει μέσα της ή ανύσχηχη ποιητική του φύση, είναι στα ποιήματά του που δεν έχουν περιεχόμενο ιστορικό. "Αν και η διαίρεση αυτή δεν είναι καλή, γιατί τέτοιο πράγμα δεν υπάρχει. Ο Καβάφης είναι ένας σ' έλο του τ' έργο. Θάθελα να μπορούσα μέσα από τα ποιήματά του να ξεχώριζα, να διαχωρίζα τον άνθρωπο, το χαρακτήρα του Καβάφη. Είναι δύσκολο τούτο, μα θα προσπαθήσω να τον δώσω έπως τον γνώρισα και τον νοιώθω.

Μέσα στη ψυχή του υπάρχει μια μυστικοπάθεια, υπάρχει κάτι σά μόνωση, είναι χωρισμένος από τούς άλλους γιατί δεν τον έννοιωσαν, γιατί τον παρεξήγησαν τ'ο λέει άλλωστε:

μεγάλα και ύψηλά τριγύρω μου έκτισαν τείχη
ή παρὰ κάτω στο ίδιο:

ανεπαισθήτως μ' έκλεισαν α' τ'ο τον κόσμο έξω (Τείχη)

Είναι τ'ο συνηθισμένο που γίνεται στις μεγάλες ψυχές.

"Ενας ίσως λόγος που δρέθηκε σ'ε τέτοια θέση ο Καβάφης είναι ο έρωτισμός του, που μέσα στα ποιήματά του έχει μεγάλο μέρος κι' επίδραση. Γιατί παραξενεύονται, στη Σαπφώ δε συμβαίνει τ'ο ίδιο; Πάνω σ' αυτό και στην επίδρασή του στη ποίηση τ'ο Καβάφη δεν θά πω τίποτα, έχουν γράψει πολλά άλλοι.

"Όπως είπα έχει μέσα του την απαγοήτευση, ή μόνωση τ'ον βασανίζει ένω ή φύση του είναι άλλη. Η μονοτονία τ'ον πλήττει, τ'ον κάνει να βαριέται όλα. Και καταντ'α τ'ο αύριο πιά σ'αν αύριο να μ'η μοιάζει, ή άλλου στο ίδιο: (Μονοτονία).

Τήν μιάν μονότονη ήμέρα άλλη
μονότονη, απαρ'άλλαχτη ακολουθεί...

Έξ άλλου ο αποκλεισμός του αυτός από τ'ον κόσμο τ'ο δώκε τ'η λεπτή του ειρωνία που είναι ένα του χαρακτηριστικό. Κάνει όμως χρήση με προσοχή σ'α να φοβάται μ'η βλάβη κανένα και μ' αριστοκρατική αλήθεια φινέτσα. Χαρακτηριστικό τ'ο Καβάφη ακόμα είναι που δε ζητάει άλλο παρὰ τ'ην αφάνεια, τ'η λήθη, ίσως αφού τ'ον παραγνώρισαν δεν καταδέχεται να τ'ον προσέξουν. Για τ'ο χαρακτήρα του ακόμη είναι διαφωτιστικό και τ'ο κάτω ποίημά του: «Όσο μπορείς».

Κι' αν δεν μπορείς να κάνης τ'η ζωή σου έπως τ'ην θέλεις
τούτο προσπάθησε τουλάχιστον
έσο μπορείς: μ'η τ'ην εξευτελίζεις
μ'ες τ'ην πολλήν συνάφεια τ'ο κόσμου
μ'ες στις πολλές κινήσεις κι' έμιλίες.

"Αληθινά σοφά λόγια. "Αν μπορούσαμε να τ' ακολουθούμε:

Παντ'ο έτι τ'ο Έλληνικό τ'ο θεωρεί τέλειο. Τ'ο θεωρεί σ'α κάτι πετυχημένο. "Ο σεβασμός του στη θρησκεία αφίνει να φαίνεται. «Στ'ην εκκλησία:»

Τ'ην εκκλησία αγαπ'ω—τ'α εξαπτέρυγά της

τ'α φ'ωτα, τ'ες εικόνες της, τ'ον άμβωιά της,

τ'ες μεγαλοπρεπείς τ'ων ιερών παρουσίες.

"Ο νο'ς μου πιαίνει σ'ε τιμές μεγάλες τ'ης φυλής μας
στ'ον ένδοξό μας Βυζαντινισμό.

—"Ω γ'η τ'ης 'Ιωνίας, σ'ένα αγαπο'ν ακόμη

σ'ένα ή ψυχές των ένθυμούνται ακόμη.

—Οί Έλληνες (οί Έλληνες!) να τ'ον ακολουθ'ουν,

μ'ητε να κρίνουν ή να συζητ'ουν·

μ'ητε να εκλέγουν πιά, ν' ακολουθ'ουνε μόνο ("Ηρώδης).

Και τέλος τ'α χρόνια περνο'νε πιά, ο Καβάφης έσο πηγαίνει σ'ύνει, ο χρόνος που φοβάται πλησιάζει, τ'ον φοβίζει. Και κείνος

. . . Έξηγτημένος και κυρτός
σακατεμένος απ' τ'α χρόνια κι' από καταχρήσεις
σιγά θαδίζοντας διαβαίνει τ'ο σοκάκι. (Πολύ σπανίως).

Και με αληθινό παράπονο λέει:

. . . μελετ'α

τ'ο μερτικό που έχει ακόμη αυτός στα νει'ατα.

"Άλλο δεν μένει πλησιάζει πρ'ος τ'ην «κόχη», τ'ον τάφο. Τ'ο τελευταίο που άφ'σα είναι από που δρμήθηκε να γράψη, να δημιουργήση κατ'α τέτοιον τρόπο Δέν θά π'ω τίποτα. Τ'ο λέει σ' ένα ποίημα:

μέσα στ'ον έκλυτο τ'ης νεότητός μου βίο
μορφόνονταν βουλές τ'ης ποιησεώς μου
σχεδιάζονταν τ'ης τέχνης μου ή περιοχή.

Γι' αυτό ο έρωτισμός του παίζει σπουδαίο ρόλο στα τραγούδια του. "Όσο περισσότερο διαβάσεις τ'α ποιήματα τ'ο Καβάφη τόσο σ'ε τραβ'ανε, σ'ε κανουν να νοιώσης τ'ο νόημά τους, σ'ε π'ανε σ'ε κείνους τ'ους κόσμους που πλανιέται ο δημιουργός τους. Η στρωτή δμορφή τους γλώσσα δίχως περίσσια στολίδια, απλή και μετρημένη φαντάζει μέσα στο στίχο και ζωντανεύει δίνοντας πραγματική πνοή στ'ους ανθρώπους του, στ'ον ίδιο τ'ον Καβάφη με τ'α ανθρώπινά του πάθη, με τ'ην πολύτροπη ψυχοσύνθεσή του. Είναι βέβαια ή γλώσσα του λίγο διαφορετική, μα είναι τέτοια για να δίνη π'ο καλά τ'ο νόημα, για να μ'η τ'ον δεσμεύει σ' εκείνα που θέλει να γράψη. Γι' αυτό ή λέξεις μέσα στα ποιήματά του πέρνουν άλλη έννοια, τ'ους μένει μ'ια σημασία δική του και για τ'οτο είναι δυσκολονόητος. Εκείνος που θά τ'ον διαβάση πρέπει να ψάξη να βρ'η τ'η σημασία που θέλησε ο Καβάφης. "Ακόμα επάνω σ' αυτό κάνω και μ'ια άλλη σκέψη. "Όταν διαβάζω ένα ποίημα ή γενικότερα ένα λογοτεχνικό κομμάτι, θέλω μέσα στις γραμμές του να μ'η κάνη να φέρω στο μυαλό δέκα, είκοσι σκέψεις, συλλογισμούς, έσπου να βρ'ω εκείνο που θέλη να π'η ο συγγραφέας του. Θέλω ή δυο γραμμές που θά διαβάσω να βασανίσουν τ'ο μυαλό μου. Αυτό μονάχα είναι πνευματική απόλαυση με πραγματικό κέρδος. Γιατί εταν διαβάσει κανένας ένα απλό, στρωτό, ένα καλογραμμένο κ'ατι, έστω και μ'ια έφημερίδα, ξεκουράζεται ίσως, αλλά που είναι ή πνευματική του ευχαρίστηση: Τ'α τραγούδια τ'ο Καβάφη τ'όχουν

αυτό σέ μεγάλο βαθμό, σ' αναγκάζουν νά σκεφθῆς, νά βασανίσῃς τὸ μυαλό σου γιὰ νά δῆς ποῖ εἶναι τὸ πραγματικό, ποῖ εἶναι ἐκεῖνο πού θέλησε.

Ἐνα ἀπὸ κεῖνα τὰ ποιήματα πού μπορεῖ νά πῆ κανένας πὼς εἶναι πραγματικὸ στολίδι, ἀριστουργήμα μέσα στ' ἄλλα, εἶναι τὸ «Μύρης Ἀλεξάνδρεια τοῦ 340 μ.Χ.». Περουσιάζονται ἀντιθέσεις δυὸ ἀνθρώπων, δυὸ κόσμων, δυὸ Ἰσραηλίων μετέωρα δύναμη καὶ τόση βαθυστόχαστη πνοή, πού φέρνουν τὸ ποίημα τοῦτο μαζί με τὸ «Περιμένοντας τοὺς βαρβάρους» στὴν πρώτη γραμμῆ.

Ὁ εἰδωλολάτρης πού πάει νά δῆ τὸν πεθαμμένο φίλο του, Χριστιανό, γιὰ τελευταία φορὰ καὶ λέει τὰ κάτω λόγια :

Ξένος ἐγώ, ξένος πολὺ ἐννοιωθα, κιόλα
μιὰ ἀμφιβολία νά με σιμώνει ! μήπως εἶχα γελασθεῖ
ἀπὸ τὸ πάθος μου καὶ πάντα τοῦ ἤμου ξένος.

ἢ παρακάτω :

Πετάχτημα
. πρὶν ἀλλοιωθῆ
ἀπ' τῆ Χριστιανωσύνη τους ἢ θύμηση τοῦ Μύρη.

Μήπως δὲν συμβαίνει τοῦτο συχνότατα στὴ ζωὴ μας.

Ὁ Καβάφης ἔγραψε μὲ θέμα πολλὰς φορὰς ἱστορικὸ, μὲ πρόσωπα πραγματικὰ ἢ φανταστικὰ μὰ πού ἀνήκουν ὅλα σὲ μιὰ καὶ τὴν αὐτὴ περίοδο, τῆς ἱστορίας. Στὴν Ἀλεξανδρινὴ ἐποχῆ. Κι' ἀπὸ τοῦτο πῆρε καὶ τὸνομα, πὼς εἶναι Ἀλεξανδρινὸς ποιητής. Στὴν ἐνδοξὴ ἐκείνη ἐποχῆ μιὰς πολιτισμένης χώρας γυρίζει καὶ τὴν ζωντανεύει με τὰ ποιήματά του. Τοῦτο δὲν εἶναι καὶ μεγάλη ἀκριβολογία, μήτε τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ του, ἀγαποῦσε τὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ διάλεξε μιὰ ἀπὸ τίς πρὸ ἐνδοξῆς σελίδες τῆς ἱστορίας τῆς, ἴσως καὶ ἀπὸ κλίση ψυχικὴ θέλησε νά τραγουδήσῃ τὴ ζωὴ, τὴν ἀφροντῆ τῆς δοξασμένης πόλης τῶν Πτολεμαίων.

Μέσα σ' ἐκεῖνους πού γράψανε στὴ γλῶσσα μας ποιήματα, ὁ Καβάφης νομίζω πὼς εἶναι στὴν πρώτη γραμμῆ. Φαντάζει ἴσως στ' ἀνάστημα με τὴν Σαπφώ καὶ τὸν Ἀλκαῖο, με τὸν Κάλβο καὶ τὸ Σολωμό. Πρέπει τώρα νά νοιώσουν ὅλοι τὴν ἀξία του καὶ τὸ μεγάλο του ἔργο. Δὲν πρέπει νά ὑπάρχουν μορφωμένοι Ἕλληνες πού νά μὴν καταλάβουν πὼς ὁ Καβάφης εἶναι μιὰ μεγάλη δόξα μέσα στὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ πὼς τὸ ὄνομά του μᾶς τιμᾷ κι' ἔρχεται στὴν πρώτη γραμμῆ τῆς Ἑλληνικῆς διανόησης.

Ε. ΚΟΥΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΡΑΓΟΥΔΑΚΙ

Νά περπατᾶμε οἱ δυὸ μας
στὴν ἀκροθαλασσιά,
νά νιώθουμε τὰ ὠραῖα
καὶ τίποτ' ἄλλο πιά...

Τὰ μάτια σας γλυκειά μου
καθὼς θε νά φιλῶ,
θὰ λυώνουν ἀπ' τὴ ζήλια
τ' ἀστέρια στὸ γιαλό !..

Γ. Δ. ΚΑΣΟΛΑΣ

ΠΕΡ' ΑΠ' ΤΗ ΝΥΧΤΑ

Κάτι μᾶς βάραινε, μᾶς ἔπνιγε . . .
Μπορεῖ κι' ἡ μέρα πού θολώνει,
μπορεῖ τὸ βράδυ πού σιμώνει,
μπορεῖ τὸ ρόδο πού μυρώνει
τὴ μοναξιά πού μᾶς ἐνώνει . . .
Ἄχ ! πὼς μᾶς βάραινε ! Μᾶς ἔπνιγε !

Τότε μιλήσανε τὰ χεῖλη σου
τὰ σφαλιχτὰ με τὴ σιωπὴ τους
κι' εἶπαν τὸν πόθο τῆς σιωπῆς τους :
— Ἀπόψε—θαῦμα!—θὰ πεθάνωμε
κι' οἱ δυὸ μαζί...Κι' ὅλα τ' ἀστέρια
δάκρυα θὰ χύνουνε στὰ χέρια,
στ' ἀκίνητα, χλωμά μας χέρια,
πού πλέχθηκαν ἐρωτικά.

Ἀπόψε—θαῦμα!—θὰ πεθάνωμε
μαζί...Τριγύρω τὰ λουλουδία
τὰ μυρωμένα τους τραγούδια
θὰ λέν,—ἀλλόκοτα τραγούδια!
δάκρυα κρυστάλλινα κι' αὐτά...

Δάκρυα τραγούδια πνιγερά,
λυγμοὶ ἀπὸ πόνο καὶ χαρά,
—τοῦ χρόνου ὁ πόνος κι' ἡ χαρά!
Μὰ ἐμεῖς κι' οἱ δυὸ σὰ θὰ πεθάνωμε
στὴ μαγεμένη τὴ νυχτιά
στ' Ἀχρονό μέσα θ' ἀνασάνωμε!

ΣΙΩΠΗ

Σωπαίναμε κ' ἦταν βαρειά, βαρειά ἡ σιωπὴ μας,
σὰν κλάμμα πού δὲ θέλει νά ξεσπάσει...

Βαρειά κοιλιὰ πού θὰ ξεράσῃ
νεκρὸ παιδί στὴν ἄτεκνη ψυχὴ μας...

Σιωπὴ πού μᾶς χωρίζει,
σιωπὴ φριχτὴ, φριχτὴ...

Σώπα ! κ' ἡ λέξη πού θὰ βγῆ
—ἄλλοι μας! — δὲ θὰ μᾶς λυτρώσει.

Σώπα ! Σπασμένο τὸ βιολί
καὶ τὸ δοξάρι ὄρφανεμένο,
ὄρφανεμέν' ὅ,τι κι' ἂν πῆς,
παιδί τῆς ἄγονης σιωπῆς...

κ' εἶνε μακρὰ—σὸσο μακρὰ!—τ' ὄνειρεμένο
μοτίβο π' ὄλος περιμένω
κάποιο ξελάφρωμα νά στίση
στὶς ἄρρωστὲς μας τίς ψυχές...

Μακρὰ ἀπὸ Σᾶς τέτοιες σιωπές !

ΔΗΜ. ΑΠ. ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗΣ

Μιά συνάντηση

Τὰ πόδια του μέσ' ἀπ' τὰ τρύπια παπούτσια βγάζαν φωτιές κι' ἕνα μούδιασμα τοῦκανε τὸ κορμὶ βαρὺ σὰ μολύβι. Ἡ κίνηση πού τὸν τριγύριζε τοῦ φαινόταν σὰν ἀχνὸς πολὺ μακρυνὸς κι' ὅμως ἀρκετὰ ἐνοχλητικός. Εἶχε ἀπόλυτη ἀνάγκη ἀπὸ λίγη ξεκούραση μὴ ἦταν τόσο ἔξαλλος ὥστε θάθελε νὰ περπατᾷ, νὰ περπατᾷ... μέχρι πού νὰ πέση στὸ τέλος ἀναίσθητος, χωρὶς νὰ νοιώθῃ καὶ νὰ πονῇ πιά. Μόνο στὴν ἀνυπαρξία βρῖσκει κανεὶς τὴν εὐτυχία, φιλοσοφοῦσε, ἡ ζωὴ δὲν ἔχει γιὰ τοὺς φτωχοὺς κανένα νόημα... Κάπου ἐντελῶς ἀόριστα θυμόταν πὼς εἶχε διαβάσει τὰ παραπάνω, μὰ τώρα ξαναφέρνοντάς τα στὰ χεῖλη του παραλλαγμένα κάπως τὰ νόμιζε γιὰ δικὰ του γεννήματα. Ἡ ζωὴ τοῦ τᾶχε γράψει μὲ αἱματένια γράμματα στὴ συνείδησή του καὶ στὴ μορφή του. Ἀλήθεια ὁ καθένας ἀπ' τοὺς ἀθρώπους πού περνούσανε μπροστά του, φαινόταν πὼς εἶχε κάποια ταμπέλα στὸ ἐξωτερικὸ του πού καθρέφτιζε ὅλες τὶς ἀντιλήψεις του γιὰ τὴ ζωὴ... Νύ, παραδείγματος χάριν, αὐτὸς ὁ ἐξηντάρης κοιλαρᾶς πού ξαπλωνόταν μακαρίως στ' ἀντικρυνὸ παγκάκι—συνταξιούχος σίγουρα—φαινόταν πὼς πίστευε—“Εἶ δὲν εἶναι ἀσκημὴ ἡ ζωὴ. Ἐκαμὰ τὸ χρέος μου κι' ἀποκαίεσθαι τὰ παιδιὰ μου. Τώρα περιμένω ἥσυχος τὸ θάνατο. —Αὐτὸ τὸ ζευγαράκι πού κακάριζε ἔμοιαζε σὰ νὰ βροντοφωνοῦσε—ζωὴ θὰ πῆ ἔρωτας. Χωρὶς τὸν ἔρωτα ἡ ζωὴ εἶναι μαύρη—“Α! μ' αὐτὴ ἡ Μαντὰμ πού σεργιανοῦσε σουνάμενη—κουνάμενη μ' ἕνα ὕφος ἀπέραντης μακαριότητος ἔλεγε ἀργὰ καὶ σοβαρὰ—Ψυχὴ μου ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ, φάγε πιεὶ καὶ εὐφραίνου!...

Κι' ὅλοι οἱ ἄλλοι διαβάτες ἢ νταντᾶ, ὁ πόλισμαν, ὁ πρεζάκιας, ὁ ἀξιωματικός εἶχαν τὶς δικές του ταμπέλες ἐπιδεικτικά, σὰν ἐνοικιαστήρια κρεμασμένες στὴν πλάτη τους... Τὶ γελοῖος νὰ συλλογιέται τέτοια παράξενα πράγματα!...

—Τὶ θὰ κάμης, τί θ' ἀπογίνης; Ἐχτὲς σὲ διώξαν ἀπ' τὸ μαγαζὶ πού δούλευες, σήμερα γύρισες ὅλες τὶς πόρτες καὶ δουλειὰ δὲ βρῆκες. Στὸ σπίτι σὲ περιμένουν νηστικοὶ κι' ἐσὺ σεργιανᾶς;—Ἡ ἴδια ἀμείλιχτη εἰρωνικὴ φωνὴ τὸν ρωτοῦσε διαρκῶς... Κι' αὐτὸς προχωροῦσε χτυπώντας τὰ πόδια του καὶ τὰ χεῖρα νομίζοντας πὼς τάχα ἔτσι θὰ τὴν ἐπνιγε. Μὰ ὅσο βασιλευε ὁ ἥλιος τόσο πιδὲ ἐπίμονη γινόταν κι' ἐνωμένη μὲ τὴ διαμαρτυρία τῆς ἀδείας κοιλιᾶς πού ὄλο καὶ θέριεβε καὶ τοῦ ἀπηυδισμένου κορμοῦ ἔξελισσόταν σὲ μιὰ φοιχτὴ συναυλία πού τὸν ζάλιζε—Μὰ τί νὰ κάμω διαμαρτυρόταν, στὴ φωνή. Πὼς νὰ πάω σπίτι; Πὼς νὰ ἀντικρῶσω τὰ γεμάτα πόνο καὶ προσδοκία μάτια τῆς μάνας μου καὶ νὰ τὴ κάμω νὰ κλάψῃ λέγοντας πὼς δὲ βρῆκα δουλειὰ. Πὼς θὰ συχάσω τ' ἀδερφάκια μου! Ὡ ὅχι αὐτὸ εἶνε πάρα πολὺ. Δὲν ἔχω τὴ δύναμη...

Καὶ σεργιανοῦσε σὰ νάπασχε ἀπὸ μανία καταδιώξεως. Πὼς, μὲ τί μούρη νὰ πάῃ σπίτι του, ἕνα καμῖνι φλογερὸ φούσκωνε ἐντὸς του χωρὶς νὰ μπορῇ νὰ ξεσπάσῃ κάπου. Τὶ μαρτύριο ἢ μνήμη! ἂν μποροῦσε νὰ ξεχάσῃ γιὰ λίγες στιγμές... βέβαια ἤξερε πολλὰς μεθόδους τῆς λήθης. Κρασί, ναρκωτικά, αὐτοκτονία—τὸ καλύτερο ἀπ' ὅλα—μὰ τὰ τέτοια θέλουν καὶ ψιλὰ κι' αὐτὸς δὲν εἶχε.

Μὰ ὑπῆρχαν καὶ μέθοδοι χωρὶς λιανώματα. Νὰ μιὰ ὑπέροχη ἔμπνευση, συγχάρηκε τὸν ἑαυτὸ του γι' αὐτὴ, θὰ μετροῦσε τὰ κάγκελα τοῦ κήπου Κοντοστάθηκε κι' ἄρχισε νὰ μουμουρίζῃ, ἕνα, δύο, τρία, ἐπτά... δέκα... Μὰ στὰ δεκατρία τὸν ἔπιασε ζαλάδα καὶ ἀναγκάστηκε νὰ σταματήσῃ. Οὐφ! δὲν ἦταν καλὴ μέθοδος αὐτὴ, βρῆκε ἄλλη πιδὲ διασκεδαστικὴ. Θὰ μετροῦσε τα ζευγαράκια πού ξεφύτρωναν δῶθε κείθε σὰ μανιτάρια. Ἐνα στὸ διπλὰνὸ παγκάκι, ἄλλο στὴν εἴσοδο τοῦ κήπου—δύο, ἄλλο πού κατέβαινε ἀπ' τ' ἀριστερὰ—μᾶς κάνουν τρία... Μὰ γιὰ τί φαίνονται τόσο εὐθύμα καὶ χασογελάνε καὶ ρουφιῶνται μὲ τὶς ματιές. Τὶ ἀηδία! ἀσκημὴ μέθοδος κι' αὐτὴ τοῦκανε πιδὲ ὀδονηρὴ τὴ λύπη του—Γιὰ τί ὅλοι νὰ χαίρωνται κι' ἐγὼ νὰ κλαίω; Προχώρησε πάλι. Νά, αὐτὸ ἦταν!... θάλεγε δυὸ—τρεῖς στίχους καὶ θὰ παρηγοριοῦταν, αὐτὴ ἦταν οπουδαία μέθοδος λήθης. Συνήθιζε νὰ τὴ μεταχειρίζεται καὶ σ' ἄλλες δύσκολες στιγμές, ἀπαγγέλωντας ξεχνούσε λίγο, ἔπρεπε ὅμως νὰ θυμηθῇ κάποιον τραγοῦδι θλιβερό, πολὺ θλιβερό. Μὰ τίποτε, ἄδικα ἔφαχε στὸ μυαλό του. Λές κι' οἱ στίχοι εἶχαν φύγει σλιαγμένοι ἀπ' τὴν πραγματικότητα...

Κάθησε σ' ἕνα παγκάκι ἀποσταμένος ψάχνοντας ἀκόμη νὰ βρῇ ἕνα στίχο. Μὰ δὲ βαριέται... Ἡ προσπάθεια αὐτὴ τὸν ἔκαμνε νὰ νοιώθῃ πιδὲ βαρὺ τὸ στῆθος του καὶ πιδὲ ἄδεια τὴν κοιλιὰ του. Κάτι ἔκαμε νὰ πῆ μὰ μόνον ἕνα μούγκρισμα βῆχ' ἀπ' τὸ στόμα του πού τρόμαξε κι' ἴδιος ἀκούοντάς το. Ἡ διπλανή του, μιὰ καλοθρεμμένη νταντᾶ σηκώθηκε βιαστικὴ μαζεύοντας τὰ ἐργοχειρᾶ τῆς καὶ ἔστριψε βλέποντάς τον μὲ οἶκτο. Θὰ τὸ νόμιζε γιὰ τρελλό. Αὐτὸς χαμογέλασε. Ναι! ἦταν εἰδικὸς νὰ ἐμπιέῃ τὸν οἶκτο ἢ τὸ μῖσος...

Τὶ στενὸ πού ἦταν τὸ στῆθος του γιὰ νὰ χωρέσῃ τόσοσους καὶμούς! Πόσο λαχτάριζε νὰ βρῇ κάποιον καὶ νὰ κλάψῃ. Νὰ ξεθυμάνῃ λέγοντας τὶς συφορές του. Διψοῦσε τόσο γιὰ λίγη ἀγάπη, γιὰ λίγη σιτοργή!

Ἡ μακρυνὴ μουσικὴ τοῦ μεγαφώνου τὸν ἔκανε νὰ κλαίῃ ἀναπολῶντας τὴ ζωὴ του... Κανένας, κανένας δὲν τὸν εἶχε ἀγαπήσει σ' ὅλη τὴν εἰκοσάχρονη ζωὴ του. Ὅλη εἶχε κλίσει ἀργὰ ἀργὰ καὶ ξετυλιγόταν τώρα μπροστά του μολυβένια, πληχτικὴ, καντερὴ σὰν ἀσφαλτωμένος δρόμος χωρὶς κανένα λουλοῦδι ἀγάπης, χωρὶς κανένα πράσινο κλαρί! Ἡ πρώτη του θύμησις ἦταν τὸ ἄγριο ξύλο πού τοῦδιν' ἢ μάνα του γιὰ νὰ ξεθυμαίνῃ ὅταν τὴν ἔβριζε ὁ ἄντρας τῆς. Ἦταν ἕνα περιττὸ βάρος πού ἦρθε ἀπροσκάλετο στὸν κόσμο. Στὸ σκολεῖο οἱ περισσότεροὶ συμμαθητὲς του τὸν ἔβρισκαν γελοῖο καὶ τὸν κοροΐδευαν κι' ἄλλοι—πιδὲ μεγαλόψυχοι αὐτοὶ—τὸν λυπόντουσαν καὶ τὸν περιφρονοῦσαν. Τὸ ἴδιο καὶ στὰ διάφορα μαγαζιά πούχε γυρίσει παλεύοντας γιὰ τὸ ψωμί. Ἐτσι γεννήθηκε, ἀνατράφηκε, μεγάλωσε μὲ τὸν οἶκτο καὶ τὸ μῖσος. Κανένα ἄλλο αἶσθημα δὲ μπόρεσε νὰ ἐμπνεύσῃ. Τὰ ζῶα πολλὰς φορὲς ἐμπνεύγει τὴν ἀγάπη, μ' αὐτὸς ποτὲ δὲν κατώρθωσε τέτοιο πρᾶγμα. Γιὰ τί; Γιὰ τί;... Ἀχ! θεέ μου, νὰ μὴ μπρεῖ κανένα θλιμμένο στίχο νὰ βρῇ... Κι' ἤξερε τόσοσους. Μάταια βασάνιζε τὸ μυαλό του, ἄδικα ἀνασκάλευε ὅλες τὶς ἄχαρες γωνίες τῆς ζωῆς του. Κανένα φωτεινὸ σημάδι δὲν εὕρισκε, οὔτε

μισός δὲν τὸν εἶχε νοιώσει. Ὅλοι τοῦ φάνηκαν κακοί, ἐγωϊστές, χωρὶς καρδιά. Γι' αὐτὸ κι' αὐτὸς ἀναγκάστηκε νὰ κλειστῆ στὸν ἑαυτὸ του κι' ἦταν ὁμοιος μὲ σφραγισμένη μποτίλια πού ζηλότυπα δὲν ἄφινε νὰ φύγη σταλιά ἀπὸ τὸ περιεχόμενό της. Μίσος οἱ ἄλλοι, μίσος κι' αὐτός. Ἐγωϊστῆς ὁ κόσμος μιὰ, δέκα φορὲς αὐτός. Τὶ ἔφταιγε αὐτός; Ὁ κόσμος τὸν ἔκαμε ἔτσι. Ὁ ἴδιος δὲν ἦταν τέτοιος ἐξ ἀρχῆς. Ὁχι! ἦταν—θυμᾶται σὰν ὄνειρο—ἓνα παιδάκι, ζωηρό, πρόσχαρο, χαριτωμένο πού εἶχε ἐμπιστοσύνη στὸ κάθε τι πού τὸν τριγύριζε. Κι' ὅσο τα σκεφτόταν αὐτὰ τόσο ἀποροῦσε πῶς εἶχε καταστήσει ἔτσι. Μὰ πάλι δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ φταῖνε ὅλοι κι' αὐτὸς νᾶνε ἀθῶα περσιτερά. Αὐτὸς ἔφταιγε. Ἦταν ἰδιότροπος, κακός, διεστραμμένος χαρακτήρας. Μ' ὅλους τσιγκωνόταν, ὅλους ὅσοι τὸν πλησίαζαν τὸς πίκραινε καὶ τοὺς ἔκαμνε νὰ φύγουν θεωρώντας τον τρελλὸ ἢ διεστραμμένο. Ἔτσι ἔπρεπε νᾶνε γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἔβρισκε προκοπή. Εἶχε ὕψος ἄλλες φορὲς σεβαστό, ἄλλες φορὲς γελοῖο καὶ πῶς συχνὰ τόσο κακὴ ἔκφραση πού ποτὲ δὲν προκαλοῦσε φιλικὸ αἰσθημα. Ἦταν κακός, πολὺ κακός, ναί!

Τὰ δέντρα πού κουνιῶνταν ρυθμικὰ ἀπέναντι, δίπλα κι' ἀπὸ πάνω του μοιάζαν σὰ μάρτυρες κατηγορίας κι' ἐπιβεβαιώνανε αὐτοὺς τοὺς στοχασμούς. —Ψέμματα, ψέμματα! θῆλῃσε νὰ φωνάξῃ κι' ἀπότομα τράβηξε τὰ ρούχα του σὺ νάθελε νὰ δ'ίξῃ τὰ σωθικά του ἀθῶα, ἄγνα καὶ πονεμένα.. Μὰ ἔχασε λοιπὸν τὴ μνήμη του; Ἐνα στίχο, μόνο ἓνα νὰ θυμόταν θὰ ἔσκαγε λιγάκι. Μὰ ὅσο κι' ἂν ἤθελε νὰ πείσῃ τὴ συνείδησή του τὸ μολογοῦσε κλαίοντας πῶς ἦταν κακός ἢ πῶς τὸν ἔκανε ὁ κόσμος κακός. Ποιὰ διαφορὰ ἀφοῦ τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ἓνα καὶ τὸ αὐτό; Νὰ ἐκδικηθῆ τὸν κόσμο; Οὐαί τοῖς ἠττημένοις. (Ποῦ τὸ θυμῆθηκε πάλι αὐτό;) Ἦταν λοιπὸν κακός καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ ζυγώσῃ κανένα γιὰ τὸ θά τὸν πίκραινε καὶ θὰ τοῦ κινούσε πάλι τὰ εἰδικὰ αἰσθηματὰ πού μποροῦσε νὰ κινήσῃ. Τῶς πάθει αὐτὸ τὸσες καὶ τὸσες φορὲς. Ψέμματα ἔλεγε πῶς κανεὶς δὲν τὸν εἶχε ἀγαπήσει... Κάποιος στὰ παλιὰ χρόνια τοῦ εἶχε ἀγγίσει τὴν καρδιά. Μὰ δὲν ἤθελε νὰ θυμᾶται. Ναί! Ναί! αὐτὸ ἦταν τὸ μόνο τρυφερὸ σημάδι στὴ σαχάρα τῆς ζωῆς του. Μὰ ἔσβυσε κι' αὐτὸ τόσο ἄσκημα, τόσο πρόωρα πού κάλλιο νὰ μὴ γεννιόταν ποτέ. Ὁχι, ψευτιά κι' αὐτό! Ὁ ἴδιος τὸ εἶχε πνίξει τόσο ἄσπλαχνα μὲ τὸν ἐγωϊσμό του, τὸ ψευτοφιλότιμο καλύτερα. Γιατὶ νὰ τοῦρθε πάλι στὸ νοῦ αὐτὴ ἡ σκηνὴ γιὰ νὰ τοῦ θυμίσῃ τὸ μεγαλύτερο αἰσχὸς πού ἔχε κάμει;—Καμμιά γλυκεῖα θύμηση νὰ μὴν ἔχω; Ὅσον ὁ νοῦς κι' ἂν τυραννιέται—ἄσπρη ἡμέρα δὲ θυμιέται! — Ἐπὶ τέλους! Βοῆξε δυὸ θλιμμένους στίχους. Χαμογέλασε θριαμβευτικὰ κι' ἀναστέναξε μὲ μεγάλη ἀνακούφιση. Κάποιος βάρος ἔφυγε ἀπὸ πάνω του. Τώρα μποροῦσε νὰ ἀναπολήσῃ σὰν ξένος ἐκείνη τὴ σκηνή.

* *

Ὁ Γεώργιος ὁ παλῆς τοῦ συμμαθητῆς... ὁ μοναδικός, ὁ ἓνας τοῦ φίλου. Μόνο αὐτὸς τὸν εἶχε νοιώσει καὶ τὸν εἶχε ἀγαπήσει. Πόσο λίγο, πόσο λίγο ἀλήθεια, μὰ μπρὸς στὸ τίποτε τὶ μεγάλος θησαυρὸς καὶ τὸ πῶς μικρό! Ἐξχωριστὰ αὐτὸς ἀπ' ὅλους τοὺς συμμαθητῆς του δὲν τὸν εἰρωνευόταν ποτέ. Τὸν πλησίαζε, τοῦκανε παρέα μὲ τόση ἐπιείκεια καὶ καταδεχτικότητα ἂν καὶ ἦταν πολὺ πλούσιος. Μάλιστα ἔκανε καὶ καυγάδες μὲ τοὺς ἄλλους γιὰ χατήρι του. Μὰ ὕστερα;.. ὕστερα; τὶ ἀχάριστα πού τοῦ φέρεθηκε! Μὲ τὶ ζωντάνια παρουσιάζεται ἢ καταστραφῆ.

Εἶχαν πάρε τὸ χαρτὶ τοῦ γυμνασίου—πέντε χρόνια τώρα;—καὶ σεργιανούσαν ἓνα ἡλιοβασίλεμα σὰν καὶ τοῦτο. Ὁ Γεώργιος ἦταν γεμάτος ὄνειρα

καὶ τοῦ τὰ λεγε μὲ τὴν πῶς ἀθῶα φλυαρία. Φίλοι δὲν ἦταν;—Ἐγὼ δὲ μπορῶ νὰ παρακολουθῶσω Πανεπιστήμιο γιὰ τὸν πατέρα μὲ χρειάζεται στὸ ἐργοστάσιο. Γι' αὐτὸ θὰ γραφῶ στὰ Νομικὰ ποῦχουν λίγες ὥρες χωρὶς νὰ παρακολουθῶ καὶ θὰ πηγαίνω μόνο γιὰ ἐξετάσεις. Καλὸ εἶνε κι' ἓνα δίπλωμα. Τὶ λὲς καὶ σύ;— Αὐτὸς τὸν κύτταξε παράξενα σὰ νὰ ξυπνοῦσε ἐκείνη τὴ στιγμὴ σχεδὸν ἐγθρικά. Εἶδε τὸ διπλανὸ του ροδοκόκκινο, ψηλὸ, εὐθύμο, μὲ ρούχα τῆς τελευταίας μόδας, μεταξωτὸ πουκάμισο, γοβάκια... στήν τρίχα κι' ἄθελα τὰ μάτια του πέσανε στὰ δικά του παληοπάπουτσα καὶ στὰ ξεφτισμένα ρούχα τοῦ πού σκέπαζαν τ' ἀδύνατο κακοφτιασμένο κορμί του... Κάτι σὰ λύσσα τὸν ἔπιασε τότες κι' ἄρπαξε ἄγρια τὸ χέρι τοῦ Γεώργου—Ἔτσι ἔ; θὰ πάρῃς δίπλωμα γιὰ γούστο. Μὰ βέβαια τὶ ἀνάγκη ἔχεις; Ἐργοστάσιο, ἔκατομμύρια ὁ πατέρας σου, χτήματα καὶ σύ μοναχογιός. Ἔτσι βλέπετε σεῖς οἱ πλούσιοι τὸν κόσμο. Δὲν πονάτε τοὺς φτωχοὺς πού διψᾶνε γιὰ μόρφωση κι' ἔχουν δεμένα πιστάγκωνα τὰ χέρια. Ποῦ ποθοῦνε νὰ ὑψωθοῦνε καὶ τοὺς συντρίβει ἡ φτώχεια. Ὅλοι οἱ πλούσιοι θέλουν σκότωμα γιὰ νὰ φωτίσῃ ἢ χαρὰ τὸν κόσμο...—Εἶχε πάρε φόρα φώναζε, χειρονομοῦσε σὰ θεατρίνος, σὰ κουρνιασμένον νευρόσπαστο. Καὶ θῆλεγε πολλά, πολλά ἀκόμη. Μὰ ξάφνου κόπηκε ἀπότομα σὰ νὰ τὸν ἔπιασε σιδερένια τανάλια ἀπ' τὸ λαιμό, Ὁ φίλος, τὸν κύτταξε μὲ τόσο γλυκὸ καὶ ἀπαλὸ βλέμμα πού χαμήλωσε τὰ μάτια ντροπιασμένος.—Ἐχεις δίκη, Σπύρο, φάνηκε ἐγωϊστῆς. Μὰ μὴ στεναχωριέσαι καθόλου, ὁ πατέρας μου θὰ σοῦ βρῆ δουλειὰ ἐκούραστη κι' ἔτσι θὰ μπορεῖς νὰ σπουδάζῃς συγχρόνως.—Πῶς ἔξοκισαν τὴν καρδιά του οἱ τρυφερὲς αὐτὲς λέξεις. Ἐσπασε σὲ κλάμματα—Τὶ καλὸς πού ἔσαι Γεώργιο καὶ σὲ πίκρανα!...—Δὲ βαρύνεσαι καὶ μὲν...μεταξύ μας τώρα. Μὴ γίνεσαι μωρό—Μὴν κλαῖς... Ὅμως δὲν ἦταν πῶς ὁ ἴδιος ὁ Γεώργιος. Ἡ φωνὴ του εἶχε χάσει τὴ γλύκα ἐκείνη πού τὸν εἶχε κάνει νὰ κλάυῃ. Καμμιά ἀγάπη δὲ φανέρωνε ἢ ματιά του. Ἐνας οἶχτος βαθὺς μιὰ περιφρόνηση σχεδὸν παραμόρφωνε τὸ πρόσωπό του. Σὰ νᾶταν ἀφεντικὸ πού παρηγοροῦσε τὸ σκυλλί του ἀφοῦ τῶδειρε πῶς μπροστὰ—Σὰν πλούσιος κύριος πού καταδέχεται νὰ ἐλεῆσῃ τὸ ζητιᾶνο πού βρῆσκει στὴ γωνιά τοῦ δρόμου ἔτσι γιὰ γούρι. Κάτι ἐννοίωσε τότε νὰ σκεπάσει καὶ ν' ἀλλάξῃ τὸ ρυθμὸ του ἐντὸς τοῦ Ἐνα τρομακτικὸ φῶς τοῦ σβυσε τὸ γλυκὸ ἀστεράκι τῆς φιλίας. Δὲν τὸν ἀγαποῦσε ὁ Γεώργιος τὸν λυπόταν καὶ τὸν περιφρονοῦσε ὅπως οἱ ἄλλοι. Θὰ μποροῦσε καὶ νὰ τὸν μισήσῃ σὲ λίγο. Ἦταν λοιπὸν ψεύτικη ἢ φιλία πού τοῦδειχνε, λίγα ψίχουλα πού ἀπὸ καρίτσιο τοῦ τὰ πέταξε καὶ τὸν ἔκαμε νὰ ζήσῃ μέσα σὲ μιὰ φτιασιδωμένη ὁμορφὴ ἀτμόσφαιρα. Ὅλα παιχνίδια, ὅλα οὐτοπία. Μόνο οἶχτο καὶ μίσος μποροῦσε νὰ ἐμπνεύσῃ, μιὰ χίλιες φορὲς προτιμότερο τὸ δεύτερο. Μιὰ ἀκανανίκητη ὁρμὴ τοῦλεγε νὰ χυμῆξῃ πάνω στὸ Γεώργιο καὶ νὰ τὸν πνίξῃ—Φοιᾶ, ψεύτη... Μὰ γιὰτὶ δὲν τό κάμε, τεντώθηκε, σήκωσε ψηλὰ τὸ κεφάλι του κι' ἔμπηξε τὴν πῶς ἄγρια φωνή—Ὁχι δὲ σ' ἔχω ἀνάγκη. Εἶμαι φτωχός, μὰ περήφανος. Δὲ θέλω τὸν οἶχτο σου—Καὶ πρὶν τελειώσῃ καλά—καλὰ ἔφυγε βιαστικὰ, σιωπηλὰ πῶς κλεισμένος, τώρα στὸν ἑαυτὸ του... Ὁ Γεώργιος εἶχε μείνει σὰν ἀποσβολωμένος... Μιὰ σκιά ξαπλώθηκε στὸ πρόσωπό του...

* *

...Ἔτσι ἀπαράλλαχτα εἶχαν γίνε... Τὶ τῶφελος νὰ ζητᾶ νὰ ἐξαπατήσῃ τὸν ἑαυτὸ του; Αὐτὸς ἔφταιγε καὶ κανεὶς ἄλλος. Ἐπρεπε νὰ εἶνε εὐχαριστημένος πού ὁ Γεώργιος τὸν λυπόταν. Ἀφοῦ αὐτὸς μὲ τὰ σκέφτσα του τὸν προκάλεσε. Μὰ εἶχε τιμωρηθῆ ἀρκετὰ, ἀλήθεια. Πόσα δάκρυα δὲν εἶχε χύσει στὶς μαῦρες ὥρες τῆς ζωῆς του! Κι' εἶχε κινήσει ἀρκετὲς φῶρες νὰ πάη

νά βρῆ τὸ Γεῶργο. Ἐφτανε στὴν πόρτα του χτυποῦσε κάποτε καὶ τὸ κουδοῦνι μὰ ἀμέσως ἔφευγε γιὰ νὰ μὴ τὸν δοῦν, λές κι' ἦταν ἀμαρτωλὸς πὺν σκιαζόταν νὰ μὴ στὸν παράδεισο ἀπὸ φόβο μὴ τὸν διώξουνε. Καλύτερα ἔτσι... Δὲν ἔπρεπε νὰ ξαναταμοθῶνε· τῶξερε καλὰ πῶς θὰ τσακωνόνταν καὶ πάλι αὐτὸς θάταν ἡ αἰτία. Δὲν ἤθελε νὰ ξαναδῆ τὸν οἶχτο ἢ τὴν περιφρόνηση στὰ μάτια τοῦ φίλου του. Θα πνιγόταν ἂν ἔσβυνε τὸ μακρυνὸ φῶς τῆς ἀγάπης ποῦχε ἐμπνεύσει... Ἐνα παληό, χαμένο ὄνειρο, νεκρὸ, μὰ πάντα ἀγαπημένο, πὺν δὲ μπορούσε νὰ ξαναναστηθῆ ἔμοιαζε ἢ παλὰ ἐκεῖνη περιπέτεια. Κι' ἦταν μὲ τέτοια ἰδανικὴ αἴγλη στολισμένη πὺν δὲν ἔπρεπε νὰ μαράνη μὲ τὴν πραγματικότητα...

...Σὰ νᾶχε ἀποστάση πὰ ὁ ἑαυτὸς του νὰ τὸν παιδεύῃ κι' ἐννοίωσε ἕνα ἀπαλὸ χέρι νὰ τὸν ξεκουράζει. Ἐνα ἀποκάρωμα ὅμως τὸν τύλιγε καὶ ἕνα παρᾶξενο κοῦο σὰν μὲ μύριες βελόνες τοῦ τρυποῦσε τὸ κορμί. Τὸ δροσερὸ ἀγεράκι κι' οἱ λουλουδιένιες μυρωδιές σκάβαν στὸ ἄδειο στομάχι του χορεύοντας ἀδιάκοπα. Σηκώθηκε πάλι κι' ἄρχισε νὰ σεργιανᾶ. Μὰ τὰ πόδια του δὲν τὸν ὑπακούανε. Ἄς τραβήξω σπῆτι, εἶπε καὶ πισοπάτησε χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ. Πῶς νὰ πάη μ' ἄδεια χέρια;

Ἐνας θόρυβος ἀσυνήθιστος τὸν ἔκανε νὰ γυρίσῃ. Στριγγιλιές γυναικειές, ἀντρικὲς φωνές, γαυγίσματα κι' ἕνα σωρὸ ἀνθρώποι στομιώνονταν, χρονομοῦσαν, φωνάζανε κι' ἀναρωτιόντουσαν μεταξύ τους —Τι εἶνε; τί τρέχει;... Ἀθέλητα ζύγωσε κι' αὐτὸς νὰ δῆ. Μιά δεποινὶς πλούσια ντυμένη καὶ βαμμένη ἀδιακρίτως κρατῶντας ἀπ' τὴν ἀλυσίδα ἕνα κάτασπρο σκυλάκι πάρα-πολὺ ταραγμένη ἔδινε ἐξηγήσεις σ' ἕνα πόλισμαν μὲ τρεμάμενη φωνή, λουφασμένα. Ἐκεῖνος ἄκουγε μὲ ἀνοιχτὸ στόμα—Σεργιανοῦσα στὸν κῆπο. Δὲν ξέρω πῶς βρέθηκα σ' ἕνα ἐρημικὸ δρομάκι κι' ἐννοίωσα ἄξαφνα πίσω μου ἕνα χέρι νὰ μοῦ πιάνῃ τὰ μάτια κι' ἕνα ἄλλο νὰ μοῦ τραβᾶ τὴ τσάντα μὲ τόση δύναμη πὺν μοῦ κοψε τὸ χέρι της. Φώναξα μὰ κανέναν δὲ μ' ἄκουσε. Αὐτὸς μοῦ δ.σε μιά δυνατὴ σκουντιὰ ποῦ πεσα χάμου... Κι' ἐτρόμαξα τόσο, μόν-ντιέ! —Ἡβή! κορίτσι μου, πετάχτηκε μὰ χοντρή γυναῖκα ἀπ' τοὺς περιέρχους, πάλι καλὰ. Ἄν ἤμουν ἐγὼ θὰ πέθαινα ἀπ' τὸ φόβο μου. Τσι παληὸ-λωποδύτιδοι, τσι κλέφτιδοι! —Μπορεῖτε, δεποινίς, νὰ τὸν γνωρίσετε ὅταν τὸν ξαναδῆτε; —Ὅχι καὶ τόσο καλὰ, κύριε πόλισμαν, γιὰτι ἤμουνα τόσο τρομαγμένη. Πάντως ἦταν ψηλός, ἀδύνατος, μὲ μαῦρα ροῦχα, ὄχι σίκ, καὶ μ' ἕνα λασκέτο χωμένο βαθεῖα... Ἄ! μόν-ντιέ!... λέ βοασί! —καὶ ἔδειξε αὐτόν! —Ναί! Ναί! Αὐτὸς ἦτανε!

Ὅλοι γυρίσανε κατάπληκτοι πρὸς τὸ μέρος του μ' ἄγριες φωνές—τί θράσος, φώναξε ἕνας κύριος καθὼς πρέπει δὲ φτάνει πὺν κλέβουν παρὰ μᾶς κοροϊδεύουν κι' ὄλας ἀναισχύντως μένοντες ἐνώπιόν μας. Γιὰ ἰδέτε τί ὑποπτο μοῦτρο. Συλλάβετέ τον κύριε πόλισμαν.

—Βέβαια, πολὺ ὑποπτο, εἶπ' ὁ πόλισμαν χτυπῶντας τον. Πὺν ν. ἢ τσάντα φιλαράκο μου. Ἐλα μὴ κάμνης τὸν ἄγιο καὶ οὐ ξέρω—ἀφοῦ δὲ μιᾶ αὐτὸς τὴ βούτηξε, εἶπ' ἕνας ἄλλος, δὲ βλέπετε πῶς τρέμει;—Ἐμπρὸς φιλαράκο μου πάμε στὸ φρέσκο. Κι' ἐσεῖς, δεποινίς, νὰ ρθῆτε νὰ δώσετε ἀνάκριση νὰ ὑποβάλετε μύνηση... Ἐλα τράβα νιέ...—ὦα, οὔξου... ἀκούστηκαν μερικὲς φωνές... ὦα κλέφταρε...

—Μὰ δὲν ἦταν λοιπὸν ὄνειρο; ὦ θεέ μου. Τὸ χέρι τοῦ ἀστφυλάκου τὸν τραβοῦσε σὰν ἀρνὶ ἀπ' τὸ λαιμό. Κι' αὐτὲς οἱ φωνές κι' ἢ δεποινίς κι' ὁ κόσμος κι' οἱ σκουντιές, κι' ἢ πείνα, κι' ἢ φυλακὴ σὲ λίγο; Πότε εἶχαν γίνει αὐτὰ ὄλα; Κλέφτης αὐτὸς; Ἐνας ἴλιγγος τὸν ἔπιασε ξαφνικὰ σὰν ἢ

γῆ νὰ χόρευε κάτω ἀπ' τὰ πόδια του. Τὶ ἀπαίσιον ὄνειρο κι' αὐτὸ. Δάγκωσε τὰ χέρια του σὰν τρελλὸς καὶ δὲν ἐννοίωθε κανένα πόνον μ' ὄλο τὸ αἷμα πὺν ἔτρεξε—Ἐλεος! ὄχι δὲν εἶμαι κλέφτης, λάθος... εἶμαι φτωχὸς μὰ ὄχι κλέφτης...—Κι' ἔπρεπε μὲρὸς στὰ πόδια τοῦ κοριτσιοῦ—Αὐτὰ τὰ λές στὸν ἀνακριτὴ αὔριο... ἔλα σήκω κι' ἐνοχλεῖς τὸν κόσμο, εἶπ' ὁ ἀστφυλάκας.—Μὰ ὄχι, ὄχι εἶμ' ἀθῶος. Πῶς εἶναι δυνατὸ νᾶχω κλέψει καὶ νὰ σεργιανᾶω ἐδῶ γιὰ σκεφτῆτε το—ἔλα τράβα σοῦ λέω μὴ θές νὰ σὲ δέσω κι' ὄλας... κλέφταρε—Γιὰ δὲς θράσος πὺνχε τὸ κτήνος! ξανάπ' ἢ δεποινίς—τράβα τον μέσα χριστιανέ μου, τί τὸν φυλάς; εἶπε ἢ χοντρή γυναῖκα κι' ὄλος ὁ κύκλος συσφίχτηκε γύρω του... Μερικὰ δάκρυα κύλισαν στὰ μαρμαμένα του μάγουλα κι' ὕψωσε ἱκετευτικὰ τὰ χέρια. Πα τοῦ ἄγριες ματιές κι' ἀπειλητικὰ πρόσωπα... Ναί μόνο τὸ μῖσος καὶ τὸν οἶχτο μπορούσε νὰ ἐμπνεύσῃ μὰ τώρα τὸ δευτερο θάταν προτιμώτερο—Μὰ δὲ μὲ λυπᾶστε... δὲ λυπᾶστε τὴ μάνα μου... εἶχε βάλει ὄλη του τὴ δύναμη σ' αὐτὰ τὰ λόγια.—Ἐνα σκοτάδι σκέπασε τὰ μάτια του...

—Συγγνώμην, δεποινίς, εἶπε ξάφνου μιά δυνατὴ ἀντρικὴ φωνή, πόσα εἶχατε στὴ τσάντα σας;—Γιὰτι ρωτᾶτε κύριε; πεντακόσιες δραχμὲς καὶ κάτι ἀποδείξεις τριακοσίων δραχμῶν.—Θὰ σᾶς τὰ πληρώσω ἐγὼ γιὰτι γνωρίζω τὸν κύριο, ἂν δὲν τοῦ κάνετε μύνηση—Εὐχαρίστως... καὶ τί μὲ νοιάζει ἐμένα γιὰ τὴ μύνηση, μόν—οι. Ἐγὼ θέλω τὰ χεῖματά μου...—Φτηνὰ τὴ γλύτωσες φιλαράκο μου, φώναξ' ὁ ἀστφυλάκας... Οἱ περιέρχοι ἄρχισαν ν' ἀραιώνουν σ' ἕνα ἐπιβλητικὸ νεῦμα τοῦ νέου. Ἡ χοντρή γυναῖκα σταυροκοπήθηκε κι' ἔφτυσε τρεῖς φορὲς τὸν κόρφο της...

* *

Σὰν ἄψυχο πρᾶμα ἔμενε ἀκόμα πεσμένος στὸ πεζοδρόμιο. Τὰ μάτια του, τ' αὐτίκα του, ὄλαις του οἱ αἰσθήσεις δὲν ὑπῆρχαν πιά. Τὰ μάτια του τὰ γυάλινα κύτταξ ν' κάπου μακρυνὰ σ' ἕνα σημείον. Δὲν ἄκουγε, δὲν ἔβλεπε τί γινόταν δίπλα του. Σκάλιζε τὸ χῶμα ἀσυναίσθητα...—Σπύρο σήκω πάνω—Στὸ ἄκουσμα αὐτῆς τῆς φωνῆς ξεσπᾶστηκε. Πήδησε ὀρθὸς καὶ φώναξε ἀγριεμένος, ἔξαλλος.—Ἀφήστε με, εἶμαι ἀθῶος... θὰ σᾶς πνίξω.—Τὸ στόμα του ἔβγαξε ἀφροῦς καὶ τὰ αὐτιά του ὑψώθηκαν σὰν ἀγκάθια ἀχινοῦ.—Τὸ ξέρω... γι' αὐτὸ σ' ἐγλύτωσα—ἰπάντησε ἢ ἴδια φωνὴ γεμάτη γλύκα καὶ συμπόνια.—Γιῶργο!—Ναί, ἐγὼ εἶμαι ἔπιασε μὲ τὶς παλάμες του τὸ φτωχὸ του κεφάλι, στριφογύρισε δυὸ τρεῖς φορὲς, ἔτριψε τὰ μάτια του καὶ γέλασε παρᾶξενα, φοιχτά.—Κι' ὁ πόλισμαν, κι' ἢ φυλακὴ, κι' ἢ δεποινίς μὲ τὸ σκυλί κι' ὁ κόσμος; Ἐλεγε τὴ μιά πάνω στὴν ἄλλη τίς λέξεις, κ' ἔζάρωνε σὲ κάθε δευτερόλεπτο σὰ λαγὸς πὺν θέλει νὰ ξεφύγῃ τὸ βόλι τοῦ κυνηγοῦ—Μὴ φοβάσαι. Φύγαν ὄλοι... τοὺς ἔδιωξα... Κάθισε δῶ στὸν πάγκο... θέλεις καμμιὰ λεμονάδα;

* *

Ἦταν αὐτὸς! Ἡ ἴδια θερμὴ, γλυκεῖα ἀξέχαστη φωνή, ἢ ἴδια συμπαθητικὴ φυσιογνωμία μὲ τὰ ὑπέροχα μάτια, ἢ ἴδια ψυχὴ γεμάτη εὐχενικὰ αἰσθήματα. Ναί! ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Γεῶργος μόνον πὺν δὲν εἶχε μεγαλώσει, εἶχε μεστώσει ἦταν σωστὸς ἄνδρας πιά. Ἐνα εἶδος ἐκστάσεως τὸν ἔριχνε στὸν ἔβδομο οὐρανὸ τῆς εὐτυχίας. Κι' ἀνέβαινε, ὄλο ἀνέβαινε ψηλότερα στὶς αἰθερένιες σφαιρὲς τῆς ἀγάπης κι' ὁ θόρυβος πὺν τὸν κύκλωνε ἔμοιαζε σὰν παναρημόνιες στροφὲς θριαμβευτικοῦ διθυράμβου, πὺν ρύθμιζε τ' ἀνέβασμα ἀπὸ τὴν πιὸ τρανὴ δυστυχία στὴν πιὸ ἀφραστὴ χαρὰ! Εἶχε χάσει συναίσθηση τόπου, χρόνου καὶ γεγονότων. ὦ! Χρυσὸ ἤλιε τῆς φιλίας, πὺν ζεσκίζεις μὲ τ'

ἀγνό φῶς σου τὰ σκοιάδια τ' ἀπέραστα τῆς ὑποφωτισμένης! Εἶχαν πλατύνει οἱ ὀρίζοντες τῆς ζωῆς του μὲ μιᾶς κ' ἡ ἀπεραντοσύνη τους ἰδοῦντο ἀπὸ μιᾶς γλυκεῖα ἀρμονικῆ φωνῆ πού ἐρχόταν ἀπ' τὸν ἀπιαστο χῶρο τοῦ περασμένου... κ' ἔλεγε ἡ φωνὴ αὐτῆ... —Ξέχασε ὅλες τὶς συμφορὰς σου. Ἀπὸ τώρα θὰ ζήσουμε μαζύ. Θ' ἀναστήσουμε τὰ παλῆα... Θὰ κάνουμε τοὺς ἴδιους περιπάτους, θὰ λέμε τὰ ἴδια τραγούδια, θ' ἀνταλλάσσουμε τὶς σκέψεις μας σὰν τότε. Θὰ βροῦμε τὴν παλιὰ μας φιλία πού ποτὲ δὲν ξέχασα γιατί μὲ ζῶνε ἡ φοιτητικὴ ψυχικὴ μοναξιὰ ἀπ' τὸ καιρὸ πού χωριστήκαμε. Ὑπάρχει ἀλήθεια πιδ φρικτὸ ἀπ' τὴ ψυχικὴ μοναξιὰ; ἔ! Σπύρο; —Λέγε, λέγε ἀκόμη... ψιθύριζε. Ἡ γλυκεῖα φωνὴ ἔμπαινε στὸ εἶναι του σὰν ἓνα μαγικὸ ρευστὸ κ' ἀνάστηνε ὅλες τὶς παλιὰς γλυκεῖες μέρες πού σβύσανε σὰν σκιασμένες ἀπ' τὸν καιρὸ. Ὅλες οἱ θλίψεις εἶχαν ξεφανιστεῖ ἀπ' τὸ μυαλό του. . . Ναι, τώρα ὁ Γεῶργος τοῦλεγε γιὰ μιὰ ἐκδρομὴ πούχαν κάμει μιὰ πρωτομαγιά... Τώρα τοῦλεγε γιὰ κάποιο παιχνίδι πού παίζανε... Ὑστερα τοῦ θυμίζε κάποιο τραγουδάκι πού λέγανε συχνὰ πεταχτό, τρελλό, τσαχπίνικο.

Ὅλα σηκώνονταν ἀπ' τὸ τάφο τους κ' ἀραδιάζονταν σιωπηλὰ σὲ κανονικὴ παράταξη «ἐφ' ἑνὸς ζυγοῦ» καὶ τὸν βλέπανε ἀκίνητα, μαρμαρωμένα... Μὰ εἶνε δυνατό ν' ἀναστηθοῦνε οἱ νεκροί; ὦ! ἂν μπορούσε νὰ τὰ ξαναναστήσει ξαναζῶντας τα! Μὰ ὅλα εἶχαν τόση νοσταλγικὴ ὁμορφιά ἀπὸ τὰ πιὸ μικρὰ μέχρι τὰ τρανότερα πού ἐννοιοῦθε μιὰ βασανιστικὴ, εἰσιμοθάνατη ἡμιχρὸν νὰ τὸν πλημυρίζη. Μὲ πόση εὐχαριστήσιμη θὰ πέθαινε αὐτὸ τὸ δευτερόλεπτο! Μὰ γιατί ὁμως νάχουν πεθάνη ὅλα αὐτὰ ἐνῶ θὰ μπορούσαν νὰ ζοῦνε ἀκόμη καὶ τώρα; Ποιὸς τὰ σκότωσε, ποιὸς τὰ πνίξε καὶ δὲ συγκινήθηκε ἀπ' τὸν ἐπιθανάτιο ρόγχο τους καὶ τὸ ἀγνό, τὸ πάναγγο βλέμμα τους; Δίπλα του ἀκουγε τὴν ἴδια ζεστὴ φωνὴ νὰ σιγολέη —Θυμᾶσαι τὰ ὑπέροχα ἡλιεβασιλέμματα τοῦ Σαρωνικοῦ πού, ὁ ἥλιος ματωβαμμένος κρυβόταν πίσω ἀπ' τὰ βουνὰ κ' ἄφινε πίσω σύννεφα, θάλασσες κ' ὀρίζοντες χρυσαφένιους!... Τοὺς περιπάτους πού κάναμε;...

Τοὺς περιπάτους; χὰ χὰ χὰ! Ἄμ' ἐκεῖνο τὸν τελευταῖο περίπατο, τὸν εἶχε ξεχάσει ὁ Γεῶργος ἢ ἔκανε πῶς δὲν τὸν θυμότανε; Τὸν εἶχε βροῖσει, τὸν εἶχε μουντζώσει κ' ὅλας φεύγοντας ἐπειδὴ τοῦδειξε κάποιον οἶχτο. Μήπως τώρα τὸ τοῦδειχνε; φιλία; Ἄ! ὄχι δὲν ἔπρεπε νάβῃ τόσο ἀφελής. Ἄν τότε τοῦχε δείξει μιὰ συμπόνια ἀπλὴ τώρα τοῦδειξε τὸν πιὸ βαθὺ οἶχτο, τὸν οἶχτο τοῦ πλουσίου στὸ ζητιάνο, τὸν οἶχτο ἐνὸς ἀνθρώπου πού πονεῖ ἕναν ἀλήτη καὶ θέλει νὰ τὸν γλυτώσῃ ἀπ' τὴ φυλακὴ! Γι' αὐτὸ πλήρωσε, γι' αὐτὸ τοῦλεγε τώρα τέτοια λόγια. Γιὰ νὰ τὸν παρηγορήσῃ ἐπειδὴ τὸν λυπόταν. Κι' αὐτὸς εἶχε πιστέψει πάλι στὴν ἀγάπη, ὁ τρελλός. Δὲν ἔβλεπε τὰ χάλια του, τὶς περιστασεις πού πέρασε μόνο ὄνειροπολοῦσε κ' ἀνέβαινε ψηλά, ψηλὰ μὲ τὴν ἰδρυμένη του φαντασίαν. Δὲν ἔφταιγε ὁ Γεῶργος πού τὰ μιλοῦσ' ἔτσι. Ὁ ἴδιος ἔφταιγε πού παραξήγοῦσε τὰ λόγια... Κι' ἡ ἴδια φωνὴ πού τὸν βοηθοῦσε νὰ τραβήξῃ τόσο ψηλὰ τὸν κατακυλοῦσε στὰ βάρη τοῦ βαράθρου. Ἐβλεπε μπροστὰ του τὸν γκρεμμὸ καὶ δὲν μπορούσε νὰ κρατηθῇ, γιὰ φωνάξῃ βοήθεια. Ὅλες οἱ νεκραναστημένες θέλησες τὸν κινούσαν τώρα ἀπειλητικὰ κ' ἡ τ' ἄσαρκα χεῖλη τους φωνάζανε σπαραχτικὰ —Κλείσε μας γιατί ὁ ἴδιος τάφο μας, γιατί θὰ μᾶς ξανασκοτώσῃ σὰν τότε. Κλείσε μας γιατί ὁ ἴδιος ὁ εαυτός σου θὰ μᾶς ἐκδικήσῃ. Τὶ κακοῖργος πού ἦταν... Ἔτσι τοῦρθε νὰ ξαναπέσῃ χάμου στὴ γῆ, νὰ γίνῃ ἓνα μ' αὐτῆ, νὰ φιλήσῃ τὸ χῶμα καὶ ν' ἀψίση νὰ περάσουν ἀπὸ πάνω του ἀνθρώποι, ζῶα, αὐτοκίνητα, κάρα... μὰ πρῶτος ἀπ' ὅλους ὁ φίλος του... Σηκώθηκε ἔξαλλος ἀπλώνοντας τὰ δυὸ του

χέρια μπροστὰ σὰ νὰ βρισκότανε σὲ κενό. Εὐτυχῶς πού τὸ σκοτάδι ἔκρυβε τὸ πρόσωπό του.

—Ὅχι, Γεῶργο, ὅλα ψέματα εἶν' αὐτὰ! Ἄσε τὴ φιλολογία κ' ἔλα στὴ ζωὴ, καὶ μένε... Ἀπέχει τόσο πολὺ ἢ μιὰ ἀπ' τὴν ἄλλη... —Μὰ τί ἔπαθες, ρώτησ' ὁ ἄλλος ξεφανισμένος, τί ψέματα λέω, τί θεὸς νὰ πῆς; —Ναι, λὲς ψέματα. Δὲ μ' ἀγαπᾶς πιά μὲ λυπᾶσαι ἀπλῶς. Αὐτὸ πού σ' ἔσπρωξε νὰ μὲ σώσῃς ἀπ' τὰ χέρια τ' ἀστυφύλακα δὲν ἦταν ἀγάπη, ἦταν οἶχτος, μόνο οἶχτος σ' ἓνα φτωχὸ ἀλάνη—Σὲ βεβαιῶ, Σπύρο, πῶς μόνο ἡ φιλία μας κ' ἡ χαρὰ πού σὲ ξανάδα μ' ἔσπρωξαν σ' ὅλ' αὐτὰ. Πῶς σοῦ πέρασ' αὐτὴ ἡ ἰδέα; —Μὴ προσπαθῆς νὰ μὲ γελάσῃς, Γεῶργο, καὶ πρὸ παντὸς μὴν αὐταπατάς τὸν ἑαυτό σου. Νομίζεις πῶς μ' ἀγαπᾶς ἴσως, γιατί θαρρεῖς πῶς ζοῦμε στὰ περασμένα ἀκόμη. Ἔτσι μέχρι τώρα νόμιζα κ' ἐγὼ, μὰ εὐτυχῶς ξύπνησα... Μὰ, κ' ἂν μ' ἀγαπᾶς τώρα θάρθη πάλι καιρὸς σὰν πρὸ ὀλίγου καὶ πού τότε θὰ σὲ κάμω νὰ μὲ λυπηθῆς ἢ νὰ μὲ μισήσῃς. Ναι, εἶμαι τόσο βέβαιος γιὰ τὸ χαραχτήρα καὶ γιὰ τὴ μοῖρα μου. Μᾶς χωρίζει τόση κοινωνικὴ ἀπόσταση, Γιατὶ νὰ γίνουν ὅλ' αὐτὰ; Δὲν εἶναι καλύτερα νὰ χωριστοῦμε ἀμέσως πρὸ τοῦ ξανασκοτώσουμε τὴν παλιὰ ἰδανικὴ μας φιλία;

—Δὲν ξέρω τί νὰ σοῦ πῶ... Ἔχω σατίσει. Πάντα παιδί εἶσαι, τόσα χρόνια καὶ δὲν ἄλλαξες. —Δάθος, Γεῶργο. Δυστυχῶς ἔχω γεράσει πιά, μόνο ἡ σημερινὴ περιπέτεια θὰ μ' ἔκανε σαραντάρη κ' ἂν δὲν εἶχα τραβήξῃ τόσα. Ἐσοῦ σαι τὸ παιδί! Προσπαθεῖς νὰ δημιουργήσῃς αὐταπάτες ὁμορφες ἐνῶ ἐγὼ προσπαθῶ νὰ τίς πνίγω μόλις γεννηθοῦνε. Τὶ μᾶς χρωστᾶνε οἱ νεκροὶ καὶ τοὺς βγάζουμε ἀπὸ τὸ χῶμα;... Φεύγω φίλε μου, ποτὲ δὲ θὰ ξεχάσω τὴ χάρι πού μου κάμας.

—Στάσου λίγο ἀκόμη... σκέψου πιδ ψύχραιμα... ξανάπε ἡ γλυκεῖα φωνὴ σχεδὸν ἰκετευτικά. Πῶς θ' ἄθελε νὰ πέσῃ στὴν ἀγκαλιά του καὶ νὰ ξανακλάψῃ! νὰ μείνῃ μαζύ του αἰώνια ἔχοντάς τον σύντροφο στὶς λύπες του!... Μιὰ δροσοσταλίδα πέφτοντας ἀπ' τὸ δέντρο ἦρθε στὸ πρόσωπό του σὰ γιὰ ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ δάκρυ πού δὲ μπορούσε νὰ χυθῇ ἀπ' τὰ στερεωμένα του μάτια... εἶχε κλάψῃ τόσο πολὺ! —Ὅχι! πρέπει νὰ φύγω... Κάμνει τόση ὑγρασία ἐδῶ... Μὲ περιμένουν καὶ στὸ σπίτι... Γεῖά σου, Γεῶργο. —Ἀντίο, φίλε μου... ἓνα ζεστὸ χεῖρ ἔσφιξε τὸ παγωμένο τὸ δικὸ του ἀφίνοντας μὲ λεπτότητα κάποιο χαρτὶ στὴ φούχτα του... Θέλησε νὰ τὸ γυρίσῃ μὰ τὸ βάστηξε... στὸ σπίτι;! Ἐνας λυγρὸς τὸν ἐμπόδισε νὰ πῆ εὐχαριστῶ... Χαμογέλασε πικρὰ, τεντώθηκε κ' ἔφυγε βιαστικά, σιωπηλὰ σὰν τότες... Νόμιζε πῶς εἶδε τὸ Γεῶργο ν' ἀκουμπᾶ σ' ἓνα δέντρο μὲ σκυμμένο κεφάλι.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΕΛ. ΜΟΣΚΟΒΗΣ

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

Στὸν Κ. Βάρναλη **Σὰ δάσκαλος τῶρ' ἀνοιξες
Σχολὴ ἰδεολογίας
καὶ βροῆκες τόσους μαθητὰς
πάσης ξεροκαμπίας!**

Στὸ Ζ. Παπαντωνίου **Θέση καμμιὰ δὲν ἄφισες
σὲ τούτη ἐδῶ τὴ χώρα
καὶ χαίρεσαι τ' ἀνθρώπινα
μὰ καὶ τὰ Θεῖα Δῶρα!**

ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΑ

Δεκάστιχα και Βιλανέλες: Μ. Τσιριμώκου

Ο ποιητής του βιβλίου αυτού είναι πολύ γνωστός στους ανθρώπους των Γραμμάτων. Η νέα του συλλογή—άψογη καθ' όλα—δεν προσθέτει πολλά στ' ολοκληρωμένο πιά έργο του. Πρόσφέρει όμως τόσα σέ κείνον πού θά τὸ διαβάσει, γιατί ζεῖ σ' ἕναν μουσικώτατο πνευματικό κόσμο τόσο πλούσιο ὅσο και συμπαθητικό. Ο κ. Τσιριμώκος μακριά ἀπὸ κάθε ξενικήν ἐπίδραση, στάθηκε τὸ σύμβολο τῆς Ἑλληνικῆς παράδοσης. Τοῦ φτάνουν τὰ δικά μας ἰδεώδη. Ἡ σύνθεσή του εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη κι' ἡ σύλληψή του πλατιά, χωρίς νὰ γίνεται ποτέ σκοτεινός. Δὲν ἀκολούθησε σὲ τοῦτο τὴν ποιητικὴν ἐξάρθρωση πού παρουσιάζουν οἱ βαθυστόχαστοι ποιηταὶ μας. Βέβαια οἱ λιγοστοὶ αὐτοὶ κύριοι μπορεῖ νὰ μὴ βρίσκουν τὴ σκέψι του βαθειά, μὰ κι' ὁ καθένας κάτω ἀπὸ τὰ μεγάλα λόγια τους, στὰ σπουδαῖα τους ἔργα, διαισθάνεται—τί λέω εἶναι ἐξώφθαλμο—ὅτι τοὺς λείπει ὀλοκληρωτικὰ ἢ συνειδητὴ τῆς τέχνης. Γι' αὐτούς, φτάνει νὰ μπορέσει νὰ γράψει κανεὶς μιὰν ἔμμετρη—ὁ Θεὸς νὰ κάνει πολλές φορές ἔμμετρη—σπουδή, μακάρι καὶ γιὰ χαρτόνια! (Γιατί ὄχι ἄλλως τε; Ἀφοῦ χρησιμεύουν αὐτὰ γιὰ ξώφυλλα στὰ βιβλία, δὲ μπορεῖ παρὰ νάχουν ἄμεση σχέση μὲ τὴν τέχνη καὶ ν' ἀποτελοῦν πηγὴ γι' αὐτήν). Τότε μόνο θάναί μεγάλος καὶ βαθυστόχαστος ποιητής!

Δὲ μπορεῖ νάχει κανένας διαφορετικὴ γνώμη, ὅτι ἕνας ποιητὴς πούχει γίνῃ πιά, ἀπὸ τ' ἀξιόλογο ἔργο του, προσωπικότητα, μπορεῖ νὰ κάνει ὅσους θέλους ἀκροβατισμούς. Δικὴ του δουλειά. Ἀφοῦ δὲ ρωτᾷ ποτὲ νὰ μάθει, ἂν ἡ εὐχαρίστηση πού δίνει ἢ παρακολούθηση τῶν ἀκροβασίων του εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ ἐξουδετερώσει τὰ χτυποκάρδια, πού ἀπαιτεῖ μιὰ τέτοια παρακολούθηση, καὶ πού γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως κι' αὐτὴ χρειάζεται ἡ ἀνάλογη ψυχραιμία. Τί τὸν ἐνδιαφέρει αὐτό. Δὲν τὸ ἐξετάζει. Φτάνει πού, κατὰ τὴν γνώμη του, κάνει κάτι σπουδαῖο. Καὶ κάθε σπουδαῖο εἶναι κι' ἐπικίνδυνο! Ποιὸς σκοτίζεται νὰ δεῖ ἂν αὐτὸ γίνεται μπροστὰ σὲ ἄδεια καθίσματα ἢ μπροστὰ σὲ λίγους θεατὲς, πού γιὰ νὰ μὴ χαρακτηρισθοῦν δειλοὶ κάθονται μ' ἀγωνία στὴν παράσταση, καὶ ποιὸς ἐξετάζει πόσο ἀνάλογα εἶναι καὶ τὰ ὠφέλη γιὰ τὸ συγγραφέα, πρωταγωνιστὴ. Φτάνει πού γίνεται τὸ σπουδαῖο κι' αὐτὸ εἶναι ἀρκετό...

Ο κ. Τσιριμώκος, ἂν κι' ἔχει γίνῃ πιά προσωπικότητα, δὲ θέλησε εὐτυχῶς νὰ τοὺς πάρει τὸ κατόπι στ' ἀμέτρητο βάθος τους! Ἀγνόησε κι' αὐτούς καὶ τὴ σοφία τους κι' ἄφισε τὸ λαξευτὸ του στίχο νὰ κυλάει ξεκάθαρος στὰ τραγούδια του:

Τ' ὄνειρό της πήρε σάρκα!
Καὶ τοῦ κέντησε μαντίλι,
κρίνο κέντησε γιὰ μάρκα
κι' ἔπειτα μὲ τὸ κοντύλι
γράμα γράφει νὰ τοῦ στείλει.
Τὴν ψυχὴ της μέσα βάζει,
ἐν ἀνθάκι γιασεμί,
καὶ στὸ γράμ' ἀπάνω στάζει
δάκρυο τῆς χαρᾶς πού τάζει
πὼς εἶναι ἄχραντ' οἱ καημοί.

Νὰ κι' ἡ πρώτη ἀπ' τὶς Μπαλάντες τοῦ «Τοῦ Πόνου»

Στὴν μοναξιά δὲν κλαίω, σωπαίνω,
καὶ σ' εὐλογῶ, σ' εὐγνωμονῶ,
πού μ' ἔκανες εὐτυχισμένο,
γιὰ νὰ πονῶ, γιὰ νὰ πονῶ,
γιατί μὲ Σέ,—δὲν τὸ ξεχνῶ—
μιὰν ὥρα τ' ἀνηφόρι ἐπήρα
γιὰ ν' ἀνεβοῦμε τὸ βουνό,
καθὼς μοῦ τ' ὄγραψεν ἡ Μοῖρα.

Τὰ περασμένα τ' ἀνασταίνω,
κι' ἀγκομαχῶ, κι' ἀλλοφρονῶ,
καὶ τὴν πληγὴ μου αἰώνια ξαίνω,
γιὰ νὰ πονῶ, γιὰ νὰ πονῶ,

Κι' ἀκόμα ζῶ, μὰ δὲ θρηνῶ,
τοῦ θάνατου κλειστὴ ναι ἡ θύρα,
γιὰ νὰ πονῶ, γιὰ νὰ πονῶ
καθὼς μοῦ τ' ὄγραψεν ἡ Μοῖρα.

Ἔτοι ἐξακολουθεῖ, μὲ σταθερὰ βήματα, ἀπλὰ ὅμως νοικοκυρεμένα κι' ἀνεπιτήδευτα. Τοῦ λείπει ὀλοκληρωτικὰ ἢ ἐπίπλαστη, μὲ τὴ μανιέρα σοφία, κάτω ἀπ' τὴν ὁποία προσπαθοῦν νὰ κρύψουν πολλοὶ τ' ἀντιποιητικὰ τους δοκίμια, ἐνῶ ἄλλοι, καλλίτεροι, ἐπιδεικνύουν ἐμμέτρως τὴ σοφία τους! Σὲ καμμιά του σελίδα δὲ βρίσκεις τὴ φούσκα τῆς φόρμας, πού ἂν θελήσεις νὰ δεῖς τὴν οὐσία πού ἔχει μέσα, θά σὲ γεμίσει μολυσμένον ἀέρα...

Εἶναι ἀλήθεια ἀπελπιστικό.

Ἡ ραγδαία σύγχρονη ἐξέλιξη συνεπῆρε καὶ τὴν ποίηση καὶ τὴν ἔκανε ἀλχημεία. Τώρα μπορεῖς νάχεις ὁποιοδήποτε κίβδηλο νόμισμα θέλεις: Συμβολισμός, φιλοσοφία, δογματισμός, ἰδεολογία (Μαρξισμός), ρεαλισμός, σχηματικὴ, μοντερνισμός, πέταξαν στ' ἄχρηστα μουσικότητες, μέτρα καὶ ρυθμούς, καβαλλίκεψαν τὸν Πήγασσο καὶ χαλοῦν τὸ πλακόστρωτο τοῦ Παρνασσοῦ μὲ τὰ ποδοβολητὰ!

Μέσ' ἀπ' τὰ λίγα παρήγορα σημάδια τῆς γνήσιας ποίησης φαντάζει τὸ καλλίτερο ἴσως ὁ κ. Μ. Τσιριμώκος. Γράφει χωρίς ἐξωφρενισμούς, μὰ καὶ χωρίς νὰ προσηλώνεται πάλι ξερὰ καὶ ρηχὰ σὲ ποιητικούς κανόνες, ἀλλὰ μὲ πείρα μὲ οὐσία καὶ πνεῦμα.

Μίμης Κυριακίδης

Ἄντρεά Καραντώνη «Γύρω στὸν Παλαμά»,

Τὸ νέο βιβλίον τοῦ κ. Ἄντρεά Καραντώνη «Γύρω στὸν Παλαμά», στοχαστικὸ ὅπως εἶναι, δίνει ἀφορμὴ στὸν ἀναγνώστη του γιὰ κάποιους στοχασμοὺς. Ἡ κριτικὴ σκέψη, ἄλλωστε, αὐτὸ τὸ σκοπὸ ἔχει. Γεννᾶ κάποια προβλήματα καὶ κάποιες ἀνησυχίες. καὶ τὰ προβλήματα αὐτὰ δὲν ἀφοροῦν μόνο τὸν κρινόμενον ἀλλὰ καὶ τὸν κριτικὸ. Ὅταν μάλιστα τὸ πρόσωπο ποὺ κρίνεται τυχαίνει νὰναι ἕνας Παλαμάς, ποιητὴς πλατεῖδος καὶ προσωπικότατος, τότε στὸν κριτικὸ ἀπομένει μιὰ εὐθύνη ἐπιτακτικώτερη. Ὁ κ. Καραντώνης διαθέτει ἀναμφισβήτητητα τὴ γνώση τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου — στοιχεῖο ὑποσχόμενον τὴν κριτικὴ ἐπαφή. Ὑστερα κι' ἡ κριτικὴ του συγκρότηση ἀσφαλῶν προχωρημένη δειχνεται. Ὁ συνδιασμός αὐτὸς ἀποτελεῖ τὴ βεβαιότερη πεποίθηση γιὰ τὴν κριτικὴ ἀσφάλεια. Ὅταν μάλιστα προστεθῆ καὶ μιὰ ἐρευνητικὴ διάθεση ποὺ πραγματικὰ τὴν ἔχει ὁ κ. Καραντώνης τότε πληρέστερη ἡ ἐπιτυχία του κατορθώνεται.

Δὲ μένει σ' ἐμᾶς ν' ἀσκήσουμε κριτικὴ στίς λεπτομέρειες τῶν παρατηρήσεων του. Κι' ἐκεῖ ἀκόμα ποὺ θὰ ὑπῆρχε κάποια ἀντίρρηση ἢ διαφωνία, δὲ διακρίνουμε τὸ δικαίωμα ν' ἀντιταχθῶμε ἀπόλυτα. Στὸν κριτικὸ ἐμεῖς ἀναγνωρίζουμε πάντα τὴν ὑποκειμενικὴ ἀντίληψη τῶν πραγμάτων ποὺ ἐξηγεῖ, κι' ἐρμηνεύει, καὶ διδάσκει πολλὰς φορές. Στὴν ποίηση μάλιστα ἕνα πράγμα δὲν ἔχει μιὰ καὶ μόνιμη μορφή. Μπορεῖ πολλὰς ἀπόψεις νὰ σταθοῦνε, φτάνει νὰ προσέρχονται ἀπὸ κριτικὴ ματιά. Γιατὶ ἡ ποίηση δὲν εἶναι ἕνας ὠρισμένος κόσμος. Ὁ ποιητὴς πλέκοντας τὸ στίχο δὲν ἔχει, ἕως ἕνα ὠρισμένο σημεῖο, σαφεῖς, προδικαγεγραμμένους σκοποὺς. Ἡ ποίηση δὲν εἶναι διάθρωση φαινομένων διακεκριμένων καὶ ξεχωριστῶν. Τὸν ἀντί, εἶναι συνθετικὴ ἐνότητα τῶν φαινομένων αὐτῶν. Ἔργο τοῦ κριτικοῦ εἶναι βέβαια ὁ ξεχωρισμός, ἡ ἀπομόνωσή τους, μὰ ἡ τέτοια διάκριση δὲν γίνεται καὶ πάλι μὲ καθορισμένο τρόπο. Γιατὶ δὲν ἀνήκει στὸν ἕνα τρόπο ἢ ἐξήγηση. Ἀνήκει σὲ πολλοὺς ἰσότιμα ἀληθινούς. Σὲ πολλοὺς ποὺ ἀπαρτίζουν τὸν ἕνα. Τὴν ἀπόδειξη τοῦ ἰσχυρισμοῦ μου αὐτοῦ τὴν παρέχουν τὰ δύο κεφάλαια τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Καραντώνη. Στους «Χαιρετισμοὺς τῆς Ἡλιογέννητης», ὅπως τοὺς εἶχε κρίνει ἡ κ. Λιλή Ἰακωβίδη, κάμνει προσθήκες τέτοιες ποὺ πραγματικὰ εἶναι ἀληθινές, χωρὶς ἢ μελέτη τῆς κ. Ἰακωβίδη νὰ χάνη διόλου. Γιὰ τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου», ὅπως τὸν εἶχε ἰδεῖ ὁ μακαρίτης Κουζόπουλος, εἰσάγει νέες ἀπόψεις ποὺ συμπληρώνουν ἢ καὶ ἀντικρούουν, χωρὶς ἢ ἐργασία τοῦ Κουζόπουλου νὰ παύη νὰ στέκεται.

Ἐκεῖνο ποὺ ἰδιαίτερα πρέπει νὰ προσέξουμε εἶναι τοῦτο: κάποια γονιμότητα κριτικὴ ποὺ παρουσιάζει ὁ κ. Καραντώνης. Αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου τυχαῖο. Εἶναι μιὰ ἀποκάλυψη μὲ τὴν ὁποία εἶναι προικισμένος. Ἡ γονιμότητα αὐτὴ εἶναι ἀξιοπρόσεκτη καὶ πρέπει νὰ τονισθῆ. Γιατὶ πολλοί, ποὺ σκέπτονται βέβαια ἄκριτα, ἀποδίδουν σὲ ἀδυναμία ἀτομικῆς δημιουργίας τὴν κριτικὴ ἀσχολία. Θεωροῦνε δηλαδή πῶς ἡ ἀξία τῶν νέων ἐγκτεῖται μόνο στὴν ἰδιαίτερη λογοτεχνικὴ παραγωγή τους. Δὲν ἀμφισβητοῦμε πῶς ἀποτελεῖ κάποιον μέτρο γιὰ τὴν ἰκανότητα τῶν νέων καὶ ἡ προσωπικὴ τους σὲ γράμματα προσφορά μ' αὐτὴ τὴν ἐννοια, μὰ θεωροῦμε ὅχι σοβαρὸ αὐτὸ ποὺ ὑποστηρίζεται ἀπὸ πολλοὺς, ὅτι δηλαδή ἡ κριτικὴ δὲν πρέπει ν' ἀπασχολῆ τοὺς νέους. Γιατὶ ἰσότιμη σχεδὸν εἶναι ἡ κριτικὴ σκέψη ποὺ ἔχει ἀποτέλεσμα τῆς τὴν ἐργασία τοῦ κριτικοῦ μὲ τὴ μουσικὴ σκέψη ποὺ ἐκφράζεται στὴν παραγωγή τοῦ ποιητῆ. Μὴ ἡ πηγή τους. Ὁ κριτικὸς εἶναι ἕνας ποιητὴς — ὅπως ὁ ποιητὴς εἶ-

ναί ἕνας κριτικὸς. Ἴδιο τὸ κίνητρό τους. Κι' ὅμοια τῆς ψυχῆς ἢ ἀνατομία συντελεῖται ἀπὸ αὐτοὺς. Ἡ μουσικὴ σκέψη μπορεῖ νὰ διακρίνεται γιὰ τὰ φτερά της, μὰ ἡ κριτικὴ σκέψη ξεχωρίζεται γιὰ τὴν ἰσορροπία της. Ἡ μιὰ τείνει σὲ ἀπόλυτο, κι' ἡ ἄλλη σ' ὅλα τὰ σχετικά. Μὲ ἀπλούστατη σύγκριση βρίσκουμε τὰ κοινὰ τους γνωρίσματα. Τὸ ἀπόλυτο ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ σχετικά. Ὅλα τὰ σχετικά κάνουν ἕνα ἀπόλυτο. Ἡ ποίηση συνθέτει. Ἡ κριτικὴ ἀναλύει. Κι' αἱ δύο ἔχουν ὅμοια τὴν προσφορά. Ὁ τέλειος ποιητὴς κι' ὁ ἄριστος κριτικὸς εἶναι δύο πρότυπα σὲ ὅποια μπορούμε νὰ τείνουμε ἀφοβα. Οἱ νέοι λοιπόν, γράφοντας ποιήματα ἢ κριτικές, δημιουργοῦνε. Φτάνει νὰ ἐκπληρῶνουν ἐσωτερικὴ ἀπαίτηση.

Ἄλλωστε, γιὰ νὰ βροῦμε ἂν ἕνας νέος ἀσχεῖ τὴν κριτικὴ ἀπὸ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη, πρέπει νὰ προσέξουμε τῆς κριτικῆς του τὸ ἀντικείμενο. Ὁ κ. Καραντώνης, ὅπως μᾶς πείθει ἡ μέχρι τώρα κριτικὴ ἐργασία του, ἐπεδόθηκε ἀφοσιωμένα στὴν ἐξέταση τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου. Ἀγκάλιασε τὸ παλαμικὸ ἔργο, ὡς ἕνα ἔργο δυνατὸ, ὑγιές, ζωντανό. Αὐτὴ ἡ τροπὴ πρὸς ἕνα τέτοιο ἔργο, δὲ συντελέστηκε τυχαῖα. Κρίνεται ὁ κριτικὸς κι' ἀπὸ τῆς κριτικῆς του τὴν ἐπιλογή. Εἶναι παρηγορητικὸ τὸ φαινόμενο κι' ἐλπιδοφόρο ἀκόμα, ἔταν οἱ νέοι μαγνητίζονται ἀπὸ πρότυπα ἀξία. Γιατὶ ἡ νιότη σήμερα, ἐκεῖνη ποὺ λέγεται πνευματικὴ νιότη, ἔχει σημεῖώσει δυστυχῶς κάποιο παραστράτημα στίς ψυχικὲς της κατευθύνσεις. Δὲν κινεῖται ἀπὸ κανένα ἰδανικό. Ἀσκοπα θαδίζει κι' ἀσκοπώτερα σταματᾷ. Προσέχει, τι εἶναι ἀνάξιο προσοχῆς. Αὐτὴ βέβαια εἶναι μιὰ κρίσιμη καμπὴ ποὺ ἀσφαλῶς θὰ διανυθῆ.

Δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία πῶς τὸ βιβλίον τοῦ κ. Καραντώνη ἔχει μεγάλα προτερήματα: Σαφήνεια ἐκφραστικὴ, ἐπεξεργασία μεθοδική, ἀναλυτικωτάτη πνοή, δημιουργικὴ διάθεση, ἐρευνητικὴ προσπάθεια, κριτικὴ ἀποκάλυψη, συνθετικὴ ἰκανότητα, ἐρμηνευτικὴ δεξιότητα. Δίπλα ὅμως σ' αὐτὲς τίς ἀρετές, παραμονεύουν κάποια ἐλαττώματα φυσικὰ γιὰ νέους, ὅπως εἴμαστε ἐμεῖς, ποὺ μᾶς εἶναι ἀνεξέλικτη ἀκόμα ἡ κριτικὴ μας ἐμπειρία. Δὲν εἶναι βέβαια σὲ παθητικὸ τοῦ κ. Καραντώνη τὰ ἐλαττώματα αὐτά. Μὲ τὸν καιρὸ θὰ λείψουν καὶ στὴ θέση τους θὰ ἐπεκταθοῦνε τὰ ὠραῖα προτερήματα ποὺ τὸν κοσμοῦν. Πρὸς τὸ παρόν, μπορεῖ ν' ἀποφεύγῃ τὸν κάπως ἐπιθετικὸ τόνο ποὺ παρουσιάζει στίς μελέτες του. Θὰ ἦταν ὁ τόνος αὐτὸς σὲ πολλὰ σημεῖα δικαιολογημένος, ἀλλὰ σὲ νέο ὅπως ὁ κ. Καραντώνης, ποὺ εἶναι σεμνότερος, δὲν ταιριάζει ἡ μαχητικὴ ἐστὼ κι' ἔταν πρόκειται νὰ δείξῃ μιὰν ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια δειχνεται, κι' ἀποδείχεται μάλιστα, ἀνάμεσα ἀπὸ τίς συντηρητικότερες ἐκφράσεις. Ἐπίσης ν' ἀποφεύγῃ ἄκαιρα συνταιριάγματα ἢ ἀντιδιαστολές. Καὶ θὰ μᾶς προβάλλῃ ἴσως τὴ δικαιολογία ὅτι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θέλει νὰ τοποθετήσῃ τὸν Παλαμά. Ἀλλά, μᾶς φαίνεται, ὁ Παλαμάς δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τέτοιες τοποθετήσεις. Εἶναι ἤδη τοποθετημένος. Κι' ἔτσι, δὲ θὰ πρέπει νὰ τὸν ξεχωρίζουμε τάχα ἀπὸ ποιητὲς ὅπως ὁ Καβάφης ἢ ὁ Καρυωτάκης, τονίζοντας ὠρισμένες ἀδυναμίες τους, ἢ ἀπὸ τὸ Γιοφύλλη ποὺ τόσο ἀντιποιητικὸ τὸ ἔργο του εἶναι. Ἐνας ποιητὴς, ὅπως ὁ Παλαμάς, δὲν τοποθετεῖται ἔτσι. Μποροῦν νὰ ἐξεταστοῦνε τὰ δεδομένα ποὺ εἶχε ἡ νεοελληνικὴ ποίηση ἔταν παρουσιάστηκε αὐτὸς στὸν ποιητικὸ μας ὄριζοντα, μπορεῖ νὰ ἐξαρθῆ ἢ ἀτμόσφαιρα ποὺ ἐδημιούργησε ἢ νὰ ἐρευνηθοῦν οἱ ὅροι ποὺ ἤρθαν ἀντιμέτωποι στὴν ἀρμόζουσα ἐπίδρασή του, ὅμως δὲ θὰ εἶναι σκόπιμο νὰ γίνεται χωρὶς λόγο ἀντιδιαστολῆ του πρὸς ποιητὲς ἀσύγκριτα πρὸς αὐτὸν κατώτερους. Ἀκόμα θὰ ἦταν δυνατὸ στὸν κ. Καραντώνη νὰ ἀφαιρῆ ἀπὸ τίς κριτικὲς του μελέτες κάποιον φόρτο. Πολλὰ θὰ μπορούσαν μὲ λιγότερα λόγια νὰ εἰπωθοῦνε — χωρὶς βέβαια νὰ σημαίνει

αυτό ότι, έτσι όπως είναι γραμμένα, είναι λανθασμένα. Κάθε άλλο. Μόνο μιὰ σύμπτυξη θὰ τῆκανε πιδ ἔντονα. Καί τῆ χάρη ἄλλωστε τῆς συντομίας τὴν ἔχει σὲ μέγιστο βαθμὸ ὁ κ. Καραντώνης καὶ πολλὲς φορὲς ὑποδειγματικὰ μᾶς τὴν παρέχει. Ὡστε τοῦ εἶναι εὐκολο νὰ τὴν ἐφαρμόζη, φτάνει νὰ τὸ θέλῃ.

Ἐννοεῖται, πὼς οἱ λίγες τελευταῖες μου παρατηρήσεις δὲν κλονίζουσι καθόλου τὴν πίστη μου στὴ σημασία τῆς κριτικῆς ἐργασίας τοῦ κ. Καραντώνη, πού πρέπει νὰ τῆς δώσουμε ὅλη μας τὴ συμπάθεια καὶ τὴν ἐκτίμησιν. Ὁ κ. Καραντώνης εἶναι ἀπὸ τοὺς νέους πού ἐγγυώνται γιὰ τὸ μέλλον, ἀφοῦ πρῶτα ἐδημιούργησαν τὸ παρὸν. Καὶ τὸ ἐδημιούργησε μάλιστα τὸ παρὸν μὲ ζῆλο, μ' ἐπιμέλειαν, μ' ἐπιμονή, μ' εὐσυνειδησία...

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΕΥΔΗΣ

Ἄνδρέα Κωνσταντίνου «Ἄφωνες φωνές»

Ἄν μπορούμε νὰ χωρίσουμε τὴν ποίησιν σὲ αἰσθηματικὴ, ἀφελῆ, καὶ σὲ φιλοσοφική, τότε χωρὶς δυσκολία τὴν προσπάθεια τοῦ κ. Κωνσταντίνου θὰ τὴν κατατάξουμε στὴν πρώτη. Ἀπὸ μιὰ μετάθεσιν τῶν θεμάτων ἢ τροποποίηση τῶν ἀντικειμένων πού δὲ συνετελέσται ἐξελικτικὰ, ὁμαλά, παρασύρθησαν πολλοὶ στὸ ν' ἀπαγγεῖλουν τὴν καταδίκη τῶν ἀπαλῶν συναισθηματικῶν τόνων καὶ νὰ σπᾶσουν τὶς χορδὲς πού δὲν ἀντέχουν στὴ βίαιη ἐπαναστατικὴ ὀρμή· καὶ εἶναι φυσικὸ· ἡ ταραχὴ δὲ μᾶς ἀφίνει νὰ θανατώσουμε τὴν ὁμορφίαν τῆς στιλπνῆς ἐπιφανείας· φαινόμενο περαστικὸ. Ἡ Ζωὴ τείνει πρὸς τὴν ἡρεμία, καὶ τότε στὴ γαλήνη τῆς ἐπιφανείας ὑπάρχει τόση ὁμορφιά ὅση στὴν ἀναζήτηση τοῦ βάθους.

Ὅσον ὁμως δὲ μπορεῖ κανεὶς ν', ἀρνηθεῖ τὴν ἀπέραντη ποικιλία τοῦ τραγουδιοῦ, ἄλλο τόσο δὲ μπορεῖ νὰ λυπηθεῖ γιὰ τὸ τραγοῦδι πολλῶν νέων δὲν περνᾷ οὔτε ἓνα ἔχνος συμμετοχῆς στὶς σύγχρονες πνευματικὲς ἀναζητήσεις.

Τὰ τραγοῦδια τοῦ κ. Κωνσταντίνου ἂν δὲν πηγάζουν ἀπὸ στοχαστικὴ διάθεσιν ἔχουν ὁμως δύο ἀξιοπρόσεχτα προσόντα: εἶναι πηγαῖα, περισσότερο θ' ἀκριβολογούσαμε λέγοντας ὅτι προδίδουν συναισθηματικὸ πλοῦτο· καί, ἂν καὶ μὲ κάπως ἀτελῆ τεχνικὰ μέσα, ὁ ποιητὴς ἀρχίζει νὰ ἐκφράζεται· αὐτὸ δὲ σημαίνει ὅτι ἐδημιουργήθη ἡ τέχνη· ἀκριβῶς, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε μιὰ σχετικὴ σκέψη τοῦ Γκαίτε, ἀπὸ δῶ ἀρχίζει ἡ τέχνη.

Τὸ δεύτερο προτέρημα τοῦ κ. Κωνσταντίνου εἶναι ὅτι συλλαμβάνει ὠρισμένες λεπτὲς καὶ ἰδιόρρυθμες ψυχικὲς καταστάσεις· ἔχει καὶ κάποια εἰρωνικὴ διέθεσιν πού τοῦ δίνει ἰδιαίτερο τόνο. Ξεχωριστὲς εἶναι μερικὲς ἀποδόσεις τῶν περιεργῶν ψυχολογικῶν ἀποχρώσεων τοῦ συγχρόνου ἐρωτικοῦ βίου.

Ὅλα αὐτὰ εἶναι στοιχεῖα γιὰ μιὰ ἀρτιότερη συγκρότηση ἀφοῦ ἄλλωστε ὁ κ. Κ. εἶναι πολὺ νέος.

Γ. Σ. Δούρα: «Τραγοῦδια τῆς Ζωῆς».

Ἡ μυστικὴ ἢ θρησκευτικὴ διάθεσιν δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς εἶναι μεγάλη πηγὴ ἐμπνεύσεων. Κάθε σχετικὴ ὁμως ἐκδήλωσιν στὸν κύκλο τῆς τέχνης ἀνταποκρίνεται σὲ ὠρισμένη στιγμὴ τοῦ πολιτισμοῦ. Ὅταν δὲν ὑπάρχει αὐτὴ ἡ σχέση

τότε βρισκόμαστε μαρστὰ σὲ φαινόμενο πού δίκαια προκαλεῖ τὴν ὑποψία. Ἄν ὁ ποιητὴς ξεπεράσει τὸν καιρὸ του, αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἐσυνειδητοποίησε τὶς δυνάμεις πού τὸν περιβάλλουν καὶ προχώρησε πρὸς τὸ μέλλον, γιὰ τὴν ἐβάδισε στὴ συνισταμένη τῶν κατευθύνσεων τῶν κοινωνικῶν ἀξιών· πολὺ περισσότερο ἐκεῖνος πού δὲν ἔχει φτερά γιὰ νὰ βλέπει τὰ πράγματα ἀπὸ ψηλά, κινδυνεύει νὰ σκοπιᾶται ὅταν θέλει διαρκῶς νὰ βλέπει τὴν εἰκόνα τῆς ζωῆς στὴ γαλάζια εὐτυχία τῶν οὐρανῶν. Μὰ εἶναι τόσο εὐτυχισμένη ἡ ζωὴ; Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὅλα τὰ πλάσματα τραγουδοῦν τὸ μονότονο τραγοῦδι τοῦ κ. Δούρα στὸν Πλάστη; δὲν ὑπάρχει τίποτε πού νὰ καταριέται τὸ δημιουργὸ του;

Ἡ ζωὴ γιὰ τὸν κ. Δ. εἶναι εὐτυχισμένη γιὰ τὴν κλεινὴ μυστικὴ συνείδησιν τῆς δημιουργίας τῆς συμπέραςμα πού δὲ μπορούμε νὰ τὸ πούμε παράλογο. Καὶ δὲ θάταν ψεγάδι ἂν δὲν πραχωροῦσε πιδ κάτω; στὴ μακαριότητα τοῦ Πιστοῦ. Αὐτὴ ἡ μακαριότητα μᾶς τρομάζει, μάταια θὰ προσπαθῆσαι ὁ κ. Δ. νὰ μᾶς πείσει μὲ τοὺς πραγματικὰ ὠραίους στίχους του. Δὲ θὰ μπορέσει νὰ μᾶς μεταδώσει τὸ δικό του φῶς, γιὰ τὸ φῶς εἶναι ἔντονο ὅταν διαπερνᾷ τὸ σκοτάδι, κι' ἡ δική του λάμψη, μονόχρωμη, δὲ μπόρεσε νὰ πάρει τὸ καλλιτεχνικὸ σχῆμα τῆς μέσα στὸ μισόφωτο τῆς ἀμφιβολίας. Ἐμεινὸν μόνο ὁ βιβλικὸς τόνος καὶ οἱ ὠμορφοὶ στίχοι ἐνὸς ἀνθρώπου μὲ αἴσθημα, μὲ ἐργατικότητα πού τὸ ἀναμφισβήτητο ταλέντο του τὸ σκλάβωσαν ἢ δογματικὴ πίστιν. Δὲν θέλουμε νὰ θίξουμε τὶς θρησκευτικὲς δοξασίες του πού ἔχουμε λόγο νὰ τὶς σεβόμαστε. Σημειώνουμε μόνο πὼς τὸν στερεῖ μὲ τὸν τρόπο πού τὴν ἀντιλαμβάνεται ἀπὸ τὶς ὁμορφίαις πού χαρίζει ἢ ἀμφιβολία στὴν τέχνη, ἔτσι κι' ἂν καταλήγει σὲ μιὰ θέση, δίνει τὴν χαριτωμένη ἐλαστικότητα στὴν ἐκφραση, τονίζει μὲ τὴν ἐμφαση τῶν ἀντιφάσεων, χρωματίζει μὲ τὴν μετάπτωσιν σὲ συναρπαστικὲς φωτοσκιάσεις.

Γ. Κ. ΒΛΑΧΟΣ

Θαλείας Κεσίσογλου: «Χαρῶπες Νότες»

Ἡ δ. Κεσίσογλου ἐδῶ καὶ λίγο καιρὸ κυκλοφόρησε μιὰ κομψὴ πλακέττα στίχων μὲ πολὺ καλὴ ἐμφάνισιν. Ἀλλὰ καὶ τὸ περιεχόμενο δὲν ἀφίνει δυσσαρεστημένο τὸν ἀναγνώστη. Ἀπλὴ ἴσως λίγο ἢ ἐμπνευσμένη καὶ τὰ μέτρα, ἀπλὰ κι' ἐπιφανειακά. πού θυμίζουν Πολέμη, ὁμως ἀφίνουν κάτι στὸ διάβασμά τους, κάτι σὰ μιὰ μουσικὴ ἀπὸ λεπτὴ γυναικεῖα καρδιά. Ἐνα ἀπὸ τὰ καλλίτερα ποιήματα τῆς συλλογῆς εἶναι τὸ «Σιωπηλὸ Τραγοῦδι»:

Κι' εἶπα πὼς μπορούσα δίχως νὰ μιῶ, κάτι νὰ σοῦ λέω,

Κάτι πού σὰ σκέψη χύνεται κι' ὄρμα, κάτι τις ὠραῖο!...

Τὸ «Τραγοῦδι σου» θυμίζει πολὺ τὸ «παλιὸ μας τὸ τραγοῦδι» τοῦ Λαπαθιώτη. Μερικὰ πάλι ποιήματα τῆς συλλογῆς μᾶς ἔμειναν τελείως ἀκατάληπτα (Ὁ Ἰππότης τοῦ Κύκνου) ἴσως ἀπὸ κακὴ διαχείριση τοῦ θέματος:

Τοῦ κύκνου σου ἢ φλέβα

γιὰ τὸ μού εἶπε ἀνέβα κ.τ.λ.

Παρ' ὅλ' αὐτὰ, ὁμως, ἡ προσπάθεια τῆς δ. Κεσίσογλου εἶναι ἀξιοπρόσεχτη καὶ ἀξίζει κάθε συμπάθεια κι' ὑποστήριξιν.

Σ.

ΘΑΝΑΣΗ ΠΕΤΣΑΛΗ

Ο προορισμός τῆς Μαρίας Πάρνη

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ 1933

Τὸ μυθιστόρημα τοῦ κ. Πετσάλη, (μυθιστόρημα καθαρὰ ψυχογραφικὸ) εἶναι ἡ ἱστορία τῆς ἠθικῆς διαμορφώσεως ἑνὸς διανοητικοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἥρωίδα του, ἡ Μαρία Κούκο, καὶ ἀργότερα Μαρία Πάρνη, εἶναι ἡ αἰσθαντικὴ καὶ διανοητικὴ γυναῖκα, πού ἐγεννήθη στὸ περιβάλλον μιᾶς μικροαστικῆς οἰκογενείας καὶ μένει ξένη πρὸς τὸ περιβάλλον τῆς αὐτῆς. Ἡ βαθύτερες καὶ καθολικώτερες ἀνησυχίαι πού δονοῦν τὴν εὐαίσθητη ψυχὴ τῆς δημιουργοῦν ἕνα χάσμα μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς θετικῆς ζωῆς μιᾶς ἡσυχῆς οἰκογενείας πού ὡστόσο τῆς προσφέρει ὅλη τὴ στοργὴ τῆς. Ἡ ἀσυμφωνία τοῦ ἑσωτερικοῦ τῆς κόσμου πρὸς τὸ πλαίσιο τῆς ζωῆς τῆς εἶναι τὸ δραματικὸ στοιχεῖο, πού ἀποτελεῖ τὴ σπονδυλικὴ στήλη ὅλης τῆς ἱστορίας.

Ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ ἔργου περνᾷ σὰν μέσα ἀπὸ μιὰ πύλη, ἀνάμεσα σὲ δυὸ οἰκογενεῖες, πού ἀντιπροσωπεύουν δυὸ τάξεις. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά οἱ Πάρνηδες, οἱ παλιοὶ πολιτευόμενοι καὶ εὐγενεῖς γαιοκτήμονες, ἀπὸ τὴν ἄλλη οἱ Κούκηδες, οἱ ἐπιστάτες καὶ ὑποτακτικοί, πού ἐξελίχτηκαν σ' εὐποροὺς νοικοκυραῖους. Ἡ Μαρία ἀνήκει σ' αὐτοὺς τοὺς τελευταίους, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ μικρὰ τῆς χρόνια, ἡ ψυχοσύνθεσὴ τῆς ξεχωρίζει καθαρὰ ἀπὸ τὸ περιβάλλον τῆς. Ἡ μετάβαση ὅπου τὴν παιδικὴ στῆν ἐφηβικὴ ἡλικία, οἱ πρῶτες ρομαντικὲς ἐκδηλώσεις τῆς ἡβης, ἡ πρώτη ἀφύπνιση μιᾶς θρησκευτικῆς συγκινήσεως, ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν γιὰ τὸ συγγραφεὴ ἐκλεκτὰ θέματα λεπτῶν ψυχογραφικῶν σπουδῶν. Τὴν τρυφερὴ αὐτὴ καὶ εὐαίσθητη γυναικεῖα καρδιά ἐρχοῦνται νὰ συγκλονίσουν δυὸ βίαια γεγονότα—δυὸ αἰφνίδιοι θάνατοι—ὁ πατέρας τῆς πεθαίνει ἀπὸ συγκοπή σ' ἕνα ταξίδι στὸ ἐξωτερικὸ καὶ λίγο ὕστερα, σὰ νὰ τὴν κατεδίωκε ἕνα ἐπίμονο μακάβριο πεπρωμένο, πεθαίνει ἐπίσης ἀπὸ συγκοπή μέσα στὰ χέρια τῆς ὁ ἄντρας τῆς, τὴν πρώτη νύχτα τοῦ γάμου τῆς.

Ἦταν ἕνας γάμος ὀλότελα ὑπηρεσιακός, πού δὲν ἄφισε ἕχνη στὴ ζωὴ τῆς. Ἀλλὰ ὁ ψυχρὸς θάνατος πού πέρασε μέσα ἀπὸ τὴν ἄμαθη ἀγκαλιά τῆς, κλονίζει τὴν τρυφερὴ τῆς ὑπαρξὴ καὶ τὴν ὠθεῖ σὲ μιὰ ἀπολύτρωση πρὸς νέους ὀρίζοντας. Ὁ ἥπιος, διανοητικὸς καὶ ἐνορατικὸς αὐτὸς χαρακτήρας περιφέρεται στὰ εὐρωπαϊκὰ κέντρα, ζητώντας τὴ συμπλήρωσιν, τὴ δικαίωσιν του. Μὰ ἡ δικαίωσιν αὐτὴ ἀργεῖ νὰρθεῖ. Δὲν ξέρω τί εἶναι αὐτό, πού κρατεῖ τὴ Μαρία ξένη ἀπὸ τὸν κόσμον ἀπὸ τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὴ φωνὴ τῆς φύσης. Ἐπίμονη αὐτοκριτικὴ, νοσηρὴ αὐτοανάλυση, διανοητικὴ διαφοροποίησιν ἑνὸς βαθιοῦ refoulement, ὅλα μαζί διαμορφώνουν σιγὰ—σιγὰ ἕνα χαρακτήρα μὲ πολὺ ψυχολογικὸ ἐνδιαφέρον. Ὑστερα γυρίζει στὴν Ἀθήνα καὶ ζεῖ πλάι στὴν ἀσάλευτη ζωὴ μιᾶς μητέρας, πού ἡ ψυχὴ τῆς μιλεῖ ὀλότελα ἄλλη γλῶσσα. Καὶ ἀπρόοπτα, ἕνα κῆμα νέο τὴν ὠθεῖ σὰν ἀπὸ ἀντίδραση πρὸς τὴν κοσμικὴ ζωὴ καὶ τὴ μεθάει ἀπὸ τὴ φωτεινὴ γοητεία ἑνὸς νέου περιβάλλοντος. Δὲν ξέρω ἂν ἕνας τόσο διανοητικὸς ἄνθρωπος μπαίνει αὐθόρμητα μὲ τόσο ἔλξη στὴν κοσμικὴ ζωὴ ἢ ἂν αὐτὸ τὸ ἐπιβάλλει τεχνικὴ, σκηNIKῆ νὰ ποῦμε ἀνάγκη τοῦ ἔργου. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι γιὰ τὴν ἥρωίδα ἡ ζωὴ αὐτὴ γίνεται ἕνα πολὺ κοπιαστικὸ παιγνίδι, πού εὐτυχῶς τελειώνει ἐγκαίρως : ἡ συνάντησὴ τῆς μὲ

τὸν Πέτρο Πάρνη, τὸ γιὸ τῶν παλιῶν ἀφέντηδων καὶ προῖσταμένων τοῦ πατέρα τῆς, ἡ ὀρμητικὴ καὶ ἀπόλυτη ἀγάπη πού τοὺς ἐνάσκει, σημειώνει κατὰ τὴ γνώμη μου τὸ τέλος τῆς τόσο ἐνδιαφέρουσας αὐτῆς ψυχογραφίας. Ἐδῶ σβύνουν καὶ τὰ τελευταῖα ἕχνη τῆς ἀντιθέσεως ἀνάμεσα σὲ δυὸ κοινωνικὲς τάξεις καὶ τὸ βιβλίον κινεῖται πιά μόνο στὴ μεγάλη ἀστικὴ τάξη.

Ὁ συγγραφεὺς ἐπιμένει νὰ παρακολουθῆσιν τὴν ἥρωίδα του καὶ στὸν ἔρωτά τῆς καὶ στὸ γάμο τῆς. ἀκόμη καὶ στὰ μητρικὰ τῆς αἰσθήματα. Μιὰ γιὰ κείνον πού θέλει νὰ συλλάβει τὴν οὐσία τοῦ βιβλίου, ἡ ἀξία του τελειώνει ἐκεῖ ὅπου τελειώνει καὶ ἡ ψυχογραφία τῆς σιωπηλῆς ἐκείνης γυναικεῖας ψυχῆς, πού δὲν ἤθελε νὰ ἐκδηλωθεῖ, πού κρατοῦσε μέσα τῆς κλεισμένο, μ' ἕνα παραξένο συνδυασμὸ ἀγάπης στὴ ζωὴ καὶ σιωπῆς διαθέσεως, ὅλον τὸν ἑσωτερικὸ τῆς πλοῦτο καὶ πού κανένα μάτι γύρω τῆς δὲν εἶχε τὸ φῶς πού χρειαζόταν γιὰ νὰ τὸν φωτίσει. Αὐτὸ τὸ κῆμα τῶν συγκρατημένων συναισθημάτων, αὐτὸ τὸ ἀδιάκοπο κοίταγμα πρὸς τὰ μέσα, αὐτὸς ὁ ἁρμονικὸς συνδυασμὸς τῆς ψυχικῆς μοναξιάς μὲ τὴν ἑσωτερικὴ καλλιέργεια, ἀποτελεῖ κατὰ τὴ γνώμη μου τὸ θέμα καὶ τὴ διαισώση τοῦ βιβλίου. Ἡ ἐξέλιξις ἑνὸς ἔρωτα καὶ ἑνὸς γάμου κοινῶν καθ' ὅλα καὶ σχεδὸν στερεότυπου, ἀποτελεῖ θέμα ἀνόμιμο καὶ κατώτερο ἀπὸ τὴν προσπάθεια τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Γιὰ τὸ νομίζω ὅτι τὸ ἔργο οὐσιαστικὰ τελειώνει σχεδὸν στὴ μέση του, ἐκεῖ ὅπου ἀρχίζει ἡ περιγραφή τοῦ μεγάλου ἔρωτα, πού καταλήγει στὸ γάμο. Κι' ἔτσι τὸ βιβλίον χωρίζεται ὀργανικὰ καὶ κριτικὰ σὲ δύο μέρη : Τὸ πρῶτο, τὸ καὶ σπουδαιότερο, εἶναι ἡ μελέτη μιᾶς τόσο συμπαθητικῆς ψυχοσύνθεσης μιᾶς διανοητικῆς γυναίκας σ' ὅλα τὰ στάδια τῆς ἐξέλιξής τῆς. Τὸ δεύτερο εἶναι ἡ περιγραφή ἑνὸς ἔρωτα, ὅπου διαλύονται καὶ ἀποσυνθέτονται ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἐξαιρετικὰ καὶ καλλιτεχνικῶς ἐδιαφέροντα ψυχικὰ φαινόμενα σὲ ἀπλὰ στοιχεῖα, ὅπου ὅλη ἐκείνη ἡ πολὺπλοκὴ καὶ πλαστικὴ ψυχοσύνθεσις ἐπιστρέφει στὴν ἀπλή, στὴν πρώτη ὅλη.

Ἀξίζει νὰ σημειωθῆ ὅτι ὁ συγγραφεὺς, χειριζόμενος ἐξαιρετικὰ ἕνα λεπτὸ καὶ καλλιεργημένο γλωσσικὸ ὄργανο, μὲ ἀφογὴ καθ' οὗτὸ καλλιτεχνικὴ διαμέρφωση, γνωρίζει νὰ συλλαμβάνει ὅτι εἶναι πλαστικὸ καὶ ὄρατο ἀπὸ τίς ἑσωτερικῆς ἐκδηλώσεις καὶ νὰ τονίζει τὰ χαρακτηριστικὰ σημεῖα, χωρὶς νὰ χάνεται τὸ πέλαιος τῶν λεπτομερειῶν. Ἡ ἥπια τὸ διάθεσις δίνει ἕνα μαλακὸ φωτισμὸ στοὺς ἥρωες του καὶ ἡ κατεργασία εἶναι τόσο στοργικὴ καὶ ἐπιμελής, ὥστε συχνὰ ἔχομε τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀντιμετωπίζομε ἥρωες ὄχι ζωντανούς, ἀλλὰ διανοητικούς, πλάσματα τῆς φαντασίας, ἀλλὰ μιᾶς φαντασίας πλαστικῆς καὶ συμμετρικῆς, πού μᾶς ἀνακοιφίζει καὶ μᾶς ἀποζημιώνει τελείως γιὰ τὴν ποιητικὴ τῆς ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὴ ρεαλιστικὴ ἀλήθεια. Ὅλη ἡ ὑπόθεσις περνᾷ κάτω ἀπὸν ἀπαλὸ φωτισμὸ, λιγὰν ὀραματικὸ, πού δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ φυσικὸ φῶς τῆς ζωῆς. Ὅλη αὐτὴ ἡ ἑσωτερικὴ πάλιν τῆς Μαρίας ἐξελλίσσεται ἥπια, ἀθόρυβα, σιωπηλὰ, Καμμιά ὀξύτης δὲ σχίζει ἄσφρα τὴν καρδιά μας, καμμιά κραυγὴ ὀδύνης δὲ τράσσει σαραχάκια τὴν ἀκοή μας καὶ τὸ δράμα τῆς μοναξιάς δὲν ἐρχεται νὰ μᾶς φέρει τὸ ρίγος τῆς συμπίνοσις ἢ τὸν πόνο τῆς ἀνικανοποίητης ἀνησυχίας. Ἡ Μαρία Πάρνη περνᾷ βέβαια ἀπὸ μιὰ σειρά ἑσωτερικῶν ἀγώνων. Μὰ δὲ σπαράζει, δὲ ριγεῖ, δὲ συγκλονίζεται ἀπὸ τὴν ἀπεργωσμένη ἐκείνη μοναξιά, πού μᾶς κάνει τόσο συχνὰ νὰ νοιώθομε τὴν ἀπεριγραπτὴ ἐκείνη ὀρφάνια καὶ ἐγκατάλειψιν μέσα στοὺς συνανθρώπους μας. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι καθὼς περνᾷ ἀπὸ τίς ἐξελίξεις αὐτές, γνωρίζει ἀπὸ πρῶν ὅτι μιὰ χιροῦμενη κατάληξις, μιὰ τρωμερὴ ἱκανοποίησις τῆς ἐπιφυλάσσει ἡ ζωὴ.

Κι' ἀληθινὰ ἔτσι σκέπτεται καὶ ὁ συγγραφεὺς καὶ ἡ ἥρωίδα του. Ὁ ὀπτιμισμὸς ἑνὸς καθυρόαιμου ἀστοῦ διαπνέει ἀρκετὰ πλούσια αὐτὴ τὴν ἱστορία καὶ ἐμποδίζει τὴν ὀξεῖα καὶ ἄκρατὴ ἐκδήλωσιν τοῦ πόνου, τῆς ἀνησυχίας, τῆς συμπαθείας. Μὰ δὲν ἐπιμένω σ' αὐτὸ γιὰτὶ σωστὰ τὸχουν εἰπεῖ, ὅτι ὁ ἀνοργάνστης ἀντικρύζει τοὺς ἥρωες κάθε μυθιστορήματος μὲ κάποιον ἀπριορισμὸ : προσπιθεῖ δηλαδὴ νὰ τοὺς προσαρμόσει ἀσυναίσθητα στὸν ἔμφυτο ὀπτιμισμὸ ἢ πεσιμισμὸ του. Κι' ἔτσι τὸ ζήτημα καταντὰ ὑποκειμενικὸ.

Ἀξίζει τέλος νὰ σημειωθῆ ὅτι ὁ κ. Πετσάλης μὲ τὸ λεπτό του στυλ καὶ τὴν μετριοπαθῆ καὶ καλλιεργημένη γλῶσσα του ἀπέδειξε φωτεινὰ ὅτι ἡ δημοτικὴ ἐπαρεῖει πληρέστατα γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ζωὴ, σ' ὅλες τίς ἐκδηλώσεις τῆς, ἀκόμη καὶ τίς πιὸ ἀστικές. Κι' αὐτὸ ἦταν κάτι πού κάποτε εἶχε ἀμφισβητηθεῖ.

Μ. Δ. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

Κώστα Κοφινιώτη. „'Επιγής Ειρήνη“

Τὸ ὅτι «τέχνη ταξική» δὲ μπορεῖ νὰ σταθῇ, εἶναι ἀξίωμα. πού κατήγησε κοινοτοπία. Ἡ τάσις λοιπόν, πού φαίνεται μέσα στοῦ ποιητικῆ τοῦτο τεύχος τοῦ κ. Κοφινιώτη, — καί εἶναι, νομίζω, τὸ τρίτο ἢ τέταρτο — δὲ μὲ βρίσκει σύμφωνο. Ἀλλὰ καί τὸ περιεχόμενον τῶν ποιημάτων του δὲ μὲ συγκινεῖ. Δὲν ξεύρω πῶς γίνεται (ἢ ἴσα-ἴσα, εἶναι ἐντελῶς πρᾶγμα φυσικό), ὥστε ὅλη αὐτὴ ἡ τραγικὴ ἐξιστόρησις σφαγῶν, ἀτιμιῶν, δυστυχημάτων, πείνας καὶ ἀρρώστειας καὶ φτώχειας, ὅλος αὐτὸς ὁ θόρυβος ὁ ἐκκωφαντικὸς τῆς προσοχῆς, νὰ περνᾷ μακριά μου καί νὰ μ' ἀφήνῃ ἀναίσθητον, — χωρὶς νὰ εἶμαι οὔτε κεφαλαιοκράτης, οὔτε ἄνθρωπος ἀκαρδὸς καὶ κακός. Τοῦτο, — καί ἄς μοῦ τὸ ἐπιτρέψῃ ὁ κ. Κοφινιώτης νὰ τοῦ τὸ πῶ, σὰ μεγαλῦ- τερὸς του, καί τί χάνει ἂν τὸ συλλογισθῇ; — προέρχεται, γιατί ἡ συγκίνησις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι κι' αὐτὴ πρᾶγμα περιορισμένο, καθὼς κάθε τι ἀνθρώπινο: Οἱ ὄγκοι πού πέφτουν μέσα της, ἐξισώνονται μὲ τὸ ἐκτόπισμά τους. Ὅσο περισσότερο βυθίζονται μέσα της τὰ τραγικά, ἄλλο τόσο ξεχύνεται ἀπ' ἔξω τὸ ἴσο ποσὸν τῆς εὐαισθησίας, πού περισσεύει. Καί σιτὴ ζωὴ, καί πρὸ πάντων στὴν τέχνη, ὅλα τὰ πράγματα θέλουν μέτρο καὶ κανόνα. «Ἡ ἀνθρωπίνῃ αὐτῇ συμφορᾷ εἶναι τόση, ὥστε νὰ ὑπερβαίῃ τὸ ὄριο κάθε ἀντιλήψεως καὶ κάθε συγκινήσεως», ἔγραφε μιὰ ἀγγλικὴ ἔκθεσις, σταλμένη ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στοῦ ἔξωτερικῆ, τὴν ἐπομένη τῆς Μικρα- σιατικῆς καταστροφῆς. Σοφά, πρακτικὰ λόγια, πού καθένας ποιητῆς πρέπει νὰ τᾶχη στοῦ τοῦ τ. υ καὶ νὰ μὴν τὰ ξεχνᾷ. Δὲ μ' ἐνθουσιάζει τέλος καί ἡ ἐλευθερο- στομία τῶν τίτλων καὶ τοῦ λεκτικῆ τοῦ βιβλίου. Τὰ πράγματα εἶναι ἀπλά. Μιὰ ὕβρις, ἢ ἴδια, κάποτε εἶναι πρόστυχη, κάποτε εἶναι ἱερά. Μιὰ βρωμερὴ λέξις κάποτε εἶναι προκλητικὴ, κάποτε συγκινητικὴ. Ἐδῶ εἶναι τὸ ζήτημα! Χρειαζέται ἓνα σύνολο, ἓνα πνεῦμα, μιὰ δικαίωση, μιὰ ἐσωτερικὴ θεμελίωση τῶν ἀκρῶν αὐτῶν πραγμάτων. .. καί τότε, μάλιστα!

Μὲ κάνει ὅμως κάτι ἄλλο νὰ προσέξω τὰ ποιήματα τοῦ κ. Κοφινιώτη: καί τοῦτο εἶναι στοῦ πείσμα τῆς «ταξικῆς τέχνης», τὸ αἰσθητικὸ ἐκείνο στοιχεῖο, τὸ ἀόριστο, τὸ μεταφυσικόν, τὸ ἀσύλληπτο, καί ὅμως αἰσθητὸ — τὸ στοιχεῖο, τῆς μορ- φῆς. Δὲν εἶναι ὀλοκληρωμένο βέβαια ἀκόμη. Ἐν τούτοις ὑπάρχει. Διακρίνω γύρω ἀπὸ τὰ στιχορρηγμάτα του ἓνα περιγύρισμα. ἓνα σχέδιο, ἓνα contour. Κάτι ἐδῶ, κάτι ἐκεῖ, κάτι ἄλλοῦ, ἰχνογραφεῖται στίς στροφές του μιὰ ὁροθεσία, μιὰ προπλαστικὴ. Βλέπω κάπου εὐθεῖες. Βλέπω ἄλλοῦ τέρματα. Ἄλλοῦ καμπύλες, ἐπιδειξιώτατες, πού τολμοῦν, καί πού συνάμα προσέχουν, καί συνάμα διασώζουν, καί ἐξαγοράζουν. Νὰ ἐκφρασθῶ πιὸ συγκεκριμένα: Εἶναι ἀκόμη νωρίς. Ἄμα ψάξῃ κανεὶς, ἄμα ψάξῃ καί ἀπὸ συνηθισμένα σχήματα λόγου, ἀλλ' ἄμα ψάξῃ τέλος πάντων μὲ λίγη πείρα καί λίγη ἀγάπη, ὅπως ἐγὼ τὴν ἔχω γιὰ τῶν νεωτέρων μου τὰ ἔργα, — εἶμαι βέβαιος πῶς θὰ τὰ βρῇ. Εἶναι σκόρπια στὴ σελ. 19, — στοῦ τέλος, — καί στὴν 20, 21, 22. Καί στὴν 24, στοῦ τέλος. Καί στὴν 29, καί στὴν 30, καί στὴν 31. Στὴν 32, 36, 40. Καί ἄλλοῦ, καί ἄλλοῦ! Ὁ κ. Κοφινιώτης ξέρει νὰ τελειώῃ καλὰ τὰ στιχορρηγ- ματά του. Ξέρει νὰ τὰ σχεδιάζῃ. Ξέρει νὰ τὰ ἐντοπίζῃ ἐνῶ συνήθως μοιραῖο σφάλ- μα τῶν νέων τῆς ἡλικίας του εἶναι νὰ μὴν κατορθῶνουν νὰ ἐντοπισθοῦν, καί νὰ ξανοίγονται σὲ συνθέσεις, πού ἀπομένουν μισές. ἄδειες καί ἄμορφες. Ξέρει ἐπίσης νὰ δίνῃ καί βάθος στὸν ἐντοπισμὸ του. Ἡ γνωριμία τῆς ζωῆς πού περιγράφει, δὲν εἶναι βιβλιακὴ, οὔτε συμβατικὴ. Τέλος πάντων, μέσα στοῦ πλαίσιο πού κι' εἶται ὁ κ. Κοφινιώτης, πρέπει νὰ τοῦ ἀναγνωρίσωμε καί προσοχὴ καί πείρα καί ἀλή- θεια.

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

κ. Τριαντ. Τσίκον. Δάρα, Τριπόλεως. Εὐχαριστοῦμεν, κ. Κωνσταντ. Οἰκοο- μόπουλον. Πάτρας. Ἐπίσης εὐχαριστοῦμεν. Δίδα Α. Ν. Ἐνταῦθα. Τὸ ἔχουμε ὑπ' ὄψει μας. κ. Κ. Δρ. Θεσσαλονίκην. Μᾶς ἔχετε παρεξηγήσει ἀσφαλῶς. Ἀκατάλληλο γιὰ μᾶς. κ. Γ. Δ. Κ. Γιὰ τὸ ἄλλο θὰ σᾶς γράψουμε ἀργότερα. Δίδας Ἰ. Μπ., Α. Σιδ. καί κ. Π. Ι. Παν. Ἐνταῦθα. Παρεδόθησαν στὴ Διευθύνουσα ἰπιτροπή. Ἐναν Συδρομητῆ ἑνταῦθα. Ἀκριβῶς ἡ ἀρχὴ τοῦ Περιδικῆ μας κι' ἡ σοβα- ρότης, πού δὲν πιστεύουμε νὰ μᾶς ἀναγνωρίζετε, δὲ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ δημο- σιεύσουμε τὸ «Φουτουρισμὸ» σας, ὅπως εἶναι γραμμένος μ' ἐλαχίστη σοβαρότητα καί πολλὴν εἰρωνία, χωρὶς μάλιστα ὑπογραφή. κ. Σ. Α. Ἐνταῦθα. Μολονότι τὸ θέμα καλὸ κι' ἡ γλώσσα ὁπωσδήποτε στρωτὴ, εἶναι τόσο παρατραβηγμένο πού κα- ταντὰ ἄγνοη φλυαρία, ἐδῶ καί κεῖ. κ. Ν. Κυρ. Ἀλεξάνδρεια. Ἡ «Ἐξομολόγησις» ἂν δὲν ἦταν τόσο ἀκατάληπτη θάταν δημοσιεύσιμη, γιατί δὲν τοῦ λείπει κι' ἡ μου- σικὴ, ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὴν «Πολυξερία Συμβατικὴ» ἄμα λάβει κανεὶς ὑπ' ὄψει του τὸν τίτλο καί τὰ «μεταφυσικὰ σκουλίκια» τοῦ τελευταίου στίχου, κάθε σχόλιο πε- ριττεύει. Δίδα Κ. Μ. Ζάκυνθον. Τὸ διήγημά σας «Ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιο μιᾶς νέας» δὲ μᾶς ἱκανοποίησε. Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται κι' ἐπομένως δὲ μπορούμε νὰ σᾶς εὐχαριστήσωμε.

« Η ΝΕΑ ΖΩΗ »

Στὸ προηγούμενον τεύχος μας καί στὴν προτελευταία σελίδα τοῦ ξωφύλλου γράφτηκε ἀπὸ τυπογραφικὴ ἀβλεψία «κι' ὁ ἐκ δό- τ ης μας κ. Ἀλ. Παπαδημητρίου» ἐνῶ δὲν ἦταν παρὰ μόνο τυ- πογράφος μας καί πού τῶρα δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὸ περιο- δικὸ μας.

Τὸ πρῶτο φύλλο τοῦ περιοδικῆ μας βρίσκεται στὰ Γραφεῖα μας Βουλῆς 5.

Ζητοῦμε συγγνώμην ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες μας γιὰ τὴν καθυ- στέρησιν τοῦ φύλλου αὐτοῦ. Αὐτὸ ὅμως ἐγινε γιατί ἀναγκα- στήκαμε ν' ἀλλάξουμε Τυπογραφεῖο. Πάντως ὁ χρό- νος τοῦ περιοδικῆ κλείνει μὲ 6 τεύχη, ὅσα δι- καιοῦνται νὰ λάβουν καί οἱ συνδρομηταὶ μας.

Ὅτι ἀφορᾷ τὴ Σύνταξιν νὰ στέλλεται στὰ Γραφεῖα μας Βουλῆς 5 ἐπ' ὀνόματι τοῦ Περιδικῆ. Ἐπίσης ὅτι ἀφορᾷ τὴ διαχείριση νὰ στέλλεται στὰ Γραφεῖα μας ἐπ' ὀνόματι τοῦ δια- χειριστοῦ μας κ. Μ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ.

BIBLIA ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

- Ι. Μπουκουβάλα: Ίζόλδη. Μυθιστόρημα.
 Μ. Καρκανίδου: Μετά τόν πόνο. Μυθιστόρημα,
 Ν. Παπαγεωργίου: Ὁ Μπαμπᾶς Ἀφασίας καί ἄλλα διηγήματα. Διηγήματα.
 Κώστα Κοφινιώτη: Ἐπί Γῆς Εἰρήνη. Ποιήματα.
 Θάλειας Κεσίσογλου: Χαρωπές Νότες. Ποιήματα.
 Γιάννη Σκαρίμπα: Τὸ Θεῖο Τραγί.
 Γ. Δούρα: Τραγοῦδια τῆς Ζωῆς. Ποιήματα.
 Α. Κωνσταντίνου: Ἄφωνες Φωνές. Ποιήματα.
 Λ. Ξανθοῦ: Παράφωνες Ἱστορίες.
 Γ. Μούγιου: Τῆς ζωῆς μου Κάποιες Ὁρες. Ποιήματα.
 Γιάννη Φλιάσιου: Ποιητικές Δοξαριές. Ποιήματα.
-

ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ ΦΥΛΛΟ ΜΑΣ
DESCARTES (ΚΑΡΤΕΣΙΟΥ)

DISCOURS DE LA MÉTHODE
 (ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ)

Σὲ λογοτεχνικὴ μετάφραση τοῦ **Θ. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ**

**ΑΗΔΟΝΟ-
ΠΟΥΛΟΣ=ΑΓΓΛΙΚΟ
ΚΑΣΜΗΡΙ**

ΕΝΥΠΟΘΗΚΑ ΔΑΝΕΙΑ

ΠΩΛΗΣΕΙΣ ΟΙΚΙΩΝ

ΕΙΣ ΚΕΝΤΡΙΚΑΣ ΟΔΟΥΣ ΜΕ ΤΙΜΑΣ ΛΟΓΙΚΑΣ

**ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΚΤΗΜΑΤΙΚΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Ν. ΛΑΜΠΡΙΝΙΔΟΥ
ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ 12**